

Random Harvest

ר'פ'ס

THE NOVELLAS
OF BIALIK

translated by

David Patterson
Ezra Spicehandler

Westview Press

A Member of the Perseus Books Group

1

Random Harvest

◆ ◆ ◆

Random Harvest is an incomplete work of fiction. Seven chapters (2–8) appeared in 1908 in *Ha-Shiloah*, the literary journal on which Bialik once served as literary editor. Seven additional chapters (9–15) were published in 1919, and the opening chapter appeared in 1923.

Some scattered prose fragments found among Bialik's literary remains deal with a young man called Shmulik, the very name of the hero of *Random Harvest*. It would seem that Bialik had intended to write "the novel of his generation" but never finished it.

Although *Random Harvest* contains some autobiographical elements, it is a fictionalized autobiography. Bialik had occasion to criticize those readers who naively took everything he wrote in the first person to be autobiographical. Zeva Shamir, a noted Bialik scholar, goes as far as to claim that Bialik "invented" a mythological autobiography that actually was a portrayal of the life of a typical product of the shtetl rather than a real account of his own life. This mythologizing, she claims, extended to Bialik's so-called autobiographical notes, such as his letter to Joseph Klausner. Even these alleged memoirs deal with stereotypical experiences that any one of his contemporaries may have had. She makes much of Bialik's description of his cruel schoolmaster and particularly of his stern father and of the putative poverty his family had suffered after his father's early death. Bialik actually came from a middle-class family; his

widowed mother was never reduced to peddling in the town's marketplace (as he depicts her in one of his poems). He himself denied this last point. However, many of the incidents he described, particularly those reflecting the inner world of the imaginative child who was destined to become an important poet, have the ring of truth.

The Hebrew title Bialik gave to this work is *Safiah*, a biblical term designating the aftergrowth of random fruits and vegetables following the Sabbatical year (when the fields in ancient Israel were left fallow [Leviticus 23:5])—hence our title *Random Harvest*. Bialik gave this term an additional connotation. He may have borrowed it from the Hebrew poet Judah Leib Gordon, who described the Hebrew writers and readers of his generation as *sefihim*, "the orphans of humankind, abandoned by their fathers and mothers . . . men incapable of any (productive) trade or who occupy themselves with outlandish matters." Bialik, too, extended this term not only to refer to the random chapters of this work but also to label his protagonist: "And before I begin to recount a little bit from here and there, a few chapters from the meanderings of the inner life, and the true dreams of a random son of Israel, may I be permitted to relate, without apparently any obvious connection to what has gone before or what will come later . . ."

Actually, most of the first segment (Chapters 1–6) forms a well-structured, lyrical, and fictionalized account of the narrator's earlier years in the village of his birth. Of these the first chapter is artistically the most moving, depicting the discovery of the future poet's "self":

How true the saying is that a man sees and perceives only once: in childhood! The first visions, in that same innocence as on the day when they left the Creator's hand, they are the real essence and the very stuff of life; and those impressions that follow are secondary and deficient, seemingly like the first, but weak reflections of them, and not genuine. And from my flesh I saw this.

These primary visions are lost once the narrator leaves the village (his childhood Eden) and moves to the pitch-makers' quarter of the city (Exile). "[M]y world darkened a little and its radiance faded. In our new place of residence on the outskirts of the

town, gray and noisy days confronted me, the life of a Jewish townlet with its vexation, anger, and unpleasantness." . . .

He recalls the rural landscape he was forced to leave: the green hillock with its two tiny white houses, the splendor of its sunset, the glory of its forests, the village pond that "sparkles at the side of the hill like a bright mirror," and above all his wondrous dream of walking in a tumultuous band of people, wagons, and beasts of burden trudging along a sandy road. Everyone is returning from an unsuccessful fair, and they are disgruntled, bickering with and shouting at one another. He is dragged along with the throng. Suddenly he finds himself alongside a stream, separated from the mob by a curtain of reeds. Through a break, he sees the image of a "mysterious creature" sitting alone beyond the barrier on the grassy bank of a stream, undisturbed by the passing caravan. He ponders the mystery as he finds himself separated from both the crowd and the enigmatic stranger. Suddenly it dawns upon him: "Surely I know him, surely I have been with him. Surely he is very, very close to me and to my soul. Surely he and I are one." The dream is about the self-image of the artist in society, and the conflict between his yearning to express his unique "self" while bound to the social milieu in which he dwells and to its demands upon his heart and his mind.

The remaining chapters of *Random Harvest* do not quite reach the lyrical quality of the first. With ironic humor they describe the awakening curiosity of the gifted child, his wonder at the riddle of the mirror, his inability to read the symbols of the alphabet. He is taught them in a conventional way but gives each letter his private and richly imaginative reading. He struggles against the obtuseness and conventionalism of his Hebrew teachers and the incessant taunting of his classmates. His teachers and his father are epitomic representations of the severe discipline and the rigorous proscriptions of the religious law. He tells of his fascination with sunsets, his fear of fire, his dream of encountering a band of dwarfs.

In the second group, the sketches lose their temporal and logical order. They continue with descriptions of an inspiring and imaginative schoolteacher; they depict fascination with the biblical narratives, which, in the mind of the child, become part of his immediate experience. He describes his life as a

(1)

schoolboy, his encounter with peasant boys, the awakening of his libido—involving both his attraction to the lusty peasant girls and his memories of an idealized puppy love affair.

Bialik refers briefly to the village pond that became a recurrent motif in his poetry and to which he devoted his long poem "The Pond." Scholars have disagreed as to the symbolic meaning of the pond. For some, relying on Bialik's autobiographical letter to Klausner, it represents the mind or soul of the artist, which converts the illusory reality of the world into a truly metaphysical or aesthetic reality. Others argue that Bialik's realism precludes such a reading and suggest that the pond serves as the repository of the visions and images that are absorbed by the artist. They base their interpretation on a passage that appears in our text (Chapter 1):

Hardly had I bared to the heavens the little windows of my soul, my two eyes, when the visions of God came streaming unsummoned from the four winds. Sometimes they would well up to me from the depths of silence, in shapes such as appear in dreams or in the waters of a clear pool. There was no speech and no words—only a vision.

Random Harvest is a brilliant unfinished poem in prose written at the height of Bialik's career. The translators have tried to convey something of the magic of the original Hebrew.

פרק ראשון

כפר מולדתי וחלומי

1

MY NATIVE VILLAGE AND MY DREAM

כמה תקופות קיץ וחרף עברו עלינו משעה שנגלית לנופשי בכפר מולדתי עד אותה שעה שיצאנו משם, אני ובית אבי, לגור בפרבר של העיר הקרובה — איני זוכר. תינוק מוטל באשפה הייתי, עוד לא מלאו לי, כמדומה, חמש שנים תמימות, ומה סדר זמנים יש לתינוק? ודאי גם בכפר מולדתי לא נשתנו עלי סדרי בראשית: תקופה באה ותקופה יצאה בשעתה והעולם כמנהגו נהג. אבל אותו העולם הראשון, הקדמוני, שהוצאתיו עמי מן הכפר ועדין הוא כמוס עמדי במדור מיוחד לו בגנזי לבי — אותו העולם המשונה, הפלאי, היחידי, — הוא, כמדומה, שלא ידע חרף וסתיו מימיו. כל הכפר של אותם הימים, לכל מלא עיני, כלו עשוי מסכת אחת שלמה — קיץ טהור כולו. השמים — שמי קיץ, והארץ — ארץ קיץ. הצמח והחי — כלם קיץ; ואף פיגלה, פיגלה בת גילי וחברתי האחת בכל הכפר — אף היא כלה קיץ. איני מוצא בו אלא יום ברזל אחד של חרף, כלו מקשת קרח וכפור, שעומד אכזרי ונזעם כלסטים מזוין בקרדומו מן הצד, וסמוך לו מושלך ברפש כפגר מובס יום סגריר יחידי נמק ברעתו ודולף מתוגה. אך אלה אינם בלתי־אם יוצאי דופן. פסלת. העולם בטהרתו זה שמתפשט והולך מן העשב אשר בקיר ביתנו הקטן עד החורשה הירוקה החוסמת את העין בקצה הכפר — עולם זה כלו קיץ.

I cannot remember how many summers and winters passed from the earliest moments I can recall in my native village until the time when my family took me to live in a suburb of the nearby town. As a little child, apparently not yet five years old, I was left to play on the garbage heap. But what sense of time does an infant have? In my native village the laws of nature never changed. The seasons came round at their proper time, and everything went on as usual. But that first early world I brought with me from the village, which is still concealed in its own special place in the recesses of my heart—that strange world, wonderful and unique—seems to contain no trace of autumn or winter. The whole village of those days, as far as my eye could reach, composed one single tract—and all of it pure summer. The sky was a summer sky, the earth a summer earth. Plants and animals were all summer; and Feigele, too, Feigele, a girl of my own age, my one companion in the whole village—she too was all summer. I can recall only one iron, wintry day of ice and frost, standing apart, cruel and angry, like a robber armed with an ax; and near it, cast aside in the mud like a trampled corpse, another solitary rain-swept day, melting with distress and dripping sorrow. But these are mere exceptions, blemishes. The world in all its purity, the one that stretches from the grass in the wall of our little house to the green grove that screens the eye at the end of the village—that world is all summer.

Here before me on this backdrop of blue skies and green grass are embroidered the pictures of my world in those first days, wonderful pictures, light and serene as pure mists, half secrets and half dreams—and nevertheless no scenes as bright and clear as they are, nor any reality as real. They are my soul's basic, elemental scenes, bestowed upon

me freely from the skies, a gift of God and His goodness, because of my tender years and helplessness, my dumbness, and my heart's pining. I was little and tender and left to myself. I knew not how to ask or even call things by their names; nor was there anyone at hand to open my mouth and rouse my spirit, to take me by the hand or come to my corner. Like a forsaken fledgling I wandered alone about my nest; my father and mother left me to myself and there was no one else to look after me. Then God in His mercy took me under the shelter of His wings and allowed me to sit quietly at His footstool and play gently with the fringes of His garment and the edges of His mantle. By day He sent His hidden angels to amuse me with fancies and bring a smile to my lips, which no one saw; and by night He sent His little dwarfs to play before me by the light of the moon and banish fear from me, but no one heard. He set them all about me, seeing but unseen, placing them in every dark corner and in every lowly hollow, to fill my soul with the sweet dread and awe of God.

על יריעה זו, שכולה תכלת רקיע וירק דשא, רקומים עתה לפני כל מראות עולמי של הימים הראשונים ההם, מראות שאננים וקלים כערפלי טהר, חצצים חידות וחצצים חלומות — ובכל זאת אין בהירים וברורים כמוהם ואין מציאות כמציאותם. הם הם מראות שתיה לנופשי, צורות יסוד, שנתנו לי משמים חנם, נדבת אלהים וחסדו, עקב רך שני וקצר ידי ועקב אֶלֶט שפתי וכליון לבכי. רך וקטן ועזוב לנופשי הייתי; לא ידעתי לשאול עוד וקרוא דבר בשמו, ואיש אין על ידי לפתוח פי ולהעיר רוחי. אין מחזיק בימיני ואין פוקד פנתי. כאפרוח יתום תעיתי בדד מסביב לקני, אבי ואמי עזבוני ועין לא חסה עלי. ואלהים אספני ברחמי אל תחת סתר כנפיו, ויתנני לשבת דומם אצל הדום רגליו ולשחק בלאט בציציות כסותו ובשולי אדרתו. יומם צוה לי את מלאכיו הנעלמים לשעשעני בחלומות ולהעלות בתי־שחוק על שפתי, ואיש לא ראה, ובלילה שלח לי את גמדיו הקטנים, לזמר לפני לאור הירח ולהפיג פחדי, ואיש לא שמע. רואים ולא נראים השכינם מסביב לי ויתקעם בעלטה כל פנה ובאפולולית כל חור, למלא נפשי חרדה מתוקה ותמהון אלהים.

ידו הנעלמה היא זרעה פלאים את כל נתיבותי ונטעה חידות בכל אשר לנה עיני. כל צרור אבן וקיסם עץ — מדרש פליאה, ובכל שוחה וגומא — רזי עולם. איכה ילין הניצוץ באבן דומם, ומי השכין את הצללים האלמים בקירות הבית? מי יערום הררי אש בשולי רקיע, ומי יאחז את הלבנה בסבכי יער? אנה תנהרנה ארחות עבים, ואחרי מי ירדוף הרוח בשדה? מה רננת בשרי לבקר והמון לבבי לפנות ערב? מה למימי המעין כי יבכו חרש ולמה יצא לבי להמיתם? כתרונני הפלאים, השיגוני, עברו ראשי הקטן והדל — ואין מנוס ואין מפלט. הם הרחיבו את עיני ואת לבבי העמיקו, לראות את הנסתר בנגלה ואת הסתום במפורש. כמעט אפקח לשמים את ארובות נפשי הקטנות, את שתי עיני, ומראות אלהים נוהרים ובאים אלי מארבע הרוחות, ואני לא קראתים. יש אשר יצופו ועלו אלי ממצולות דממה, ודמות להם כמראות אשר יגלו בחלום ובמי ברכה בהירה. אין אמר ואין דברים — זולתי מראה. גם הדבור שבהם אין קול ואין הברה לו. דבור פלאים הוא. בריה לשעתה, שהקול התנדף ממנו — והוא קים. וגם אני לא באזני שמעתי, כי דרך מבוא אחר, נעלם, הגיע אל נפשי. כן יגיע אל נפש עולל נרדם בערישתו המון לב אמו ורחמי עיניה, בעלמה עליו למראשותיו נפעמת וחרדה, והוא לא ידע, ויש שנתרקמו המראות ובאו מתוך פליטי קולות וצרופיהם. רבים הקולות בחלל העולם ושונים אלה מאלה, ופנים אין מספר להם. מי יגיד משמעם ומי יבא עד חקר תכונתם? קולות יום וקולות לילה. שחוצים וצנועים. עזים ורפי כח. נמשכים עד אין קץ ונקצצים פתאם. שועת טובע בקצה העולם ואנקת הרוג מפרפור ביער. כרוחות אין גויה היו בעיני, רצי אלהים ונושאי דבריה המשוטטים הנה והנה על כנפי רוח, טסים כחצים ממחבואה למחבואה, מגיחים רגע ונעלמים פתאם, ואין ידע מוצאם ומובאם ועין לא תשורם. ויש אשר שמעתי את הדממה ואת הקולות ראיתי, כי לא ידעו עוד חושי גבולות ומצרים, והאחד בא בשדה רעה. הקול משך עמו את המראה, המראה את הקול, והריח — את שניהם. גם מדה וקצב לא ידעתי עוד: הגבעה הקטנה בשדה נחשבה לי כהר, הרה, ברכת המים — כאוקינוס ותחום הכפר — כקצה הארץ.

באמת אמרו, אין אדם רואה ומשיג אלא פעם אחת: בילדותו. המראות הראשונים, בעודם בבתוליהם, כיום צאתם מתחת יד היוצר, הם הם גופי דברים, עיקר תמציתם, ואלה שלאחריהם — אך מהדורותיהם השניות והפגומות הן. מעין הראשונים, רמוזים קלושים להם, ולא הם ממש. ומבשרי חזיתי ואת: כל מראות שמים וארץ שהייתי מברך עליהם בימי חיי, — לא נזונו אלא מכח ראייה ראשונה. גם את שמי איטליה ותכלתם המתוקה ראיתי מקץ ימים. רגלי עמדו גם על מרום הררי שוציה. ראיתים ונפשי יצאה: מתי נגלתה עלי תכלת מתוקה מזו? ואיפה נדעו לי הרים גבוהים ונוראים מאלה? כל אימת שאני רואה חמה בשקיעתה או בורחתה הנהדרה, אעמוד משתומם: הלא ראיתי פעם אחת שקיעה או זריחה נהדרה ונפלאה מזו? ומדי עברי על פני ירק שדה, איני יודע למה ינצנץ לפני רגע אחד מראה הדשא, מראה אותו הדשא, כאשר ראיתיו ראשונה בכפר, בעודני כרוך אחרי אומנתי הזקנה, זכרה לברכה. דשן היה ורענן, חי וחדש, עמד עד מתניו במים זכים, וכלו זרוע פרחים קטנים מתוקים לעינים, שמוציאים ראשיהם הצהובים והרטובים מבין החציר, ומרגלית דמעה זכה רועדת בעין כל אחד מהם.

His hidden hand sowed all my paths with wonders and placed riddles in everything upon which my eye alighted. Every stone and pebble, every splinter of wood, was an inexplicable text, and in every ditch and hollow eternal secrets lurked. How can a spark be contained in a mute stone, and who puts the dumb shadows on the house walls? Who heaps up the fiery mountains in the skirts of heaven, and who holds the moon in the thickets of the forest? Whither stream the caravans of clouds, and whom does the wind in the field pursue? Why does my flesh sing in the morning, and what is the yearning in my heart at evening time? What is wrong with the waters of the spring that they weep quietly, and why does my heart leap at the sound? These wonders were all about me, caught me up, passed over my poor little head—and refuge or escape there was none. They widened my eyes and deepened my heart, until I could sense mysteries even in commonplace things and secrets everywhere.

Hardly had I bared to the heavens the little windows of my soul, my two eyes, when the visions of God came streaming unsummoned from the four winds. Sometimes they would well up to me from the depths of silence, in shapes such as appear in dreams or in the waters of a clear pool. There was no speech and no words—only a vision. Such utterance as there was came without words or even sounds. It was a mystic utterance, especially created, from which all sound had evaporated, yet which still remained. Nor did I hear it with my ears, but it entered my soul through another medium. In

the same way a mother's tenderness and loving gaze penetrate the soul of her baby, asleep in the cradle, when she stands over him anxious and excited—and he knows nothing. And sometimes the visions came interwoven with fragments and combinations of sounds. The noises of the cosmos are legion, differing one from another in countless aspects. Who can fathom their meaning or understand their nature? The sounds of day and the sounds of night, whether impudent or modest, whether bold or faint, long drawn out, and suddenly cut short. The cry of a drowning man at the end of the earth, or the groan of murder hovering in the forest. To me they seem like disembodied spirits, the messengers of God, bearing His word, wandering to and fro on the wings of the wind, speeding arrowlike from one hiding place to the next, pecking out for a moment and disappearing suddenly; one cannot perceive them come and go, and the eye cannot discern them. And there were times when I heard the silence and saw the voices, for as yet my senses had neither bounds nor limits, but each encroached upon the other. Sound drew sight after it and sight, sound and scent—both of them. As yet I knew neither rhythm nor measure. The little mound in the field was a mountain; the pond, an ocean; the end of the village, the horizon of the earth.

How true the saying is that a man sees and perceives only once: in childhood! The first visions, in that same innocence as on the day when they left the Creator's hand, they are the real essence and the very stuff of life; and those impressions that follow are secondary and deficient, seemingly like the first, but weak reflections of them, and not genuine. And from my flesh I saw this. All the sights of heaven and earth, which I have blessed throughout my life, have received no nourishment except from the power of that first vision. In later life I have seen the skies of Italy in all their azure sweetness. My feet have trod the heights of the Swiss mountains. The sight of them enchanted me. But when have I known a sweeter blue than this? Where have I seen mountains loftier and more magnificent than these? Whenever I see the sun rise or set in all its brilliance, I stand amazed. But surely I have seen the sun rise and set even more splendidly, with even greater wonder! And when I pass across a green field, I know not why the sight of grass flashes for a moment before my eyes, the sight of that same grass, which first I saw in the village, when I was still attached to my old nurse—God grant she rest in peace! It was fresh and lush, alive and new, half-submerged in the limpid water, sown with little flowers delightful to the eyes, pushing their yellow, dew-flecked heads out of the grass, with a single pearl-like tear quivering in the eye of every one of them.

אחרי צאתנו מן הכפר אל אשר יצאנו — ואני כבן חמש
בעת ההיא — כהתה עלי מעט עין העולם וזהו העולם. במקום
מגורינו החדש, בפרבר העיר, קדמוני ימי חול ומהומה רבה.
ימי עירה ישראלית בטרחהם ובזעפם וברוע ענינם, וככל אשר
רבתה עלי המולת אדם מסביב, כן נחבאתי אל נפשי וכן מעטו
חגי לבי ותרועותיו. המלמדים ההדיוטים, שנפלתי לידם, הבריתו
מעלי בזעף פניהם וברצועתם את חזיונות ילדותי. המראות
הראשונים, מראות אלהים, לא יספו להגלות עלי בלתי-אם
במצאם אותי בודד, מחוץ להמונו של יום ולמחיצת המלמדים.
מאחורי איזה פרגוד נחבאו, ומפקידה לפקידה ישלחו אלי משם
רמזי עין, להחיות עלי חזיונות רוחי ולחדש כחם. מציצים
רגע ונעלמים, מציצים — ונעלמים. ספין ספין, כסם חיים יקר
ערך, ירעף זיו ימי הפלאות ההם אל לבי, ומעולם ילדותי לא
יגלו לפני במרבית הימים בלתי-אם טפחים טפחים. מתוך האויר
מבצצים ויוצאים פתאם שכרי מראות ופסקאות מקוטעות
משכבר: אינו פסת רקיע רחוקה בהרתה הקדמונית, רצועה
אחת של אדמה בתחלת אביב, רצועה שחורה שמה, נותנת
ריח — אדמת בראשית, שקפצה ויצאה זה עתה מתחת סדין
השלג הקר, ועדין גופה מרטט. מלונה בודדה ושוממה בעזובת
מקשה. שקיעה לוהטת בפאתי רקיע. קול ילל מיער. צריחת
צפור משונה בלילה. לבנה תלויה למעלה מארובת עשן על
אחד הגגות. „מניך” של יום-טוב בבית אבא, ועדת תינוקות
מפוזרים מתפרצים הביתה בצווח: זאבים בכפר! וסמוך לזה —
יהודים עטופי טליתות עומדים במרומי הגג, פניהם ליער, כלפי
הזאבים, פורשים כפים באויר העולם ומאימים בנהמת דובים:
אהרו! אהרו! פתאם והנה גם פיגלה כאן, היא, היא! מאחורי
האילן הישיש נחבאה, שולחת אלי רגע אחד את ראשה
וקוראת: קרקו!

ואולם ברגעים מתוקים של שפע קדש, במלאת הלב
עסיס כענב בשל וצנורי רחמים נפתחים בו פתאם מאליהם.
די לי לעצום רגע את עיני, ונגלו לפני כמו לאור הברק
המהבהב, כל נתיבות חיי מראשיתם, בהבהק עליהם זיו לבן
ובהיר, להאירם את כלם יחד מן הקצה ועד הקצה. ברגע
מעין זה יופיע פתאם במחזה כפר מולדתי והתיצב לפני כלו
כאשר הוא, ככל חנו וחסדו ובכל זיוו הראשון. כמין פסת יד
של אש, יד נעלמה ומהירה, תצא פתאם, והושיטה לי את כל

תמצית ילדותי, תרומת ימים ושנים, כשהיא מקופלת ונתונה
בתוך נרתיק קטן של הרף עין אחד. עין בעין אראה שוב
את משכנות בקר חיי ונאות ילדותי הראשונה, אותם ואת כל
מלואם ואת כל היקום אשר מסביב להם, את כלם בבת אחת,
כגדולות קסטנות, אין נגרע דבר — ואני טועם בכלם שוב
טעם ראיה ראשונה. מאשר הוא שם, מאחת הפנות הנשכחות
בוואליניה, מסתר קנה ובצה וממקום יערות שאין להם סוף,
עלה יעלה לפני כפר מולדתי על ימיו ולילותיו, על חגיו ושבתיו
ועל כל מועדי שנתו יחד, ומראהו כאשר עשהו אלהים: קטן
ושלר וצנוע. עומד הוא לו שם עדין כשעמד במקומו המצומצם
לו מששת ימי בראשית, חציו במישור וחציו במדרון, חבוי
בצל שיחיו ואילנותיו ומעוטר גנותיו ומקשותיו, נושא במנוחת
יגון את עול קיומו הכשר כשנשא — ושותק. דבר לא נשתנה
בו וצרור לא נפל ממנו. הם הם בתי החמר וצריפי העץ נמוכי
הקומה, הזורעים בבקעה ובהר כעדרי צאן מבוהלים; הוא הוא
החורש האלם, הזומם לי מרחוק, מאחורי הכפר, בעלתו
הצוננת; היא היא הגבעה הירוקה הרובצת ממולי, נכח בית
אבי ממש. כמין חית פחדים רעבתנית, מעין שור הבר, עלי
ארח, ובולעת יום יום. מדי בין-ערבים, ככר זהב שלם — את
החמה השוקעת — ככר שלם לערב, ככר שלם לערב; היא היא
הברכה שמבהקת בצד הגבעה כאספקלריה מאירה, ובני האווים
מטהרים ומתקדשים בה כשהם מתהפכים לרגעים: ראשם במים
וזנבם לרקיע; והם הם המשעולים, שמשתלשלים כנחשים דרך
שדות ומגרשים ואובדים מתוך געגועי עולם במרחקים נעלמים.
דומם, כמו בחלום, יעמדו לפני כל מועדי השנה: שבת וחול,
קיץ וחורף, ימי רצון ועתות זעף, חדות יום ובעותי לילה. הם
ושבריהם ושברי שבריהם, דברים דברים והפוכם בצדם, כשהם
מוזגים כלם יחד — ואינם בטלים זה בזה. עונה עונה ואורה
המיוחד לה, יום יום ומראהו. וכלם מצטרפים בכל זאת —
שוב כמו בחלום — להטיבה שלמה אחת, ששמה: כפר מולדתי.

After we left the village to live elsewhere—I was about five years
old at the time—my world darkened a little and its radiance faded. In
our new place of residence on the outskirts of the town, gray and
noisy days confronted me, the life of a Jewish townlet with its vexa-
tion, anger, and unpleasantness; and the greater the human tumult
about me, the more I shrank into myself and the more the festive ex-
altation of my heart ebbed away. The ignorant *melamdim* into whose
hands I fell, with their scowling faces and their straps, drove away my
childhood visions. Those first heavenly reflections no longer appeared
to me except when they encountered me alone, away from the daily
tumult and the teachers' realm. They hid behind some curtain, and
from time to time they would dart glances at me to revive my fancies
and renew their power. Peeking out for a moment and disappearing,
peeking out—and disappearing. Drop by drop, like some precious
elixir of life, the splendor of those wonderful days dripped into my
heart, and from my childhood world there appeared to me only bits
and pieces as time passed by. Suddenly out of the air, fragments of
pictures would blossom forth, severed pieces from the past: a distant
patch of sky in pristine purity, a strip of earth at the beginning of
spring, a rich, black fragrant strip—primeval earth, suddenly protrud-
ing from beneath a blanket of cold snow with its body still trembling.
A lonely, deserted hut in an abandoned cucumber field. A glowing
sunset at the edge of the firmament. The sound of howling from the
forest. The eerie shriek of a bird at night. The moon suspended over a
chimney on some roof. A festive minyan in my father's house, and a
band of frightened youngsters bursting into the house and crying,
“Wolves in the village!” And nearby—Jews dressed in their prayer
shawls standing on the topmost roofs looking toward the forest in
search of wolves, stretching their hands into the air and making
threatening bearlike sounds, “*Ahoo-oo! Ahoo-oo!*” Suddenly Feigele,
too, is here. She herself! Hiding behind the old oak tree, thrusting out
her head at me for a moment and crying, “Cuckoo!”

Indeed in the sweet moments of divine inspiration, when the heart
is as full and juicy as a ripe grape and the channels of mercy suddenly
open of their own accord, it is enough for me to close my eyes for a
moment, and there appear before me, like lightning flashes, all the
paths of my life from its beginning, shimmering in the pure white

glow that illumines them from end to end. At such a moment the vi-
sion of my native village will suddenly appear and stand before me
just as it was, in all its kindly grace and all its pristine splendor. Like a
fiery palm, a swift hidden hand, it suddenly appears and presents me
with the essence of my childhood, the sum of days and years, all
folded and enclosed in a little sheath of one split second. I see again
precisely the houses from the morning of my life, the site of my first
childhood, in all their fullness and with the universe surrounding
them, all at once both great and small, with nothing missing—and
once again I savor the taste of that first vision. Wherever it is, in some
forgotten corner of Volhynia, from a haunt of reeds and swamps,
from a place of endless forests, my native village suddenly appears,
together with its days and nights, its festivals and Sabbaths, and all
the fixed ceremonies of its year, looking just as God created it: small,
peaceful, and humble. It stands there still, just as it has stood in its
confined space from the six days of creation, half on the plain and
half on the slope, hidden in the shade of bushes and trees and sur-
rounded by its gardens and cucumber fields, bearing with quiet grief
the burden of its chaste existence, quietly—as it always has done.
Nothing in it has changed, not a pebble is missing, the very same clay
houses and low wooden shacks strewn about the valley and the hill
like startled flocks of sheep; the same silent grove plotting against me
in the distance behind the village, with its cold darkness; and that
very same green hill lies in front of me right opposite my father's
house like some ravening, terrifying beast or some wild o o c on the
path, swallowing everyday at twilight a whole golden orb—the set-
ting sun—a whole golden orb every single evening; the very pond that
sparkles at the side of the hill like a bright mirror, where ducks purify
and sanctify themselves, upending every few moments, ducking their
heads in the water with tails toward the sky; those very paths, wrig-
gling like serpents through fields and pastures, losing themselves with
endless yearning in the hidden distance.

All the festivals of the year stand quietly before me as in a dream.
Sabbath and weekday, summer and winter, days of contentment and
times of anger, daytime joys and terrors of the night, they and their
fragments and the fragments of their fragments, all things and their
opposites beside them, join together—without canceling each other
out. Every season has its own particular light, every day its own ap-
pearance. And all of them mingled together for all that—again as in
a dream—into one complete entity whose name is: my native village.

ימי אביב צעירים לבני ציצים ורפודי ירק רך וענוג מלבבים בגילה ורעדה עלי-יד ימי קיץ בוערים, עיפי שרב ועמוסי זהב, ובתוכם ידעו כביגון דומם על גחליהם הלוחשות בנות-ערבים עגומים של עונת בציר ושולי רקיע זועפים ומתולעים של חרף. רגע אחד יהבהב לי מתוכם גם השלג הראשון, השלג הצח והמתוק, ברפרפו שלו ושאנן, כמו מתוך תנומה קלה, באויר העולם, לאחוז שמורות עיני ולהביא בלבי את צנתו הלבנה והרעננה. ירושת פליטה היא באוצר זכרוני ושארית קטנה של חרף שלם, שנגנב מלבי ולא ידעתי אנה בא. אבד החרף ההוא — ואיננו, כאשר נמחו מלבי גם ראשיתה ואחריתה של טערה אחת גדולה, אשר השיגתני פתאם ביום שרב אחד במשעול הגבעה, בין הדשאים הגבוהים, ברגע רדתי לביתי. מירכתי הארץ הגיחה הסערה ותפול בכפר — והארץ היתה כרגע לחרדת אלהים. השמים לבשו קדרות ועלטה היתה, היער שאג מרחוק, אילנות נהפכו משרש ועשבות הגבעה דבקו ברעדה לארץ. התאבכו תמרות אבק וגגות תבן פרחו באויר. ובטרם אמצא את ידי ואת רגלי — והנה גם אני פורח! חייכם, פורח אנכי! כנף רוח אדירה היתה בי פתאם ותגביהני כנוצה ותפריחני אל תחתית הגבעה ואל ראש המשוכה אשר מסביב לביתנו. איך באתי, או איך הובאתי אחרי כן לבית אבא — לא אזכר, ואולם טעמה של אותה טיסה — מי פתי וינסה להסבירה לאחרים? רק בחלומות הלילה יש אשר יטעם האדם אחד משישים ממנה. — — —

פעמים, כשאני מתפקח, יש שאני אומר לנפשי וחוזר ואומר: להד"ם! הכפר, אותו הכפר, כמו שאני רואה אותו בדמיוני, לא היה ולא נברא. לא הוא, ולא יער, ולא גמדים, ולא פיגלה, ולא מאומה. אין אלה כ"אם דברי אגדה וחלומות, שעלו מאליהם, כצמחים שוטים, בדברי אמת מועטים, כדי להנעימם על התינוקות. על כל פנים — מתחכם אני עוד — ודאי יש כאן ערבוב זמנים וסרוסי מקראות. המוקדם מאוחר והמאוחר מוקדם. כח הדמיון בדאי, ואין לסמוך עליו.

לו יהי כן! אמונתי השלמה במציאותם המוחלטת של דברי בדות אלה אינה נפגמת עליידי כך אפילו כמלוא נימה. מה לי ה"ה, מה לי לא ה"ה? הויתם הנה היא בנפשי ומציאותם הלא בבשרי ובעצמותי. אצבע אלהים חרתה אותם על לוחות חיי, ומי יבוא למחותם? אם כאלה הם דברי חלומות — אין אמת. כאמתם ואין ממש כממשם. כיון המשומר בענביו, כן יעמדו בלב האדם כל עוד נשמה באפו. לא יפוג ריחם ולא יפגם טעמם. אדרבה, מרוב ימים עוד יוסיפו זהר והריפות ככל אשר יתישנו כן יחזק כחם וכן ירבה מתקם. אכן אין יין עז ומתוק גם יחד כאגדת ילדותנו! טפה אחת משלה דיה פעמים לשכר את הלב עד כדי טרוף! עד כלות הנפש! ויהי שם מלאכנו הטוב מבורך, אשר לא יגיש אל פינו מכוס עדניה בלתי-אם טפה טפה, ולעתים רחוקות. טפה אחת יתרה, או גדולה מכשעור — ומת לב האדם כרגע מיתת נשיקה.

וברי לי, כי ביום הפקד עלי פקודת כל האדם, עם פתיחת שערי העולם ליציאה — בשעה אחרונה זו יצאו אלי שוב כל מראות ילדותי מאחורי הפרגוד ובאו והתיצבו לפני מחנה אחד. כלם עד אחד יבאו, ובכל חנם וחסדם ובכל זיום הראשון, כמראה אשר הראיתם בבקר ימי. בהירים וברורים יעמדו כנגדי והביטו אלי דומם. פתאם יזרח עליהם אור שבעת הימים — וכבו עם אור נפשי לעולמים — — —

החלומות שוא ידברון — אך לא כלם. וגם אני טרם אחל להרצות מכאן ואילך מעט מזער, פרקים פרקים, מגלגולי חיי הפנימיים ומחלומות נפשו הנאמנים של אחד מבני הספחים בישראל — תנתן נא לי הרשות לספר בזה, בלי קשר גלוי, לכאורה, עם המוקדם והמאוחר, אלא לשם מחיצה קטנה ביניהם בלבד, את אחד מחלומותי אני, חלום שנחרת בלבי מלשעבר ועמד בו בכל בהירותו ולכל פרטיו עד היום הזה. אינני יודע, אם תמצא ידי להביא אל נפש מי שהוא את דברי החלום כהויתם, והעיקר, להטעימה מטעם אורו ואויר המיוחדים — כמה קשה דבר זה לגבי חלום! — ובכל זאת, יהי מה, אספרה. החלום — חלום אמת, כמעט דבר מציאות ממש; אין בו משום כן לא זרות ותהפוכות ולא דברים מתמיהים. וכמדומה, שהוא במקצת גם דבר במקומו.

בחלומי — והנה דרך ארוכה וכבדת חול לפני. והדרך מלאה שירות שירות של שובי יריד — ואני בתוך השירות. איני יודע, איך ומאין הובאתי אל תוכן, אבל הולך אני מובלע באוכלסא אחת רבת מהומה ונסחף אחריה, כמעט שלא מדעתי. רעש והמולה וצוחה מסביב. עגלות וקרונות, ריקים וטעוני

Young days of spring, white with blossom and swathed in soft and tender greenery, sprout joyful and trembling alongside burning summer days weary with heat and laden with gold; and in their midst the sad evenings of the vintage season and the angry purple winter skies die away with quiet sadness over hissing, glowing coals. For a moment the first snow, too, flickers at me from their midst, the soft, sweet snow falling quietly and gently as though from a light sleep in the void of the world, touching my eyelids and bringing its fresh white coldness into my heart. It is a fugitive heritage in the treasure trove of my memories and a tiny remnant of a complete winter that has been stolen from my heart; I have no knowledge where it has gone. That winter has passed and no longer exists, just as there are blotted out from my mind the beginning and end of a great whirlwind that overtook me suddenly on a scorching day when I was returning home on a hillside path between the tall grasses. The storm rushed in from the ends of the earth and fell upon the village—and for a moment the ground trembled mightily. The heavens grew dark, blackness descended. The forest roared in the distance, trees were uprooted, and the grasses on the hill clung to the earth in terror. Columns of dust soared on high and straw roofs flew into the air; and before I could pull myself together—there I was flying! I tell you I was flying! A mighty gust of air suddenly engulfed me, lifted me up like a feather, and carried me to the bottom of the hill and to the top of the hedge surrounding our house. How I arrived or how I was afterwards carried into our house—I do not recall. But the experience of that flight—what fool would attempt to explain it to others? Only in dreams at night are there times when a person might savor a tiny fragment of it. . . .

Sometimes, in saner moments, I say to myself, it never happened at all! The village, that village which I see in my imagination, never really existed. Not it, nor the forest, nor the dwarfs, nor Feigele, nothing. They are only folktales and dreams that arise of their own accord like wild plants, based on a few true facts to make them appeal to children. In any event—I rationalize still further—the sequence of times must be confused and the incidents in disorder. Earlier episodes may have come later and vice versa. Imagination is fickle, and one cannot rely upon it.

Would it were so! My complete faith in the absolute reality of these legends is not affected one whit by all that. What difference if they actually occurred or not? They exist in my very soul, and their reality is

in my flesh and bones. The finger of God engraved them on the tablets of my life, and who can erase them? If they are of the stuff of dreams—no truth and no reality is their equal. Like wine preserved in the grape, so they remain in a man's heart as long as there is breath in his nostrils. Their scent will never fade nor will their taste diminish. On the contrary, as the years pass, their sharpness and splendor increase, and the older they become, so their power grows and their sweetness abounds. No wine is as strong and as sweet as the story of our childhood! A single drop of it is sufficient at times to intoxicate the heart to the point of madness, to sate the soul! May the name of our good angel be blessed, for not allowing us to taste from the cup of its delights more than one drop at a time, and at long intervals. A single drop too much or larger than a measure—and a man's heart could perish at that moment from sheer ecstasy.

I am quite sure that when my own time comes, and the gates of this world open for my exit—at that last hour all the scenes of my childhood will peek forth once again from behind the curtain and raise themselves before me in one array. Every single one of them will come in all its sweetness and grace and in all its pristine splendor, just as I was shown them in the morning of my life. They will stand before me bright and clear and watch me silently. Suddenly the light of the seven days of creation will shine upon them—and fade forever with the light of my soul. . . .

Dreams tell lies—but not all of them. And before I begin to recount a little bit from here and there, a few chapters from the meanderings of the inner life and the true dreams of a random son of Israel, may I be permitted to relate, without apparently any obvious connection to what has gone before or what will come later, but only by way of a small interlude between them, one of my own dreams, a dream that was engraved in my heart in the past and has remained in all its clarity and all its detail to this day. I do not know whether I will be able to convey to anyone the feeling of a dream as it was, and in particular to taste the flavor of its special light and atmosphere—how difficult it is to do that with a dream!—nevertheless, come what may I will tell it. The dream is a true one, almost real. Therefore it contains no strangeness, confusion, or surprise. And it seems to me, this is the proper place for it.

I dream—before me lies a long road, heavy with sand and loaded with long, long convoys of wagons returning from the fair—and I among them. I do not know how or whence I was carried into their midst, but I walk on, swallowed up in a dense, noisy throng, and drag along with it almost unconsciously. All about there is noise, tumult, and shouting, carts and wagons, some empty, some loaded with

משאות, הם ויושביהם ומנהיגיהם ומלויהם, רוכבי סוסים והולכי רגל, אדם ובהמה ערב רב, מתנהגים וזוחלים בכבדות ובאין כח בתוך ענני אבק ובשפעת חול. קשה ההליכה כקריעת ים. אופנים ורגלים טובעים בשפעת החול עד חצים. אבק, שרב. אין כח. כלם עיפים ורצוצים, כלם שטופי זעה דלוחה, כלם זעומי פנים ועכורי רוח — וכלם צועקים ומכים את בהמתם באכזריות חמה. היריד, כנראה, לא עלה יפה: איש מהם לא העלה את חצי תאותו בידו. על כן יכלו את חמתם בבהמתם העלובה, וככל אשר תכבד הדרך, כן תקצר הרוח וכן יגדל הרעש ותרבה הערבוביה. אין איש שומע עוד את שפת רעהו. כלם מזרזים זה את זה וכלם מעכבים זה את זה כאחד: „הייא, הייא! נטה ועבור, בן-אדם!“ — „עמד, עמד! אל תמוש ממקומך, בן-כלבים!“ — אבל אין אחד מהם זו או נח מדעתו. אדם הולך — לפי שהכל הולכים, עומד — לפי שהכל עומדים. עדר, ואף אני אחד מן העדר. מתלבט אני בתוך אלה — ואיני יודע מה לי ביניהם. עיפתי, ראשי, ראשי, עוד מעט והתעלפתי — ואני מוסיף והולך, בעל-כרחי אני הולך, כמטושטש. עודני הולך — והנה כמראה אָפִי נחל לפני. פקחתי עיני — חייכם, אבי נחל ממש. חיים ורעננים, גבוהים וצפופים, נמשכים הם לכל ארך הדרך מימין ועומדים כחומה ירוקה בצדה, מבדלת בין עוברי הדרך ובין איזה עולם אחר, עולם פלאים, שמעבר לאבים. ראיתי ותחי רוחי, תימה שלא הרגשתי בכך קודם לכן: הרי כאן הם וכאן היו גם מתחלה. ואף עתה, כמדומה, שאין איש זולתי מרגיש בהם. נפשי יצאה אל אבי הנחל — ומבלי הסיח מהם דעתי הוספתי להגרר אחרי השירות הלאה. „שם, מעבר למחיצת האבים, עולם אחר יש, עולם בהיר ושאנן — ואני אדענו, איש זולתי לא ידע זאת“ — ואני הולך ונגרר אחרי השירות הלאה, הלאה. ואולם עיני לא חדלו בכל זאת משמור את האבים, וראה זה פלא! מדי עברי על פני מקומות קלושים ודלולים שבמחיצת האבים או על פני פרוצותיהם הדקות — נשקפה לי דרך שם כעין בבואה של אחד פלאי, שיושב מעבר למחיצה בודד בדשא על שפת נחל זך, אחוריו אל האבים ופניו אל המים הבהירים והשקטים. קול המונן של השירות העוברות מעבר מזה — לא יבקיע, כנראה, אליו, כאלו הוא נתון בעולם אחר, רחוק. נטוע כמסמר הוא יושב במקומו, פניו לראי המים, ולא ניד ולא זין, ואף-על-פי-כן, כל כמה שאני מוסיף והולך ומתרחק — אף הוא כאן. בבואתו השחורה הבהבה אלי פעם בפעם מרחוק מבין האבים דרך כל רשת ופרצה חדשה שעברתי עליה, כאלו הוא גופו והנחל הוֹך עמו וכל יקומם מסביב לוֹנִי חרש, שלא מדעתי, כשהם נעתקים עמי יחד מאליהם קמעא קמעא בשעורים סמויים מן העין — דוגמת צורת לבנה בנהר. מי הוא הפלאי ההוא? הלא ידעתי? הלא הייתי? הלא קרוב הוא אלי ואל נפשי מאד מאד? הלא כמוני כמחור? הלא חיב אני, ויהי מה, להתגנב מפה ולהמלט כרגע אל העולם הטהור והשאנן ההוא שמעבר לפרגוד הירוק? שפת הנחל הוֹך והטהור הלא מקומי הוא, ואני הוא שישבתי עליו מאז? — ואני מוסיף בכל זאת להגרר אחרי השירות והולך בדרך הלאה, הלאה. כסוני ענני אבק והמולה רבה שתה עלי, ואני מתרחק והולך, הולך ומתרחק. היכן הם אבי הנחל? היו ואינם! עזוב עזבתי את

כלם מאחורי, אותם ואת עולמם הטהור ואת נחל מימיהם הזכים ואת הפלאי היושב תמיד על שפת הנחל. פתאם זכרתי ונפשי יצאה: זה הבודד הפלאי אשר עזבתיו מאחורי על שפת הנחל — הלא אנכי אנכי הוא! אני ולא אחר! — — — זה מספר החלום — והפתרונים לאלהים. נעזבה לפי שעה את הפלאי וישב במקומו בודד כשישב. אל נא נפריענו ממנוחתו. ומי יודע, בזמן מן הזמנים אולי תהבהב בבואתו שוב רגע קטן מבעד לחרכים. אני אשרך מעתה דרכי בשפעת החול לרגל השירות.

פרק שני
אגודלי וחירות העולם

מעולם לא היה שלום אמת ביני ובין אבא. דומה שהיה מתקשה בי משעת לידתי, כזה שנפל לידו מקר רע ואינו יודע

goods, together with their passengers, drivers, and hands, men on horseback and on foot, man and beast in one great mixture, dragging on, and plodding forward heavily and fatigued, amid clouds of dust and deep sand. Walking is well nigh impossible. Wagons and men half sink into the deep sand. Dust, heat, and exhaustion. Everyone is weary and broken; everyone is dirty and soaked with sweat. Everyone looks irritable and sullen, and everyone shouts and beats the animals cruelly and in anger. The fair—it would appear—was unsuccessful. Not one realized even half his expectations. And so they vent their anger on the miserable beasts. And the worse the road becomes, the shorter their tempers, and the greater the noise and the confusion. No one listens to his fellow. They urge each other on and get in each other's way. "Hey there! Move along, man! Stop, stop, stay where you are, you son of a bitch!" But no one has the power to move or stop. One moves because the crowd moves, and stops when it stops, just like a flock of sheep. I, too, am one of the flock. I struggle among them, but do not know what I am doing there. I am tired; oh, my head, my head! I am on the verge of fainting, but I carry on. Involuntarily I carry on, as though dazed. And I am still walking when suddenly there seem to be green rushes in front of me. I open my eyes—upon my word, they really are green rushes, alive and fresh, tall and thick, stretching along the road on the right and forming a sort of green wall at its edge, separating the road and the wanderers from some other world, a mysterious world, behind it. As I behold the rushes, my spirits revive. How strange that I had not perceived them before. Here they are and here they have been all the time. But even now it appears that I am the only one that senses them. My heart goes out to the green rushes, and without taking my thoughts off them I continue to be dragged along with the stream. Over there, on the other side of the green partition, lies another world, a bright, serene world. I know it, but apart from me no one else knows. But I am still dragged along with the stream, on and on. Yet my eyes never leave the rushes. And—most wonderful of all—whenever I pass sections of the green partition that are less dense, or where there are little openings, there appears what seems the image of a mysterious creature sitting on the other side, alone in the grass on the bank of a limpid brook, his back to the rushes, and facing the clear, tranquil

waters. The clamor of the convoys passing by on our side apparently does not penetrate to him, as though he is engrossed in another far-away world. He sits as though transfixed, facing the mirror-like waters, quite motionless. Nevertheless, no matter how far I move on—he is still there. Again and again his dark image flickers at me from afar between the rushes, through every fresh lattice and opening that I pass, as though he himself, together with the limpid brook and all creation round about, accompany me silently, without my knowledge, moving along with me of their own accord, step by step, and imperceptibly—like the reflection of the moon in a stream. Who is that mysterious creature? Surely I know him, surely I have been with him. Surely he is very, very close to me and to my soul. Surely he and I are one. Surely I ought, come what may, to steal away and escape for a moment to that pure, tranquil world behind the green curtain. The bank of the clear, limpid brook is surely my place, and I am the one who sat there of old. But I am still dragged along with the current and walk and walk, on and on. Clouds of dust cover me, and a great tumult settles over me, and I walk on and on, farther and farther away. Where are the green rushes? Come and gone! I have left them all behind me, they and their pure world and the brook with its limpid waters, and the mysterious creature sitting forever on the brook's bank. Suddenly I remember and my heart leaps. This lone mysterious creature that I have left behind on the bank of the brook—it is me, me myself, me, and no one else!

That is the story of the dream—and the meaning may be left to God! Let us leave the mysterious creature for a while. Let him sit alone where he is, just as before. Let us not disturb his peace. Who knows, perhaps someday his image may appear again for a brief moment through the latticework. From now on, I will wend my weary way in the deep sand at the rear of the convoys.

MY THUMB AND THE SECRETS
OF THE WORLD

There was never any real harmony between my father and myself. It would appear that he was set against me from the moment of my birth, like someone who has made a bad purchase and doesn't know

מה לעשות בו: לתשמיש — לא יצלח. ולמכירה — אין קונה. מזלי גרם. שאבוא לאבא ולאמא בהיסח הדעת, לאחר שכבר השיאו את רוב בניהם ונתיאשו מולדות חדשים. אני שמיני לבטן הייתי וכן זקונים; וכשברכה עלי המילדת את אבי ב"מזל טוב" — עקם הוא את חטמו קצת... כך סחה אמי לשכנותיה. ועוד סחה, שלשים יום אחר לידתי נגזרה עלי גלות: הוטלתי אל חיק מינקת נכריה בעירה סמוכה. המינקת היתה צמוקת דדים, במחילה, וכשהייתי צווח לחלב היתה נותנת אגודלי בתוך פי למציצה... כשהובאתי משם היו רגלי עקומות, כרסי נפוחה ועיני בולטות כשני כדורי זכוכית. חוץ מזה הייתי נוהג לאכל סיד מטיח הכותל, לכסוס פחם ולמצוץ את האגודל...

הרגל זה של מציצת אגודל נעשה לי כטבע שני ולא הרפיתי ממנו ימים רבים. כל עת שהייתי משוקע בהרהורים הייתי מוצץ את האגודל. אבא, שהוא קפדן מסבוע, היה סוטרני על כך וקורא לי "בעל מציצה", "איש המקטרת" — האגודל שבין שני נדמתה עליו כמקטרת בפי זקן בעל מחשבות — אבל אני לא הייתי חושש לו ולמכות ידו, לשמותיו ולכנוייו. הוא בשלו ואני בשלי; וכיון שהיה יוצא מתוך הבית, מיד הייתי פורש לקרן זוית, יושב בדד, מהרהר ומצוץ... על מה ובמה הייתי מהרהר — איני יודע. מקופל הייתי כחומט בנרתיקו וחווה בהקיץ. כל מה שהייתי רואה ושומע מסביבי, נראה לי כעין חלום ולבי היה מתמלא תמהון אלם עם הרהורים שאין להם שם ודמות. תוהו הייתי על הכל... קשקוש האורלוגין, הצל והכתמים על-גבי הקיר, שתיקת חדר ריקן, האפלולית תחת המטה, הסנדלים המוטלים שם, הוהרורין הדקין שבזיו החלון, אבק פורח — כל אלו הם פני עולם ומסתורין שצריכים עיון, ואני תועה ואובד בתוכם כנמלה זו בין העשבים... אף הם חיים להם בחשאי כמוני ורק לבי לבד יש לו עסק עמם. אם דבר אלי איש, שמעתי ולא שמעתי, וכששאלוני דבר, הייתי לוטש עיני ושוקת. לבי היה תקוע תמיד במקום אחר: בכתם שבכותל או בובוב פורה. נשמתי היתה נכנסת כמין "דבוק" בעובי כל דבר ושוכנת בתוך עצים ואבנים דוממים, סופגת מהם את הכל ואינה משיבה כלום... מבני הבית לא השגיח בי אדם, אבא קסוף, חלוש וטרוד.

איני יודע במה הוא טרוד; ואמי היתה נזכרת בי, אבל לעולם לאחר הזמן. "אוי ואבוי, התינוק לא אכל עדין... התינוק לא נתרחץ עדין... היכן התינוק?" התינוק, כלומר, אני שמואליק, הייתי יושב לי באותה שעה במקום מוצנע, תחת המטה או בכוך שתחת התנור, או בחצר מאחורי אחת הגדרות, יושב ומשחק עם עצמי, השכנות, כשבאתי לידן, היו מציצות בי מתוך מין חשד, מראות באצבע כלפי הצדע, לסימן שאין מחי כשורה, רחמנא לצלן, ומתלחשות ורוקקות. וכשנכנסה בינתים אמי היו משתתקות פתאם...

מכל כלי הבית משכה ביותר את לבי המראה הישנה, זו שהיא תלויה למעלה מן המסב. בעיני היא הגדולה שבחידות עולמי, כל פעם שאני מזדקף על המסב כנגדה, אני רואה בתוכה שוב חדר וכלים, את עצמי ואת הארון שכנגד עם כלי הנחשת בראשו. הם הם ממש בדמותם ובצלמם, אלא שבתוך המראה כולם מוטים ועומדים במדרון, מוכנים כל רגע לנפילה; והדבר כלו מוקשה: ראשית, מאין באו כל אלה לחוך המראה? והשנית, מדוע לא יתמוטט הארון עם כלי הנחשת שבראשו?... נתתי את לבי לחקור לעת מצוא את הענין על בוריו, ושעה יפה לכך נודמנה לי מהרה. בני הבית יצאו למקום שיצאו ואני נשארתי יחידי. השעה שעת הצהריים. באמצע הרצפה שטוחה צורת החלון כעין שלולית משובצת של אור — וזבובים באים וטובלים שם. תרנגולת מנומרת מטילת לה בלאט, פסיעה פסיעה קטנה, ומקרקרת בחשאי קרקור קלוש, כמי שחפתה תנומה. כל אימת שהיא נבלעת בעמד האור נוצותיה מזהיבות וכלה נעשית סכוייה ווהרורית. קפצתי ועליתי על המסב ושרבבתי את עצמי כנגד המראה — יש ויש! שמואליק שני עומד כנגדי ממש וחוטמו נוגע בחוטמי. נרתעתי קצת לאחורי — ואף הוא נרתע. מתקרב אני — אף הוא מתקרב. אם כן, הרי אני מעוה את פני ושולח לשון — ואף הוא כן. "חי-חי-חי" — משחק אני — ואף הוא משחק, אבל בלא "חי-חי-חי", שאין קולו נשמע. הדבר תמוה, ואני מתירא קצת — ואף-על-פי-כן מסתכל... הרצפה שבתוך המראה

what to do with it: with no conceivable use or possibility of sale. As luck would have it, I descended upon my father and mother by an oversight, after they had already married off most of their children and given up hope of additional offspring. I was eighth in line and a child of old age; and when the midwife congratulated my father about me with a Mazel Tov, he wrinkled his nose a little... so my mother told her neighbors. She also told them that thirty days after my birth I was sent into exile: I was shunted off to the bosom of a gentile wet nurse in a neighboring townlet. The wet nurse, begging your pardon, had dried-up breasts, and when I used to cry for milk, she would put my thumb in my mouth to suck... When I was brought back from there, my legs were bowed, my belly was swollen, and my eyes protruded like two glass marbles. Apart from that, I had taken to eating plaster off the wall, munching on coal, and sucking my thumb...

This habit of thumb sucking had become second nature, and I did not give it up for a long time. Whenever I lapsed into reverie, I would suck my thumb. My father, who was a martinet by nature, used to smack me for it and call me "thumb sucker" or "pipe man"—for the thumb between my teeth reminded him of a pipe in the mouth of an old man contemplating—but I remained indifferent to his slaps and nicknames. He went his way and I went mine; and whenever he left the house, I would take myself off into a corner, sit all alone, fall into a reverie, and suck... What my reveries were about—I do not know. I would curl up like a lizard in some hole and daydream. Whatever I saw or heard around me seemed a sort of dream, and my heart was full with mute astonishment at reveries that had no name or form. Everything astonished me... the ticking of the clock, the shadow and the stains on the wall, the silence of an empty room, the darkness under the bed, the sandals lying there, the fine sunbeams glistening through the window, floating dust—all of these were deep secrets and mysteries requiring study, and I wandered about among them like an ant in the grass... they too had their own secret life like me and only my heart had any commerce with them. If anyone spoke to me, I only half heard what was said, and if someone asked me anything, I would narrow my eyes and remain silent. My heart was always fixed on some other place: on a spot on the wall or a fly in flight. My soul would enter the essence of everything, as though possessed, and dwell among the trees and the inanimate stones, soaking up everything from them and giving nothing in return...

No one in the household paid me any attention. Father was a stern man, ground down, and worried. I do not know what worried him. My mother would remember me, but always after the event. "Oh my goodness, the infant hasn't eaten yet... the baby hasn't been washed yet... Where's the infant?" And the infant, that is to say, me, Shmulik, would be sitting at that moment in some hidden place, under the bed or in the niche under the stove or in the yard behind one of the fences, sitting and playing by myself. The neighbors, when I came across them, used to peer at me suspiciously, putting a finger on their temple, to indicate that my mind was not quite right, the Lord preserve us, whispering and spitting.¹ And if my mother came upon them meanwhile, they would suddenly fall silent...

Of all the household furniture, the old mirror hanging above the couch drew my attention most. In my eyes, it was the greatest of the secrets of my world. Every time I stood upright in front of it, I could see another room and furniture and myself and the cupboard facing it with its brass objects on top. The very same images, except that in the mirror all of them were perched on a slope, ready to fall at any moment; it was a knotty problem: in the first place, how did they all get into the mirror? And second, why didn't the cupboard with its brass objects topple over?...

I made up my mind to look into the matter properly at the first opportunity, and a favorable occasion soon presented itself. The other members of the household went out somewhere and I was left alone. It was twelve noon. In the middle of the floor the reflection of the window lay spread out like a pool checkered with light—with flies coming to bathe in it. A speckled hen was slowly walking about, step by little step, clucking softly and secretively, as though about to fall asleep. Each time she was swallowed in the pillar of light, her feathers turned to gold and she became transparent and radiant. I got up and climbed on the sofa and stretched myself in front of the mirror—there he is! a second Shmulik standing just in front of me with his nose touching my nose. I backed away a little—and he also backed away. I came closer—and he came closer. In that case, I grimaced and stuck out my tongue—and he did the same. "Ha, ha, ha," I laughed—and he too laughed, but without the "Ha, ha, ha," since his voice was not heard. All very strange. I am a little nervous—nevertheless I look... the floor in the mirror is sloping

¹To ward off the evil eye.

משופעת ושולית האור באמצעיתה נוטה להשתפך... ושאר הכלים אף הם מוטים או תלויים כלם בנס... הוי, אם יפול חס ושלום, המכתש, למשל, מראש הארון — פץ! — יהא מפצע את המח... לבי פג מפחד תומו, אבל מיד אני מתחזק ומציץ שוב. צריך אני לעמוד על סודו של הדבר — והיה מהו מאחורי המראה ודאי יושב לו שם איזה לץ או „מויק“ נעלם והוא העושה בלהטיו את כל הקסמים האלה. „להציץ לשם או שלא להציץ?... מי יודע, שמא תפגעני יד נעלמה במכתלחי. היבצר מן המזיק דבר?...“ ואני מסתכן ותופס במסגרת המראה, מציץ במה שלאחור — וסולד מיד... שוב מציץ — ושוב סולד... פתאם נתנדנדה המראה ועמה הרצפה, החדר, הכלים, אני עצמי — פץ! לבבי תעה, עיני חשכו, ואני מתמוטט ונופל תחת שברי המפולת...

כששבה אלי רוחי, ראיתי שהחדר, ברוך השם, לא נתמוטט, אלא המראה נשמטה מעל שני המסמרים התחתונים ונשארה תלויה רק בוו העליון לבדו. מבין דופן המסב והכותל בולט מקצת מפנסו של אבא. הוא נפל מסתמא מאחורי המראה ונתקע בין הדפנות. לא אירע אלא היוק קטן: מבהלה

קפצה התרנגולת על השלחן והפילה כוס, ושבר אחד של זכוכית נתו לתוך שלולית האור והוא נוצץ עד מאד, כאלו נעשה לו נס גדול פתאם...

סופו של מעשה זה היה, כסופם של כל מעשי ידי בבית אבא — ססירות לחי.

ובאותו היום נגמר דיני לחדר.

סמוך לעונה זו עקר אבי דירתו מן הכפר וקבע ישיבתו בפרבר העיר הקרובה, ואני נפלתי בחלקו של מלמד תינוקות אחד, מבני הפרבר ההוא.

פ ר ק ש ל י ש י

אלף בית ומה שבין השיטין

ב„חדר“ לא השביח מזלי. בבל הייתי מחברי והם בדלים ממני. מצומצם הייתי בתוך עצמי, בונה עולמי ואין מרגיש ואין יודע. אפילו רבי וסגנו אינם יודעים כלום. אין הללו יודעים אלא להכות, זה על-פי דרכו וזה על-פי דרכו: רבי מלקה ברצועה ואגרוף ובמרפק ובמעגילה ובכל דבר שיש בו כדי להכאיב, והסגן — זה מדה מגונה אחרת יש לו: כשאני משיב כהלכה, מיד הוא מפשק ומעקם כנגד פני חמש אצבעות דורסניות ומתחיל שומט את הגרגרת. באותה שעה הוא נראה בעיני כעין ברדלס או שאר חיה רעה משונה — ואימת מות נופלת עלי. מתירא אני שלא יחטט את עיני בצפרניו המטונפות, ומפני היראה דעתי מטרפת עלי ואני שוכח את כל משנתי מאתמול. הוא מראה לי באצבע צורת אות ושואל: „מה זאת?“ ואני מפלבל בעיני, רועד בכל גופי ושותק, נסתלק ממני כח הדבור.

בגופו של דבר אין תורתם נכנסת ללבי אלא כלאחר און, דרך הפאה השמאלית. באוני הימנית נכנסת מאליה תורה אחרת, שעולה ובאה מן ה„סודר“ מבין השיטין ומצטרפת למה שבלבי מכבר. השיטין עצמן וגוף האותיות — אינן אלא רמזים קלושים לה. עוד ביום הראשון כשהראה לי הסגן את לוח ה„אלף בית“ שורות שורות — מיד קפצו ובאו לפני חילות חילות של אנשי צבא, מאלו שעוברים לפרקים על פני ביתנו, הם והמתופף עמם בראש: סטטרס! ביותר דומות לכך שורות האלפין והגימלין עם ה„קבוצים“ שלמסן. הרי הם אנשי חיל ממש, מזוינים מכף רגל ועד ראש; אלו, האלפין, תרמיליהם מופשלים להם לאחוריהם והם הולכים כפופים קצת תחת משאם, כפורשים ל„מניברות“; ואלו, הגימלין, נצבים פשוטי רגל מלפניהם, מוכנים ל„מרש“. עיני התחילו מפשפשות בצדי הלוח ובשוליו.

„את מי אתה מבקש?“ שואלני הסגן.

„את המתופף...“ אומר אני ועיני מפשפשות.

הסגן הניח מיד את ה„טיטיל“ (המחזה), תפסני בסנטרי,

הגביה ראשי קצת כלפי מעלה והעמיד עלי עינים בהמיות... פתאם נתעורר ואמר: „רד“

הברה אחת ולא יותר, ומיד עלה על הספסל תינוק אחר במקומי ואני ירדתי בסחי נפש ופרשתי לקרן זווית, שלא לדעת מה הסגן רוצה. כל אותו היום הרהרתי בגיטות ובאנשי צבא, ולמחר, כשעליתי שוב, תראה לי הסגן צורת א ואמר:

and the pool of light in the middle is about to spill . . . and the other objects are also slanting or hanging there miraculously . . . oh, supposing, God forbid, the mortar, for example, might fall from the top of the cupboard—bang! It could break my skull. . . My heart stands still with hidden fear, but at once I regain my courage and peek again. I have to get to the bottom of the matter—come what may! Behind the mirror, some hidden imp or sprite must surely be sitting, and it must be he who is performing the magic with his spells. To peek or not to peek? . . . Who knows whether some hidden hand might smack my face. Would that be too much for an imp? . . . I screw up my courage and grasp the frame of the mirror, peeking to see what is behind it—and back away at once . . . another peek—and once again a retreat . . . suddenly the mirror swung, and with it the floor, the room, the objects, I myself—bang! My heart jumped, my eyes grew dark, and I stumbled and fell under the debris. . . .

When I came to myself, I saw that the room, thank heaven, had not collapsed, but the mirror had slipped off its two lower supports and remained dangling by the upper hook. Between the side of the couch and the wall, Father's notebook stuck out a little. Clearly, it had fallen from behind the mirror and was caught between the two. The damage was slight; in alarm the hen had jumped on the table and knocked over a mug. A single splinter of glass had fallen into the pool of light, where it sparkled brightly, as though a miracle had suddenly happened to it. . . .

The end of the affair was the same as the end of all my activities in Father's house—smacks across the face.

And that very day I was sentenced to the heder.

About this time my father moved his household from the village and set up house in a suburb of the nearby town, and I found myself in the domain of a first-grade *melamed*, a resident of that suburb.

3

THE ALPHABET AND WHAT LIES BETWEEN THE LINES

In the heder my luck did not improve. I remained aloof from my companions and they from me. I shrank inside myself, creating my

own world, without anyone being aware of it. Even the *melamed* and his aide knew nothing of it. They knew only how to hit, each in his own particular manner: the teacher laid in with strap, fist, elbow, and rolling pin and whatever else that could cause pain, and as for the aide—he had an ugly habit of his own. If I didn't answer properly, he would at once spread and twist in front of my face five murderous fingers and begin jiggling my Adam's apple. At such a time he seemed to me a sort of panther or some other noxious beast—and the fear of death descended upon me. I was frightened he might scratch out my eyes with his filthy fingernails, and because of fright, my mind became so dazed that I would forget everything I had learned the previous day. He would show me with his finger the form of a letter and ask, "What's this?" and I would blink my eyes, quiver all over, and remain silent. The power of speech deserted me.

Really and truly their teaching entered my mind only through half an ear, by way of my left side-lock. My right ear was absorbing another teaching of its own accord, which came up out of the prayer book from between the lines and mingled with what was already in my mind. The lines themselves and the actual letters were only faint echoes of it. On the very first day that the aide showed me the alphabet chart set out in rows—there immediately sprang up before me rank after rank of soldiers, of the kind that sometimes passed in front of our house, with their drummer in the front: *trram—trram!* The rows of alephs and gimmels with the slanting dots below were very like them. They were real soldiers, armed from head to foot: the former, the alephs with knapsacks folded on their backs walked along, stooping slightly under their packs, as though setting out on "maneuvers"; the gimmels standing upright with one foot stretched out in front of them were ready to "quick march." My eyes began searching at the sides and edges of the chart. "Who are you looking for?" the aide asked me. "The drummer," I say with searching eyes.

The aide dropped the pointer from his hand, took hold of my chin, raised my head a little, and fixed his bovine eyes upon me . . . suddenly he aroused himself and said, "Go!"

One syllable and that was all. And another child at once ascended the bench in my place, while I got down in disappointment and withdrew to a corner, not knowing what the aide wanted. All that day I pondered on soldiers and the army. Next morning, when I was called again, the aide showed me the form of an aleph and said, "Do

4

..רואה אתה אסל וזוג דליים?..."
 ..אמת. בחיי ראשי אסל וזוג דליים..."
 ..הרי זו אל"ף? מעיד הסגן.
 ..הרי זו אל"ף? שונה אני אחריו.
 ..מה זאת? שואל שוב הסגן.
 ..אסל ושני דליים. אומר אני ונהנה הנאה גדולה על
 שהזמין לי הקדוש-ברוך-הוא כאו כלים נאים אלו.
 ..לא. אמור: אל"ף! חוזר הסגן ואומר. ..זכור: אל"ף.
 ..אל"ף."

..אל"ף. אל"ף..."
 וכשירדתי מלפניו פרחו לה מיד האל"ף מלבי ובמקומה
 באה מארוסיא. זו השקצה שואבת המים. כל היום לא זזה מנגד
 עיני. ראיתיה כמו שהיא: בכרעיה היחפות. במחלפותיה העבות
 ובאסל והדליים שעל כתפה. והנה גם הבאר עם השוקת
 בצדה ובני האזנים שבשולולית הסמוכה וגנו של ר' אלתר
 קוקו..."

..מה זאת? שואלני הסגן ממחרת ומראה על האל"ף.
 ..אוי, מארוסיא!.. שמח אני על המציאה.
 הסגן זרק את ה"טיטיל" מידו ופשק את אצבעותיו;
 אבל מיד חזר בו, תפס בסנטרי ואמר:
 ..גוי, אל"ף, אל"ף!..!
 ..אל"ף, אל"ף, אל"ף!..!

צורת שאר האותיות נראו לי אף הן בכמה פנים: בדמות
 בהמות וחיות ועופות ודגים וכלים, או כבריות משונות סתם.
 שלפי שעה לא מצאתי להן עדין דוגמא בעולם הזה. השי"ן —
 הרי זה מין שפיפון בעל שלשה ראשים; הלמ"ד — הרי זו
 חסידה פושטת צואר ועומדת על רגל אחת, מעין זו שדרה
 בראש האילן אחורי ביתנו; הגימ"ל — הרי הוא מגף, כזה
 שמצויר על-גבי הקופסאות של משחת נעלים ושד קטן בעל
 זנב מצחצח אותו בזריזות מרובה... הדל"ת — בחינת קרדום,
 וכן כלן... ופעמים נראתה לי אות אחת היום בדמות צורה זו
 ומחר בדמות צורה פלוגית. דבר זה נעשה מאלי, בלא כונה
 ובלא יגיעה מצדי. צורה שנתישנה עלי — נסתלקה ובמקומה
 באה חדשה...

כשהגעתי לצירוף האותיות — והנה ערב רב של בריות
 שונות ומשונות. כתיכתות הן הולכות ובאות זו בצד זו וזו
 מאחורי זו, ערף כנגד פנים ופנים כנגד ערף, הן הפשוטה והן
 החרומף קופצות תמיד על רגל אחת בראש. הלמ"ד הולכת
 קוממית בגרון נטוי ובראש זקוף, כאומרת: ראינה, משכמי
 ומעלה גבוהה אני מכלכן. בינתים מודקר ובא היודין, בריה
 קטנה זו, שאין לה כל דמות בעיני ואין לה על מה שתסמוך,
 ואף-על-פי-כן אני מחבבה יותר מכלן. תמיד היא נראית
 כצפה באויר או כאילו היא נמשכת אגב גררא — ולבי לבי
 לה. ירא וחודד אני, שלא תאבד בקטנותה בין חברותיה ושלא
 תרמס ושלא תתמעך, חס ושלום, בין כלן...

אותה ערבוביא הסירה אזני משמוע תורתו של הסגן
 וגרגרתי היתה מצויה בין אצבעותיי. כפי אני הוגה אחריו,
 לכאורה, כל הברה, אבל הלב עושה תוך כך את שלו: קולט
 צורה ופולט צורה, מצרף צרופים וחולם בהקישן... פעמים נארג
 גם קול ההברות בתוך רקמות חלומתי ונתן להם גון חדש או

פנים חדשות, מענינם ושלא מענינם. כשנודמן לי בתוך קריאה
 צרוף של צורות מגוחך ביותר — הייתי מתחיל שוחק פתאם;
 ושחוק זה היה מרתיע את כל קרביי של הסגן ומעיר עלי
 את כל חמתו. איני יודע, מה איכפת לו כשאני שוחק?
 חברי שב"חדר" לא היו משגיחים בי כלל ואף אני לא
 הייתי חושש להם. כשהיו משחקים בחדר מבפנים — הייתי
 יושב מן הצד ומסתכל או שהייתי פורש לקרן זוית, מוצץ את
 האגודל והוגה. שוגה הייתי באותן הצורות שב"סדור", בהן
 ובצרופיהן ובצרופי צרופיהן, עד מקום שכח הדמיון מגיע.
 לבי היה נוטל מהן כמה שיכול, תוכן עכל וקלפתן פלס;
 וכשהיו התינוקות יוצאים לשחק בחצר — הייתי מבקש ומוצא
 לי מחבואה, יושב בדד ומשחק לי ביני לבין עצמי. כל עת
 שהגיע תורי לקריאה, הייתי מתבקש שעה מרובה, עד
 שנמצאתי יושב ומוצץ את האגודל מאחורי איון גדר או
 מוטל באפלה בפנת הפרוודור.

פרק רביעי

נגמלתי

כשעברו עלי שתי שנים בחדר וברכה מרובה ב"עברי'
 לא ראיתי — הכניסני רבי ל"חומש" — ותבוא עליו ברכה:
 הסדור כבר נתישן עלי ואותיותיו חשובות עלי כמתות. משל
 למה הדבר דומה? לכוס ולועס קלפות ריקות. מה שאין כן

you see that yoke and a pair of buckets?" ... Indeed, upon my life,
 a yoke and a pair of buckets. ... "That's an aleph," the aide af-
 firms. "That's an aleph," I repeat after him. "What's that?" the aide
 asks again. "A yoke and a pair of buckets," I say, delighted that the
 Holy One, Blessed be He, has furnished me with such lovely toys.
 "No, say 'Aleph!'" the aide says again, "Remember: aleph, aleph."
 "Aleph, aleph..."

As soon as I left him, the aleph flew straight out of my mind, and
 in its place there was Marusya, the gentile water girl. All day she
 never left my sight. I saw her just as she was: with her bare calves,
 her thick plaits, and the yoke and buckets on her shoulder. And
 there was the well with the trough beside it and the ducklings in the
 nearby pool and the garden of Mr. Alter Cuckoo. ...

"What's this?" the aide asked me the next day, pointing to the
 aleph. "Oh, Marusya!" ... I was delighted with the discovery. The
 aide flung the pointer from his hand and spread his fingers; but
 thinking better of it, he took my chin and said: "Goy, aleph, aleph!
 ... " "Aleph, aleph, aleph! ... "

The shape of other letters also appeared to me in various guises:
 in the form of beasts, wild animals, birds, fish, and crockery, or sim-
 ply strange creatures whose like I had not yet discovered in this
 world for the time being. The letter shin—a kind of adder with three
 heads; the letter lamed—a stork stretching its neck and standing on
 one leg like the one that lived in a treetop behind our house; the
 gimmel—a riding boot, like the one pictured on the jars of shoe pol-
 ish being vigorously rubbed by a little devil with a tail. ... The
 dalet—looking like an ax, and so with them all ... and sometimes
 one of the letters would appear to me in one shape today and in
 some other shape tomorrow. This happened of its own accord,
 without any intention or effort on my part. A form that I had grown
 tired of withdrew, and another one took its place.

When I came to combining the letters, I found a mixed multitude
 of the strangest creatures. They came striding along in great bands,
 side by side or following each other, neck in front of face and face
 opposite neck, with the simple nun and the squashed-nosed *pay* al-
 ways striding on one foot at the head. The lamed walked erect with
 neck outstretched and head upright, as if to say, "Look at me; I am
 head and shoulders taller than them all." Meanwhile the yods
 pressed forward, such little creatures that seemed to me to have no

shape or support, and nevertheless I liked them more than the others.
 They always seemed to be floating in the air or drawn along by
 chance—and I was very sorry for them. I was always afraid that with
 their diminutive size they might get lost among their companions and
 be crushed or trodden underfoot, God forbid, among them all. ...

Such confusion prevented my ear from hearing the aide's teaching,
 and my windpipe seemed fixed between his fingers. With my mouth
 I repeated after him apparently every syllable, but my heart was
 minding its own business: forming one shape after another, combin-
 ing forms, and daydreaming. Sometimes the sound of the syllables
 was woven into the fabric of my dreams and endowed them with
 fresh coloring or new features, whether pertinent or not. During my
 reading, if I chanced upon a grotesque combination of forms, I
 would suddenly start laughing; and my mirth would send the aide
 into a towering rage, drawing his whole fury upon me. I had no idea
 why my laughter affected him so.

My classmates paid no attention to me at all, and I took no heed
 of them. When they were playing inside the *heder*—I would sit to
 one side and watch them or withdraw to a corner, suck my thumb,
 and fall into a reverie. I was drawn after the shapes in the prayer
 book, in all their combinations and patterns, as far as my power of
 imagination could stretch. My mind extracted from them whatever
 it could, eating the kernel and throwing away the husk; and when
 the children came out to play in the yard—I would seek out some
 hiding place, sitting alone and playing by myself. Whenever my turn
 to read came round, they searched for me until I was finally found
 sitting and sucking my thumb behind some fence or lying in a dark
 corner of the corridor.

4

I AM WEANED!

When I had spent two years in the *heder* without much success with
 the Hebrew of the prayer book, my teacher introduced me to Bible—
 with considerable improvement: the prayer book was already "old
 hat," and its letters I considered lifeless. To what might it be com-
 pared? To someone gnawing and chewing empty husks. But Bible

9

החומש; הוא פתח לי אשנבים חדשים לעולם הדמיון. ראשית, האליף הועירא. את הננס הזה מצאתי מיד, כשהוא יושב פתח אהל מועד בתחלת „ויקרא“ ומצפה לביאתי. את חברי, ננסים כמותו, אני מכיר משכבר הימים, מתוך ה„טל ומטר“ שבסדור, ואני יכול למסור לו משמם פריסת שלום. והשנית, הצאן והבקר והעוף: שור, כשב, עז, תור ויונה... כל הדברים הללו ידועים לי יפה ולבי גס בהם. וכשתמצני לומר, יש לי אף חלק בהם. העז והעגל הרי רועים באפר מאחורי ביתנו שבקצה הפרבר ובשעות הפנאי אני מצוי אצלם; והיונים — אלו הרי באות הן משוככו של שכננו טרוכים, ויש להן דריסת רגל גם בחצרנו... בבקר, כשאני יוצא לחדר, הן באות כנגדי מתוך טיול של חשיבות, מבליטות מוראותיהן ומהגות: תור תור תור... בזוג אחד מהן כבר נתתי את עיני, ובחנוכה הבאה עלינו לטובה, כשאתעשר, אם ירצה השם, אקנה, בלי נדר, אותו הזוג בכסף מלא...

וכשאני מגיע לאותם המקומות שנאמר בהם ראש ופדר, קרב וכרעים רחוצים בים, „וערך על העצים אשר על האש“, מליקת הראש ושסוע הכנפים בעוף, „מראתה בנוצתה“, מצוי הדם, מנחת מרחשת, מחבת וגומר, וגומר — מיד עולה בדמיוני כל חדר-הבשול של אמי בערב יום-טוב. אמי השפחה — הסינרות במתניהן ושרוליהן מופשלים עד מרפקיהן, עומדות הן מזוינות במעגילות ומגלגלות בצק על-גבי הטבלא, ממרסות ביצים בקערה, יוצקות שמן מצהיר לתוך גומות בתלי סלת... התחול אף הוא כאן: אורב הוא מסביב לדף המליחה ולוטש עיניו אל ה„יתרת אשר על הכבד“, אל הכסלים והכליות ואל הקורקבנים והכרעים המוטלים שם במלחם ושותתים מהל אדמדם... השפחה משלכת לפניו פעם בפעם בן מעי או שלפוחית

לבנה של קרבי דגים או את ה„מוראה בנוצתה“ וכדומה, מעסקתו לפי שעה, להסיח דעתו מן הבשר. הצלי והמכתשת נותנים קולם: „הדק היטב, היטב הדק!“ באפי עולה ריח ערב מחיה נפשות של מאפה תנור ומנחת סלת בלולה בשמן ובחלמוני ביצים, ולאזני מגיע קול פעפועים ורחושים של לכיבות צפות בשמנוניתן בתוך מחבת ומרחשת לקול טגון של מנחה „מרבכת“ ושאר מיני תופינים. פתות אותם פתים כעין לוקשׁין ועשה אותם קוגילׁין וקנובאקות בצמוקים ובכרום ובקנמון... מלת „מרבכת“ מגרה את תאבוני ביותר, עד כדי כאב הצדעים ועקמת הלחי: מרר-ב-כית...! בולמוס אוחזני. פי מתמלא ריר ואגודלי נתקעת שלא מדעתי בין שני...

„היכן אתה קורא?...“ שואלני פתאם רבי והרצועה בידו. כל התלמידים משתתקים ונותנים עיניהם בי. אצבעי הקטנה תועה בין השיטין, תועה עורת וחרדה... עיני מציצות מתוך דמעה פעם לחומש ופעם לרצועת רבי. האותיות ורקדות כנגדי מטושטשות. יד רבי מתרוממת וכתפי הימנית מתעקמת ביראה. מתוך פחד שכחתי להוציא אגודלי מפי. „ברלה!“ אומר פתאם רבי לתינוק זריו אהד, „קסוף ולך לנחום הסנדלר והבא משם קצת זפת. כרגע. אמור: „רבי מבקש“.

ברלה קפץ ויצא. התינוקות מסביב לשלחן התחילו מתלחשים זה עם זה, מציצים בי בגנבה ושוחקים, שוב מציצים ושוב שוחקים. מה הם רואים בי? ולמה הם שוחקים? ברלה הביא מקצת זפת בראש קיסם והניח על השלחן לפני הרבי.

„רד!“ — גוזר עלי רבי.

ואני יורד.

„גשה אלי...“

ואני מתקרב פסיעה אחת קסנה.

„עוד...“

שוב פסיעה כל-שהיא.

„ועוד...“

ואני עומד תפוס בין ברכי רבי. רבוננו של עולם, מה הוא אומר לעשות בי?...

ורבי עקם את אגודלו שלו לאחוריה, עד שנעשתה מלמטה, אצל פרקה התחתון, כמין גומא קטנה, את הגומא מלא אבקת טבקה, וכששאב ממנה מלוא חטמו, קם ונתעשש פתאם בפני ממש: „טש!“

ולאחר מעשה זה דעתו צלולה עליו והוא בא לגוף הענין: שומט הוא את אגודלי שלי מתוך פי ומניפה תנופה לעיני כל כל התינוקות, מניף ושואל בסגנון של מורה על-פי השיטה המוחשית:

„ילדים, מה זאת?“

„אגודל, אגודל...“

„וזאת מה?“ שואל הוא שוב על הזפת.

„זפת, זפת...“

„וזה מה היא?“

„טבקה, טבקה...“

„ותינוק שמוצץ את האגודל מה יעשה לו?“

כאן נתקשו התינוקות ושקט. רבי תבע תשובה בעיניו.

was different; it opened new windows to the world of imagination. First of all the petite aleph.² I found the little fellow at once, sitting opposite the tent of meeting at the beginning of Leviticus, awaiting my arrival. I was long acquainted with his companions, dwarfs like himself, from the „Prayer for Rain“ in the prayer book, and I was able to convey greetings in their name. Second, the sheep and cattle and birds: ox, ram, goat, dove, and turtle dove... they were all well known to me and I was familiar with them. You might almost say that I had a share in them. The goat and the calf pasture in the meadow behind our house at the end of the suburb—I spend my free time with them; and the doves—they come from the dovecote of our neighbor Truchim, and they also have right of entry into our yard. ... In the morning, when I leave for school, they come toward me strutting importantly, puffing out their crops and cooing, „Tur, tur, tur.“ ... For some time I have had my eye on a pair of them and at Hanukah, may it come in peace, when I am in the money, God willing, I will buy, without commitment, that pair for ready cash. ...

And when I reached the passages³ in which are mentioned head and fat, innards, and shanks washed in water, „And he shall set them on the wood that is on the fire,“ nipping off the head and breaking the bird's wings, „its crop with its feathers,“ wringing out the blood, the offering in a pan, a frying pan, et cetera, et cetera—there arose at once in my imagination my mother's entire kitchen on the eve of a festival. My mother and the maid—aprons on their waists and sleeves rolled up to their elbows—stand armed with rolling pins, rolling the dough on the board, beating eggs in a dish, and pouring glistening oil into hollows in the mounds of white flour... the cat too is here: he lies in wait round the salting board casting glances at the „caul which is above the liver,“ the loins and kidneys, and the crops and shanks lying about in their salt and oozing a reddish juice... and the maid from time to time throws him a piece of intestine or white gut of fish roe or „the crop with the feathers“ and the like, to keep him busy for the time being, and to distract his attention from the meat. The pestle and mortar sing out, „Pound it well, pound it well!“ and my nostrils caught the sweet, refreshing savor of oven baking, and an offering of flour mixed with oil and

egg yolks, and my ears picked up the sound of crackling and sizzling pancakes floating in fat in the skillet and the frying pan and the crackling sound of „the gift offering“ and other pastries with the dough cut into strips like noodles or molded into pies and puddings coated with raisins, saffron, and cinnamon... the word „crackling“ stimulated my appetite most, until my temples hurt and my cheek twitched: Cr-a-ck-li-ng!... I was overcome with hunger. My mouth filled with spittle and my thumb found its way unconsciously between my teeth. ...

„Where are you reading?“... my teacher suddenly asked, strap in hand. All the pupils fall silent and fix their gaze upon me. My little finger wanders between the lines, a blind terrified wandering. ... Brimming with tears, my eyes glance alternately at the Bible and my teacher's strap. The blurred letters dance in front of me. The teacher raises his hand and my right shoulder hunches in fear. In my fright I forget to take my thumb out of my mouth.

„Berele!“ my teacher suddenly addresses a lively child. „Run along to Nahum the cobbler and bring me back a little pitch. Right away. Tell him, ‘The teacher wants it.’“ Berele hurried away. The children round the table whisper to one another, stealing glances at me and laughing, stealing more glances and laughing again. Why are they looking at me? Why are they laughing? Berele brings a little pitch on a splinter of wood and puts it on the teacher's table. „Come down!“ the teacher orders me. I come down. „Come here...“ I take one small step forward. „More...“ Again a little step. „And again...“ and I am standing held between the teacher's knees. God in heaven, what is he planning to do to me? ...

The teacher bends his thumb backwards until a kind of little hollow appears next to the bottom joint. He fills the hollow with snuff and after inhaling a noseful, he stands up and suddenly sneezes right in my face: „Attishoo!“ ...

That done, his mind is cleared, and he addresses himself to the matter in hand: He pulls my thumb from my mouth and waves it in front of all the children, at the same time asking in schoolmasterly fashion according to the direct method, „Children, what is this?“ „A thumb, a thumb...“ „And what is this?“ he inquires again regarding the pitch. „Pitch, pitch...“ „And what is this?“ „Snuff, snuff...“ „And what should be done to a child who sucks his thumb?“ This stumps the children and they fall silent. The teacher demands an answer with his eyes. Suddenly a child jumps up, a

²The first word of Leviticus ends with a miniature aleph. It was customary to begin the study of the Bible with Leviticus.

³See Leviticus 11f describing the sacrifices and offerings in ancient times.

פתאם קפץ תינוק אחד כבד-פה. עיניו זרחו, כמי שנצנצה בו רוח הקדש, ופיו מגמגם מתוך התפעלות עצומה:
 „א-אני יודע...“
 „אמור, אמור“, מזדורו רבי.
 „מִי־מִי־מִי־מִי...“
 „מקצצין את האגודל!“ הקדימו חברו.
 הפקחים שבתינוקות מלאו פיהם שחוק ואף רבי גחך.
 כבד-הפה נתיבש. שוב שתיקה.
 „נו?“ שואל רבי בעפפפיו...
 „כורכין עליה מטלית“, מציע אחד בזהירות.
 „מלקין אותה“, פוסק עוד אחד.
 „אי?“ מנענע רבי בראשו. „אי אתם יודעים, תינוק שמוצץ את האגודל — כך עושים לו...“
 ורבי התחיל מראה לתינוקות, בנהת ובלא חפזון, כשהוא תוכף עשיה לאמירה, כיצד ענין זה נעשה:
 „נוטלים זפת...“
 ורבי נטל זפת.
 „ומורחים על האגודל...“
 ורבי מרח.
 „אחר כך נוטלים טבקה...“
 ורבי נטל אף זו.
 „וזורים אותה על הזפת...“
 ורבי זרה.
 „ועתה“ — פִּים רבי בקול ענות גבורה — „ילך לו וימצוץ...“
 ביום ההוא נגמלתי מן האגודל; וכשהיה יצרי תוקפני — הייתי מקוסס ראשי צפרנים.

פרק חמישי

מחשבה טובה ושכרה

„חייך, פִּסי, הוא מדבר אל הכתל...“
 כך אמר אבא באחד מלילי חרף, כשהגביה פתאם את עיניו מתוך הפנקס וראני עומד לפני הכתל ועושה העויות ותנועות משתנות בראשי ובלשוני ובידי ובעשר אצבעותי. ותיכף לאמירה זו ססירה, כנהוג.
 באמתו של דבר, אני לא הייתי מדבר אל הכתל, אלא משחק ומסיה הייתי עם צלי שעל-גבי הכתל. וכי מה יעשה תינוק בלילי חרף הארוכים, כשהוא יושב בדד וכלוא בבית? אבל אבא קפדן הוא ואינו סובל לא אותי ולא את משחקי, וכל מה שאני עושה — רע עליו המעשה, ומביא אותו לידי רתיחה ולידי ססירה ולידי בעיטה ולידי קול-יקולות: „פִּסי — הוא צועק ובוטס — „הסירי אותו מנגד עיני — הרוג אהרגנו“ ובאותו הרגע דומה הדבר, כאלו באמת אני, שמואליק, עשיתי לו, לאבא, ביום מן הימים איוו רעה גדולה, רעה כבדה מנשוא, לא אוכל כפרה; כאלו ירדתי, חס ושלום, לחייו, או סבותי בנפשו, רחמנא לצלן. רבונו של עולם, אימתי עשיתי לו רעה? ומה רעה עשיתי לו?
 ואני מתחיל להשתמש מלפני אבא ומשתדל שלא אהיה מצוי כנגד עיניו; כשהוא בחדר-האוכל — אני בקיטון, וכשהוא בקיטון — אני בחדר-הבשול, מוצא לי שם מקום באחת הזוויות, יושב בדד ועוסק במה שלבי חפץ...
 ובעת ההיא חפץ לבי בדבר קטן אחד. רוצה הייתי לחלוב את הכתל... מפי חברי שבהדר שמעתי, שיש בעולם אנשי מופת שעושים כזאת — והדבר מצליח בידם. ומיד נתתי עיני בכתל אחד שבבית אבא. אותו כתל היה מחציו ולמטה סחוב ועבש ושופע מין זעה ירוקה, וכבר משך עליו את עיני. בימי סגריר הייתי יושב כנגדו שעות שלמות ומעיין בצורות המשונות שצר עליו הסחב. רואה הייתי בכתמים הירוקים כל מה שהעין רוצה: הריפ וגבעות, שדות ויערים, ארמונות והיכלות... „הכתל הזה“, אמרתי בלבי, „הוא הוא שנברא לחליבה“ — ולא זותי עוד ממנו כל שעות הפנאי. בודקו הייתי מצדי צדדים, מבקש בו את המקום הכשר לכך. בקשתי ומצאתי: בתחתית הכתל, סמוך לזוית, נראה לי מקום תפוח כעין דד — והוא הוא המקום הכשר. אין לי אלא לעשות בו נקב קטן ולנעוץ שם שפופרת — והחלב יהא זב ושופע כמעין המתגבר. וכדי לקבל את השפע במלואו, בלא אבד טפה אחת לבטלה, הקדמתי והכינתי לי למפרע, קודם לחליבה, כלים מכלים שונים: צלוחית מחוסרת צואר, בית השקע של בקבוק שבור, קדירה סדוקה ששורין בה את הטיט, פלג קופסא של ר' מאיר בעל הנס, לגין של פחים, מנוקב ואכול חלודה, משפך מקומט וסתום מלמטה, ירמולקא מזהמת, סנדל נוקשה ו„אלמן“ שאין לו בן-זוג, וכיוצא באלו כלים ושברי כלים, מן המוטלים באשפה, בעלית-הגג או תחת המטה. לא שכחתי מלהביא אפילו פקק! ולמה פקק? כדי לפקוק בו בין חליבה לחליבה את פי הדד, כלומר, את הנקב שבקיר. מוקף כלים

stammerer, with sparkling eyes, like one possessed by the holy spirit, his mouth stammering with excessive inspiration: "I-I-I know . . ." "Speak, speak," the teacher encourages him. "C-C-C-T-T . . ." "Cut off his thumb!" another child interrupts him. The cleverer children burst out laughing and the teacher too smiles. The stammerer is ashamed. Silence again.
 "Nu?" the teacher asks with his eyelids. . . . "Bind a rag round it," someone suggests cautiously. "Cane him," another one proposes. "No!" the teacher shakes his head, "You don't know. A child who sucks his thumb . . . has this done to him." And the teacher begins showing the children, calmly and without haste, adding deed to word, how the matter is done: "You take pitch . . ." And the teacher takes some pitch. "And smear it on the thumb . . ." And the teacher smears it. "Afterwards you take snuff . . ." And the teacher takes that too. "And you sprinkle it on the pitch . . ." And the teacher sprinkles it. "And now"—the teacher concludes in a voice of thunder—"let him go and suck." On that day I was weaned from thumb sucking; but when the spirit moved me, I used to bite my fingernails.

A GOOD IDEA AND ITS REWARD

"Would you believe it, Pessi, he's talking to the wall!" . . . Such was my father's remark one winter's night, when he suddenly lifted his eyes from his account book and saw me standing in front of the wall grimacing and making strange movements with my head and tongue, with my hands and my ten fingers. His words were followed as usual with a smack. Truth to tell, I wasn't talking to the wall, but I was playing and talking with my shadow on the wall. And what should a child do in the long winter nights, sitting alone, shut up in the house? But Father was a martinet and could not abide either me or my game, and whatever I did was anathema to him and brought him to boiling point, resulting in smacking and kicking and shouting: "Pessi!" he shouted and kicked, "get him out of my sight—or I'll kill him!" And at that moment it really seemed as though I, Shmulik, had in fact committed some terrible wrong against Father at some time, a wrong too great to bear, for which I could not atone, as though, God forbid, I had made his life a misery or endangered his soul, Lord save us. God in heaven, when had I done him wrong? And what wrong had I done him?
 So I began to keep out of Father's way and to stay out of view; when he was in the dining room, I was in the bedroom; when he was in the bedroom, I was in the kitchen, finding a place for myself in a corner, sitting alone and doing whatever caught my fancy. . . .
 At that time a small matter had taken my fancy. I wanted to milk the wall. . . . I had heard from my classmates in heder that there are wonder-workers in the world who attempt such things—and they are successful. I immediately fixed my eye on a certain wall in Father's house. From its midpoint downward, that wall was wet and mildewed, exuding a kind of green sweat, and it had already attracted my attention. During rainy days I used to sit facing it for hours on end, examining the strange shapes that the damp had imposed on it. I could see in the green spots whatever my eye desired: mountains and hills, fields and forests, castles and palaces. . . . "This wall," I said to myself, "was definitely made for milking," and all my free time I hung around it, examining it from every angle, and seeking the most suitable place for it. I found what I was looking for, at the bottom of the wall, close to the corner, where I noticed a swollen place, a kind of nipple—that must be the exact spot. All I needed to do was to make a little incision and stick a tube in it—and the milk would flow and pour out like a fountain. And in order to contain the full flow, without losing a single drop, I hastened to prepare in advance, before the milking, all kinds of receptacles: a neckless flask, the bottom of a broken bottle, a cracked pot for melting clay, part of a collection box for Rabbi Meir the Wonder-Worker, a tin can, perforated and rusting, a squashed funnel, closed at the bottom, a dirty skullcap, a dried-up sandal, a "widower" without a mate, and all manner of vessels and fragments of vessels of similar kinds, lying on the rubbish heap, in the attic, or under the bed. Nor did I forget to bring a cork! And why a cork? In order to cork the mouth of the nipple, namely, the hole in the wall, between one milking and the next. Surrounded by these vessels and armed with a nail and the pestle from the mortar, I sat on the ground and began to make a hole. The pestle went, "Bang!" and the nail sank in. My heart leaped, a little more, one more moment—and out of the aperture a white warm jet would flow—"Tizz . . ."—and here, just at the critical moment, my cheek was suddenly slapped from behind:

אלו ומוזק במסמר ובעלי של מכתשת ישבתי לי על-גבי קרקע התחלתי נוקב. העלי — הך! — והמסמר שוקע. לבי מפרכס, עוד מעט, עוד רגע — ומתוך פי הנקב יהא מונק ונתנו קלוח לבו ופושר — תזוז... וכאן, בתוך עצם העיקר, קפצה עלי פתאם מאחורי ססירת-לחי:

הילך, מטורף, ואל תקרר קירותי!
הסטירה — סטירת אבא. מכיר אני בה אפילו באפלה
ובעיניים עצומות. זוהי סטירת-לחי חריפה ומהודרת, שמוסיפה
פתאם כברק ויוצאת כלאחר יד סגלגלה, חדה וחלקה, צורבנית
וצלצלנית. את קולה אתה שומע אחר-כך. לאחר מעשה... אבא
היה אמן מופלא במקצוע זה. סטרן רבא. הוא היה יודע את
סוד הצמצום שבאמנות, ואפשר לומר, שהיה סוטר ב-רוח
הקדש, כביכול... וכי קלה היא זו? ארבעים שנה רצופות,
משנעשה „אבא“, אדם עומד וסוטר... איך שהוא, העניך נתקלקל,
בעונותי, והכתל לא נחלב עד היום. וחבל! אני לטובה נתכונתי,
עד אלהים. את עניו של אבי ראיתי ואמרתי לסיעו כמה
שבכחי... האמונה, שאיני יכול לראות בצערו, כשהוא בא
לערב, יושב ומקדיר את עפעפיו על-גבי הפנקס. לועס את
זקנו ומחשב, ומחשב, ומחשב... לכאורה, מה ענין פנקס אצל
כעס? ואף-על-פי-כן — הזוהרו באבא כשהוא מתיחד עם
הפנקס! השעה שעת סכנה חייכם תלויים לכם בשערה... כן,
מחשבתי היתה רצויה בדאי. אגב, אמרתי שמא ישוב אלי
עלידי כך לב אבא ויאיר אלי פנים ולא יסטרני עוד. אבל מה
אעשה — השטן קטרג ואבא קפח את פרנסתו בידו.

פ ר ק ש ש י

אני ופי התנור

הואיל וכך — מניח אני את חליבת הכתל ומזדוג אל

פי התנור.

שומם וקודר בית אבא בימי החרף; ובשעת בין-השמשות
בשוכי אליו מן ה„חדר“, הוא נראה לי שוכם וקודר שבעתים.
לחלוחית, זוהמה, עפוש. מן הכתלים ומן הקרקע שופעת צנה
טחובה, שמטילה חלודה בעצמות. האויר מפוסט ריח עטרן,
עשן מחורקא ועוד איזה ריח פגום — שיור של אכרים מבעוד
יום (לאבי יש עסקים עם אכרים ודריכת רגל להם בביתנו).
כל-יהבית הפשוטים, שאובדים תמיד במעוטים וביתמותם בתוך
החלל הגדול — מטשטשים עתה באפלת בין-השמשות ונבלעים
בה לגמרי. עלידי כך החלל מתרוקן ומתעגם ביותר. אמי
נאנחת בחשאי מאחת הפנות, והחתול יוצא לקראתי מאיזה
מקום אפל, נושא אלי עיניו ומילל ברחמים. צער בעלי-חיים!...
רק בוית אחת שבקיסון הבית, בתוך הכתל, סמוך לקרקע,
כעין ארובה קטנה יש, פי תנור מרובע ומפוחם, טפחים על
טפחים, שכל היום הוא סתום, ועם חשכה, בין מנחה למערבי,
מסיסתמאו החלונות והבית מתמלא אימה — חטוורת הכתל
שכנגדו מעלה זיהוב אדמדם ומתחילה רותתת ומפרכת. סימן
הוא שפי התנור דולק וחי... ומיד — ואני בתוך הקיסון, אצל
פי התנור. כפוף ברך אני יושב לפני על-גבי השיור של חבילת
העצים המוטלת שם, לופת ארכובותי בכפי, מרכין ראשי ומעיין...
הגזירים שמבפנים הם קשים, לחים, קרים. רובם בעלי שפים,
מטופלים בשלג נוקשה ומסורבלים סיב רועד מעין דבוללי
זקן... השלהבת הקטנה של הקיסמין היבשים מתחת לגזירים —
רפויה עדין וקלושה, וכל עת שהיא מזדעזעת ומבלחת — לבי
רועד. מתירא אני שמא תכבה, חלילה, עד שלא תאחו בגזירים.
עיני אורבות אחרי כל לקיקה ולחכיכה של לשונה הזהב ואני
מזרזה בלבי בכל לשון של זרוז. „עלי, עלי, על-גבי אותו
הגזר“ — אומר אני לה בלבי — „מן הצד, מן הצד קחיהו,
למעלה טפסי, למעלה, על גבו, כך, כך יפה לו, בוקנו אחזי,
בזקנו...“ והשלהבת הקטנה נשמעת לי, משתרבת, מתעקמת,
מתכרכת ומתלפפת סביב הגזירים, מגששת ומבקשת לה מקום
נוח להאחו... מלמעלה בארובת-העשן — ילל רוח דרדור
צמידים מחרידי נפש ובשר. כולי רועד מצנה, שבוקעת
ומחלחלת לתוכי מלמטה, ממקום מושבי שעל-גבי שיור
החבילה; גל רוח, שנקרע מארובת-העשן ונפל למטה, כפי
התנור, זורה על פני קומץ של פיוח צונן מאתמול — ואני איני
זו ממקומי. עיני ולבי אל השלהבת. יושב אני ומעיין, עד
שהאש מתלקחת. וברגע שהאש מתלקחת — הריני מטיל את
נפשי ואת כולי למדורות האש... רואה אני בה ושומע אני
מתוכה מה שאין הפה יכול לדבר. מין נגינה אני שומע, נגינה
טמירה, דקה דקה, מנהמת ממעמקים, מתוך-תוכן של גחלי אש
הפוקעות מבפנים, כעין פקיעתן של אלפי נימין דקות ונעלמות,
מתחזות יפה יפה... ומין מחול אני רואה, מחול מטורף ומסוכסך
של לשונות זהב קטנות, חיות, מפוזרות. ערב רב של שלהבות
אדמדמות, כחלחות, ארגוניות, כתומות... שלל של אורים
ונגוהות, שעולים ומשתרבים חוטין חוטין, רצועות רצועות,

“The child is mad. Stop damaging the walls!”

The slap—was Father's slap. I could recognize it even in the dark and with my eyes closed. It was a sharp, polished slap, which appeared suddenly like lightning and departed rounded, sharp, and smooth, burning and ringing almost offhandedly. You hear the sound afterwards, after contact. . . . Father was a wonderful craftsman in this art, a master slapper. He understood the artistic economy of the process. One might even say that he used to slap with “divine inspiration,” so to speak . . . and surely that isn't hard to understand. For forty years in succession, ever since he became “Father,” he was wont to slap. . . . Somehow or other, the plan was ruined, sinner that I am, and the wall remained unmlilked to this day. A pity! God is my witness that I had intended it only for the good. I saw my father's poverty, and I wanted to help him to the best of my ability. . . . The truth is that I couldn't bear to look upon his sorrow, when he came home in the evening and sat straining his eyelids over the account book, chewing his beard, and reckoning, and reckoning, and reckoning. . . . What connection can there be between an account book and anger? And yet nevertheless—beware of Father when he is concentrating on his accounts! It is a time of danger, and your life hangs by a thread. . . . Indeed my plan was certainly well meant. I thought, moreover, that I might, perhaps, win over Father's heart by these means and that he would look upon me with favor and not slap me anymore. But what could I do? Satan intervened, and Father destroyed his livelihood with his own hand.

MYSELF AND THE MOUTH OF THE STOVE

Consequently, I abandoned milking the wall and teamed up with the mouth of the stove. In winter Father's house was dark and desolate, and at twilight when I returned from the heder, it seemed to me seven times dark and desolate. Dampness, dirt, mold. A damp coldness exuded from the walls and the floor, penetrating to the bone. The air was heavy with the smell of pitch, cheap cigarette smoke, and some other foul smell—the odor of peasants during the day (my father had dealings with peasants and they had entry to our house). The simple furnishings—which always seemed lost and orphaned in

the large void—were now merging into the twilight darkness and were swallowed up entirely. For that reason the void became particularly empty and sad. My mother sighed quietly in a corner, and the cat came toward me from some dark place, looking up at me and howling piteously. Cruelty to animals! . . .

Only in one corner in the wall of the recess, near the floor, there is a kind of little window—the square and sooty mouth of the stove two handbreadths square, which is stuffed up all day, but with the darkness, between the afternoon and evening prayer, when the windows grow blind and the house is filled with dread—the hump of the wall opposite would take on a reddish, yellowish hue and begin quivering and dancing. It is a sign that the mouth of the stove is alight and well . . . and at once—I am in the recess, near the mouth of the stove. With bent knees I sit in front of it on the remains of the heap of wood lying there, holding my knees in my hands, bowing my head, and looking. . . . The logs inside are hard, damp, cold. Most of them have thorns covered with dry snow and wrapped in trembling barklike wisps of beard. . . . The little flame of the dry splinters under the logs is still weak and feeble, and whenever it quivers and flickers, my heart throbs, afraid that it might die away, God forbid, before it takes hold of the logs. My eyes keep track of every lick and flicker of the golden flame, and I urge it on with everything in my power. “Climb up, climb up, onto that splinter”—I whisper to myself. “From the side, get it from the side, climb up higher, higher, onto its back. That's right, that's the way, take hold of its beard, its beard.” . . . And the little flame listens to me, spreads out, twists about, doubles over, and wraps itself round about the logs, feeling and seeking a suitable place to get a hold. . . . Above in the sooty window—a howling of wind and a rattling of chains, terrify body and soul. I shake all over with cold, which penetrates my bones from below, from where I sit on the remains of the pile; a gust of wind, torn from the window of the stove falls downward, into the mouth of the stove, scattering a handful of yesterday's cold soot on my face—but I do not move from my place. My eyes and my heart are on the flame. I sit and watch how the fire flares up. And at the moment when the fire flares—I devote myself heart and soul to the conflagration. . . . I look at it and I listen to it in a way that no words can express. I hear a kind of tune, a mysterious tune, very light, moaning from the depths, rising from the glowing coals, stretching from within like the extrusion of thousands of fine, hid-

הם מתגוששים ומתפתלים, מלחכים ומהבהבים, מלפפים ומגפפים... לחישות של צבורי גחלים וקריצות עינים חיות של אבני כדוד ואקדת. תס־סס — תוסס זנב אוד אחד מתוך טפה עכורה שבצבצה עליו ברת־יחה, — פֶק! עונה לעומתו גחלת שנתפקעה פתאום ונתזה לרסיסים. ומיד שוב מושכת והולכת נהימה חרישית, מתוחה, צליל נימי דק וחד — הי־סס!... ופתאום — פררר! גל של אודים מאכלים נתפוררו תחתם ונשתפכו כזהב פרוך... פי התנור מתמלא תלים תלים של גחלים בוערות. אוירו — ברזל מלובן. דומה לך, שברגע זה תגיה משם הסלמנדרא, בריה זו, שלפי הקבלה שבידי אהדים מהברי בחדר, תולדתה מן האור, והיא משוקצת ואדומה כולה כסרטן קלוי... דומה לך עוד, שברגע גיחה מן האש תזדקף קוממיות על שתי רגליה האחרוניות — וקֶפֶץ בשמונה רגליה לתוך עיניך... זלעפת זועה תאחזני. אני עוצם עיני ומרגיש את להט האש בפני ועל ברכי ושומע ברעדה את דרדור הצמידים בארובתי העשן — דררר... מתירא אני להפוך ראשי לאחורי. איזה שד עומד על גבי; כפוף הוא על ערפי ממש. „אמא, אמא!“ — משוע לבי בתוכי, אבל הקול אינו יוצא. נחנק הוא בגרוני. חרדת מות תבא בי. שני וארכובתי נוקשות ולבי גוע מפחד סתום. ילל הארובה בא אלי ממקום רחוק, רחוק מאד... וכאן, בשעת סכנה זו, מנצנצת במחי ה„סגולה“, אותה שמסר לי רבי לשמירה מפני השד הרודף אחרי תמיד בשעת חזירתי מן החדר. ממחר אני ותוקע שתי בהונות ידי בחגורת המכנסים וקורא בתוך כך בכונה עצומה „שמע ישראל“. הסגולה מועילה, פחדו פג, ואני יושב לי שוב ומציץ בפי התנור. האודים נושרים איברים־איברים. הגחלים עוממות. הרמץ מתרבה. אוד אחד, כלו אטלס נוצץ בשחרוריתו ומלא סדקים וחריצים מעשה תשבץ, מוטל מן הצד, והוא מתמר ומוציא מבין הסדקים פעפועים כחולים, כעין תמורות קטנות ודקות של עשן. היללה בארובה מתגברת. עמומה היא ורצועה, אבל חורנית וסחרחרנית, ללא כח וללא מנוחה... יברוחה, שפחתנו הוקנה, באה לגרוף את התנור. שמורות עיני נאחזות מאליהן... הרורי, הייני — דררר — שומע אני עדין יללה רחוקה ודרדור קרוב מתוך תנומה...

וכל הלילה אני רואה בחלומי מיני בריות שחורות, פרצופים מפוחמים, מעין מנקי ארובות שעומדים בלילה, באפלת העולם, מפוזרים על פני מישור שמש ועגום, איש איש כפוף על צבור גחלים בוערות והם מחטטים שם ומחטטים, איש לנפשו, במגרפותיהם. צבורי הגחלים אינם מאירים אלא במקומם ובפניו הזועפים של המחטט במ, וחלל העולם מסביב, מלמעלה ומלמטה, מלפנים ומאחור, נשאר אפל־אפל כשהיה. ושם, על־גבי ראשי הצבורים, עומדות ורוקדות קוממיות מיני סלמנדריות מרבות רגלים, כשהן פושטות פירות ופרצופים נאלחים כלפי מעלה ומנענעות רגלים לחות, נתעבות, משוקצות, באויר העולם.

פ ר ק ש ב י ע י

ד ו ק ש

ובחדר עברתי בינתים לכתת בעלי ה„חבור“. מעתה מחויב אני ושאר התינוקות בני כתתי, לצפצף יחד בחבורה.

בנגון ובקול רם, מיני דברים שבעל־פה, שנשפלים בגזרת רבי בסוף כל פסוק על דברי החומש שבכתב. מהיכן מביא רבי אהם הדברים, מי מציאם לו ומה ענינם לגופי הכתובים שבחומש — לא הייתי יודע וגם לא נתתי את לבי לדעת. כי, באהתי של דבר, אין הענין קשה בעיני כלל: ולא יהא זה אלא כ„מלאפוס“ בית — בר, או כ„רק — נִיאִירט“ וכ„אחו — גִימוזיכֶץ“. סוף־סוף הכל גזרה היא ואין מקשין על הגזרה. ובכן מקבל אני על עצמי את הגזרה, מנענע את עצמי בכל כחי, מצרף קולי לחבורה וצועק... העיקר הוא, שלא אשאר יחידי. לפי שכל זמן שאני

den threads, beautifully strung out . . . and I see a kind of dance, a wild unruly dance of little tongues of flame, alive and dancing rapidly. A great host of reddish, bluish, purplish, golden flames . . . a riot of incandescent lights, rising in countless threads and straps, wrestling and writhing, licking and flickering, embracing and clinging . . . the hissing of heaps of glowing coals and the winking of living eyes of carbuncles and rubies. "Ts-ss"—the tip of a brand hisses on a turbid boiling drop bubbling upon it. "Pok!" answers a glowing coal that has suddenly split and splattered into fragments. And once again a quiet, drawn-out groaning is dragged out, a fine, sharp, thread of sound—"Hm-m!" . . . And suddenly—"Prrr!" A pile of burnt brands bursts into fragments and is scattered like flecks of gold. . . . The mouth of the stove is filled with heaps and heaps of burning coals, its empty space—white-hot iron. It seems as though at any moment a salamander will burst forth, a creature that, according to the lore of some of my companions in the heder, is born of fire and is all horrible and red like a boiled crab . . . and it seems, too, that at the moment it emerges from the fire it will rear upright on its two hind legs—with its eight legs leaping at your eyes. . . . Quaking and terror take hold of me. I close my eyes and feel the heat of the fire on my face and on my knees and listen in terror to the rattling of chains in the chimney stack—"Drrr." I am afraid to turn my head round. Some devil is standing at my back; actually bent over my neck. "Mama, Mama!"—my heart cries out inside me, but no sound comes out. It is stifled in my throat. A terrible fear of death grips me. My teeth chatter and my knees knock and my heart languishes from hidden dread. The howling of the stove comes to me from a very distant place . . . and here, at this moment of peril, there pops up in my brain the "charm," which the teacher entrusted to me to keep me safe from the fiend pursuing me whenever I go home from the heder. In haste I thrust my two thumbs in my trouser belt and at the same time cry out with tremendous devotion, "Hear O Israel." The charm works, my fright evaporates, and I sit down once again and peer into the mouth of the stove. The brands fall apart into separate pieces. The glowing coals grow dark. The hot ash increases. One brand, all velvet glows in its blackness and full of checkered fissures and rifts, lies toward the side and sends blue puffs spiraling up from between the cracks, like small, thin columns of smoke. The howling in the stove increases. It is muffled and intermittent, but repetitive and cyclical, without strength and without

rest . . . Yavdoha, our old servant, comes to rake the stove clean. My eyelids close of their own accord. . . . "Hoy-ye, bay-ye!"—"Drrr, Drrr, Drrr!"—I still hear howling in the distance and rattling near by, in my sleep. . . .

The whole night, I see in my dreams all kinds of black creatures, sooty faces, like chimney sweeps standing at night in the darkness of the world, scattered about a sandy, desolate plain, each bent over a heap of glowing coals and scraping away and scraping away with their shovels, each by himself. The heaps of coals cast no light except on the spot and on the angry faces of the people shoveling them. And the void of the world round about, above and below, in front and behind, remains just as dark as it was. And there, on top of the heaps, there stand dancing upright all kinds of many-legged salamanders, pushing their fat bellies and their putrid faces upward and waving their hideous wet abominable legs in the void of the world.

Meanwhile, in heder I had progressed to the class of "readers' explanations."⁴ From now on I was obliged, together with the other children in the class, to chant in unison, loudly and in tune, all sorts of words by heart, which were joined at the teacher's command to the end of each biblical verse. Where the teacher brought these words from, who invented them for him, and what connection they had to the biblical verses themselves—I neither knew nor had any intention of knowing. For truth to tell, I saw no difficulty in it. It was just the same as the letter bet with a u-vowel being *bu*, or like the word *rak* translated as *niyart* and like the word *abu* translated as *gemusicht*. In sum, it was all an edict, and one doesn't question an edict. And so I accepted the edict, swaying back and forth with all my might, joining my voice to the throng, and shouting. . . . The important thing was not to be left alone. For as long as I sing and shout in unison—no

⁴The class of children reaching the level of being able to combine words into sentences and interpreting them. The Hebrew text was translated into an archaic Yiddish that was frequently incomprehensible.

מנגן וצווח בחבורה — עדין אין הצרה גדולה כלי-כך. אדרבה ואדרבה!... אבל כשהחבורה פוסקת רגע וקולי מבצבץ ויוצא יחידי כמלוא השערה — הרי אני חשוב ממש כמת... והושד אני בשאר חברי, שאף הם כמותי לגבי ענין זה. למה היינו אני וחברי דומים באותה שעה? לחבורה של סומין שמהלכין ביחד, אחוזים ותמוכים זה בזה, הלוך וטפוף על-גבי שברי קרח מתנדנדים בנהר. כל אחד ואחד סומך ואינו סומך בלבו על חבריו, וכלם יחד מסיטים וניסוטים כאחד על פי תהום... כנראה, ביום החמישי, יום-הדין בחדר, נמצאו בכל זאת בין התינוקות כאלה, שאמרו את ה"חבור" ביחידות כשורה — אין זה אלא מעשה נסים. אני, שמואליק, כמעט שלא הייתי מבין מכל ה"אוסרידיקץ" של ה"חבור" כלום. במחי שלי נתקעו דוקא ה"גימוזיכץ" וה"ניאירט" וה"פייטסידל" וכדומה להן מן המלים המזרות, המלמדיות, אותן המלים שלא שמעתן אזני מעולם, לא ידעתי מה הן ורבי לא טרח להסבירן לי. הן הן גופי תורה — אמרתי לנפשי — עיקר הגבורה של ה"אוסרידיקץ" בהן, והשאר לאו דוקא. המלים הטומטומיות הללו נשאו טמונות בלבי, ובשעת הפנאי, בשבתי בדד בפרוודור מאחורי חבית המים, נתבקעו לי מתוכן, כפרפרייקץ מתוך גולמיות, יצירי דמיון נאים, שהיו משעשעים רוחי בבדידותה... מסיח הייתי עמהם, שוחק עליהם ומתנחם בהם... יש מהם שהיו בני רגע: באו, נצנצו, ועד שעניתי בהם — הלף! פרחו ואינם עוד; ויש מהם שהיו אורחים קבועים או גם חברים תדירים. אין לי אלא לעצום עיני והם עמי. עם מקצתם היה לי משא-ומתן מרובה וביני ובינם נפלו כמה ענינים מופלאים, שלא יכולתי לגלותם לשום בריה שבעולם, לשום בריה, ואפילו לחברי שבחדר. לא יכולתי, אף-על-פי שהייתי רוצה. ראשית, הם, התינוקות, אינם כדאים. שוחקים הם ומלגלים עלי וקוראים לי בעל מציצה ושאר שמות וכנויים. והשנית, מי יודע אם יאמינו לי. ודאי לא יאמינו. עוד יוסיפו לי כנוי חדש לגנאי. שמות וכנויים יש לי, ברוך השם, די והותר. כל כנוי — על שם מאורע וכל שם — נימוקו עמו. מלבד "בעל מציצה" ו"איש המקטרת" האמורים למעלה, זכיתי לפי-שעה גם לשמות מעין אלו, כגון: גולם, בעל חלומות, ביש גדא, לית דין בר-נש, פרא אדם, וכ' וכ'; ואחרון אחרון חביב: לוקש! נוסחא אחריא: לְקֶשְׁלָה — דרך חבה והקטנה.

ולמה לוקש? משום מעשה שהיה. מעשה וישבתי בחדר ביום הששי בצהריים והייתי חוזר ביחידות לפני רבי מתוך חומש בלוי וממורט על פרשת השבוע. ורבי, באותה שעה, היה יושב, כדרכו בכל ערבי שבתות, על קערת חרס גדולה

וסדוקה, ובאמצעות תְּרֹד של עץ השתדל לגמוע כתוכה מיני פושרים עכורים בדמות שמרים ממוחים של לוקש"ין חלוטים (את הפושרים ההם אוהב רבי מאהבת נשים והוא כוונן להרוג וליהרג עליהם). הוא גומע ואני חוזר, אני חוזר והוא גומע. פתאם — ספרר! איזו "וימתמהמה" (הפרשה של "וירא" היתה) עומדת לפני כשטן בדרך ומעכבת. תיבה ארוכה ומשונה זו מה היא? לא תרגומה בלבד נשתכח ממני פתאם, אלא גם היא כולה, כמו שהיא. נראית עתה בעיני ככריה חדשה וזרה. אך עתה צצה מתוך החומש ואיני יודע מה לה כאן. במקצת גרמה לכך השלשלת התלויה על ראשה. אף לזו לא נתתי לב עד עכשו. ביהדותי, הרי אין זו, השלשלת, אלא נחש של ניר, כזה שהפריח אתמול מיטקא בן טרוכים שכננו על גג הבית, ובינתים נצנץ בעיני כמין דליל לבן בתוך זקנו המדולדל של רבי, נצנץ ונעלם. עיני כבושות, כביכול, בחומש ותוהות, ודעתי מופלגת עלי. פתאם, שלא מדעת עצמי, הרימתי אצבע דקה כלפי זקנו של רבי ובמין שמחה משונה הכרתי על המציאה: אוי, הרי לוקש! בהן שלי, שהדבור הזה נתמלט מפי מאלי, לפי תמי, ובלי שום כונה רעה, חלילה, אגב גמיעה נפל מן הכף ונתקע בזקנו של רבי לוקש ממש, לוקש לבן ופתלתול כעין שלשלת, והוא הוא הדליל שנצנץ לפני בשעת הזרה ולא ידעתי מה, וכשראיתיו לפי תמי אחוז בסבך, אורו עיני ושמתתי שמחה נאמנה... אבל רבי ותלמידיו לא כן דמו. הללו, התלמידים, נתנו עלי פתאם בשחוק קולם: "הא-חא-חא — לוקש!" והוא, רבי, קפץ ממקומו כנשוך עקרב והתנפל עלי בתרוד שבידו כגולן. מכות רצח הכני, חובט ואומר: "הרי לך לוקש, הרי לך לוקש! — ברם, זכורה הרבנית לטובה, שאלמלא קפצה היא מן הכירה במגרפה שבידה לעזרתי — היו מטלטלים ומוציאים אותי מבית רבי בסדין.

great harm can come of it. On the contrary! . . . But if the class suddenly stops and my voice trills out alone even by a hairbreadth—I might just as well be dead . . . and I suspect the rest of my classmates to be in similar straits. What did my classmates and I resemble at that time? A group of blind people walking along together, holding and supporting each other, tripping along on floes of ice bobbing about on the river. Each one half-trusting his classmates, all moving and being moved at the edge of an abyss. . . . Nevertheless, on Thursday, the day of judgment in the heder, some of the children could apparently chant the "exercise" properly in unison—something miraculous. I, Shmulik, scarcely ever understood the "oral explanation" of the "exercise." My mind was riveted on the *gemusicht* and the *niyart* and the *bayshtidl* and other strange classroom words, which my ear had never previously heard. I didn't know what they meant, and the teacher made no attempt to explain them to me. They must be the stuff of learning—I said to myself—and they must contain the very essence of "oral Yiddish explanation," and the rest less so. These meaningless words remained hidden in my heart, and in my free time, when I sat alone in the corridor behind the water barrel, there would burst forth from them, like summer butterflies bursting from the chrysalis, lovely figments of imagination, which entertained my spirit in its loneliness. . . . I would talk with them, laugh over them, and take comfort in them. . . . Some of them lasted only a moment. They came, peeked out, and by the time I noticed them—were gone! Here no longer. But some of them were regular guests or constant classmates. I had only to close my eyes and they were with me. With some of them I had considerable dealings and we shared a number of remarkable interests, which I could not reveal to a single creature in the world, nobody, not even my classmates in school. I couldn't, even though I wanted to. They, the children, were not worthy. They would laugh and mock me and call me "thumb sucker" and other nicknames and epithets. In addition, who knows whether they would believe me. I am sure they wouldn't believe me. They would only find a new disparaging nickname for me.

I already had names and nicknames, thank God, enough and to spare. Each nickname related to an episode and each name—had its own reason. Apart from "thumb sucker" and "pipe man" mentioned above, I had also acquired for a time such names as the following: Dolt, Dreamer, Useless, Nonperson, Animal, et cetera, et

cetera; and last but not least: *Loksh!* In another version: *Lekshele*—by way of an affectionate diminutive.

And why *Loksh*? Because of an episode. One Friday at noon I was sitting in class before the teacher reciting alone the weekly portion from a worn-out, tattered Bible. And the teacher at that moment was sitting, as was his habit every Friday, with a large, chipped earthenware vessel in front of him from which he was attempting to swallow, with the aid of a wooden ladle, warm food in the shape of tasty strands of *lokshen* made of flour (the teacher loved this dish beyond the love of women and he was willing to kill and be killed for it). As he swallowed, I repeated a passage, and as I repeated, he swallowed. Suddenly—"Tfrr!" The word *vayitmahmeab* (the portion was *Vayera*) stood before me like a Satan barring the way. What was this long, strange word? Not only had I suddenly forgotten its translation, but its very essence now appeared to me as a strange new creature. It had only just leaped out of the Bible and I didn't know what it was. The cause was partly the little squiggle suspended over it. I had never paid any attention to it until now. As true as I am standing here, this squiggle appeared just like a grass snake, like the one that Mitka, our neighbor Trochim's son, had disturbed on the roof of his house only yesterday. And meantime there flashed across my vision a kind of white thread in the teacher's sparse beard, flashed and disappeared. My wandering eyes became riveted, so to speak, on the Bible, but my attention was divided. Suddenly, without realizing it, I raised a thin finger toward the teacher's beard, and with a kind of strange joy I announced my find, "Oy, of course, a *loksh!*" On my honor, the word escaped from my mouth of its own accord, quite innocently, and without any evil intent, God forbid. In the act of swallowing, a *loksh* had actually fallen from the spoon and got caught in my teacher's beard, a white twisted *loksh* like a chain; that was the thread that flashed before me when I was reciting I don't know what, and when in my innocence I saw it caught in the thicket, my eyes lit up from sheer delight. . . . But the teacher and his pupils saw it differently. They, the pupils, suddenly burst out laughing at me, "Ha, ha, ha—*Loksh*." While he, the teacher, leaped from his seat as though stung by a scorpion and fell upon me with the ladle like a robber. He rained murderous blows on me, exclaiming as he did so, "There's a *loksh* for you, there's a *loksh* for you!" All credit to the teacher's wife, for

had she not leaped from the stove to my aid, shovel in hand, they would have carried me out from the heder in a shroud.

אחרי מעשה זה חליתי כשבועים והייתי מדמדם מתוך החולי: "לוקש, טבקה, ויתמהמה, סלמנדרא..." וכשקמתי מחליי וראיתי את עצמי "מיוחס" קצת, לא הייתי רוצה בשום פנים לשוב עוד לחדרו של ר' גרשון (כך שם מלמדי של אותו "זמן"). ולהיכן אני רוצה לילך? — לחדרו של ר' מאיר, זה שבבקעה הקטנה, מחוץ לפרבר, ולמה לשם דוקא? — איני יודע. פעם אחת עברתי על אותה בקעה ונתקעה בלבי. הרי חול ראיתי שם, אמת-המים נצנצה, והרבה הרבה צמחים — ים של צמחים. מתוך הצמחים בצבצה מין חורבה ישנה, שעל בה שיחים ועשבים. חברי היו מסיחים הרבה בבקעה זו ומספרים עליה ועל החורבה שבתוכה נפלאות. כלילה — היו אומרים — סכנה גדולה לירד לתוך הבקעה, מפני המתים והמוזיקין. ומעשה ביחיאל הסמרטוטר שנכנס פעם אחת בתרמילו לחורבה לבקש סמרטוטים ומצא שם את ר' קהת הזקן, זה שהרג את אשתו ומת לפני שנה, יושב באחת הפנות על חבית הפוכה ומפלה את סליתו הקטנה... כל הענין הזה עם הסכנה שבדבר משך את לבי ביותר לאותה בקעה, וכשנודמנה לי עתה שעת רצון — החלטתי שלא להחמיצה: יהי מה! רק לחדרו של ר' מאיר אלך! אמי נשאה לי פנים, ואבא — אף הוא לא עמד הפעם על דעתו. בפני אמנם הצדיק עלי את דינו ואת מכותיו של ר' גרשון. "כך יפה לו" — היה אומר, כלומר, כך יפה לי, לשמואליק, שאחיה מומת... אבל שלא בפני הודה במקצת, שר' גרשון גרש את הסאה במשהו — ויכנס הרוח באבי אביו... כך שמעתי מפורש מאחורי הדלת. בקצור — עמדה לי זכות אבות והרי אני מתלמידיו של ר' מאיר.

הנחה זו שעשה לי אבא הפעם כסימן טוב היא בעיני, שנתרומם מזלי מעתה. בפרבר זה שאנו דרים בו, בפרבר הזפתים — חדרו של ר' מאיר, ליהוי ידוע לכם. הריהו סוף תורה. למעלה ממנו אין? ור' מאיר עצמו אף הוא אינו דומה לשאר מלמדים; שכל המלמדים — "יכנס הרוח באבי אביהם", כדברי אבא, אבל ר' מאיר — ר' מאיר שאני! אדם נאה ומהדר הוא. יפה זקן ויפה מצח; דבורו ננחת והלוכו בכבוד; אפילו האיטלית השחורה שעליו כולה אומרת: כבוד. הנשים מתברכות בו והתינוקות רצים לחדרו מאהבה. תלמידיו מועטים, והם רואים את עצמם כמיוחסים ובני עליה. יש בהם גם כהה של "גדולים", שלומדים, מלבד חומש עם רש"י, גם "פסוק" וקצת גמרא; ואם כן אף אני אהיה גדול...

ובין-המשות של אותו היום המאושר, כשתקפה עלי שמחתי ולא יכולתי עוד להתאפק, רצתי ויצאתי לחוץ לבשר את גדולתי ברבים. מצאתי כנופיא של תינוקות, חברי מלשעבר, יושבים משוקעים בחול, משחקים באבני חצץ ומעפרים בעפר כלפי מעלה: "גשם" הם מורידים. עמדתי מאחוריהם, מרוחק מהם קמעא, וכשידי מקופלות לאחורי, כדרך גדול, שלחתי לשון כנגדם ואמרת: "אָה, אבל אני לומד אצל ר' מאיר, לומד אני..."

"לוקש!" — הריעה עלי כל הכנופיא וענן אבק גבה בינינו — "לוקש, לַקְשֶׁה!..."

פרק שמיני

בבקעה

וביום הראשון בבקר הטפיחה אמי את פאותי ברוק שבאצבעותיה, קנחה לי את החוטם, הכניסה זנב כתנתי לתוך סדק המכנסים, נתנה "צידה" בידי — ואני הולך לחדרו של ר' מאיר...

לבי לא הטעני. חדר חדש — עולם חדש. יום יום, אחרי קנחה חוטם של שחרית, אני מצטיד והולך לחדרו של ר' מאיר — ולבי לא ישבע. מחוץ לפרבר, תיכף לירידה בתוך מדרון הבקעה, סמוך לשפתה, עומדת, מוטת על צדה קצת, דירתו הקטנה והבדודה של ר' מאיר. בכתפה סוכה, בצדה אילן ולפניה גנת ירק. גוף הדירה חבוי בעמק תחת כפת האילן, אבל ראש גגה וארובת-עשנה, שנוצצת בלבנוניתה מתוך ירקרק האילן, מודיעים עליה לעוברי דרך שלמעלה. דומה כאילו הארובה עלתה לתחלה לראש הגג, כדי להציץ משם דרך רשת הענפים במה שנעשה מעבר הלון. על פרשת הדרכים שלמעלה... הדירה עצמה מבחוץ מאירה ושמחה: כולה לבנה כשלג, ולמטה מן האשנבים תחרגנה סביב כעין אבנט רצועה כחולה של חוט הששר. האשנבים אף הם מעוטרים סביב מסגרת של ציורי ציצים ופרחים כחולים, מעין סנוניות פורחות... התיאורא שלמטה, ביסוד הבית, ירוקה כולה כחדשה. בכתף הבית מימין נשען סולם, שעולים בו לעלית הגג דרך חור שחור ומטיל אימה קצת. ולמעלה מן החור, בראש הגג

As a result of this episode I fell ill for about two weeks and in delirium I would mutter, "Loksh, snuff, vayitmahmeah, salamander..." and when I rose from my sickbed and regarded myself as something of a "privileged person," under no circumstances would I agree to return to the heder of Reb Gershon (that was the name of my teacher during that "term"). So where did I want to go?—To the heder of Reb Meir, the one in the little valley, beyond the suburb. And why just there?—I don't know. I had once passed by that valley, and it had caught my fancy. I had seen sandhills there, a sparkling water channel, and many, many plants—a sea of plants. Amid the plants an old ruin stood out, from which grew bushes and grass. My companions used to talk a lot about this valley and relate tall stories about it and the ruin in its midst. At night—they used to say—it was very dangerous to go into the valley because of ghosts and evil spirits. And it was said that Yehiel, the ragman, once entered the ruin with his sack in search of rags and found there old Reb Kohat, the one who killed his wife and died a year ago, sitting in a corner on an upturned barrel and examining his underclothes for lice. . . . This whole matter with the danger involved attracted me very strongly to that valley, and now that a window of opportunity had opened for me—I determined not to miss it. Come what may! I would go only to the heder of Reb Meir!

My mother was agreeable, and Father—he, too, was not adamant on this occasion. In front of me, admittedly, he justified the sentence and beating by Reb Gershon. "He deserved it"—he would say, namely, that I, Shmulik, deserved to be killed. . . . but when I was not there, he did admit in part that "Reb Gershon had overdone it a bit! The devil take his grandfather!" . . . And so I heard explicitly from behind the door. In short—the merits of my forefathers ensured that I became a pupil of Reb Meir.

The relief afforded me by my father on this occasion I regarded as an omen that my luck would improve from then on. In the quarter in which we lived—the pitch-makers' quarter—Reb Meir's heder, I will have you know, was the pinnacle of learning. It had no superior! Reb Meir himself was quite unlike the other *melamdim*; as for all the other *melamdim*—"The devil take their grandfathers," in Father's parlance. But Reb Meir—Reb Meir was different! He was a handsome, elegant man with a fine beard and a fine forehead; his speech was measured and his gait dignified; even his black topcoat proclaimed: dignity. Women accepted his blessing and children hurried willingly to his heder. His pupils were few, and they regarded themselves as especially privileged. Among them was an "advanced" group who, apart from Pentateuch with Rashi's commentaries, learned other books of the Bible and a little Talmud; if so, I too could be "advanced." . . .

At twilight on that happy day, when my joy overwhelmed me and I could not restrain it, I ran outside to noise my greatness abroad. I found a band of children, my former classmates, sitting sunk in sand, playing with pebbles, and throwing dust up into the air: they were bringing down "rain." I stood behind them, at a little distance, and folding my arms behind me in the manner of a grown-up, I stuck out my tongue at them and said: "Eh, I am in Reb Meir's heder, I am." . . .

"Loksh!"—the whole band shouted at me, and a cloud of dust rose between us—"Loksh, Lekshele!" . . .

IN THE VALLEY

On the first morning, my mother moistened my side-locks with spittle on her fingers, cleaned my nose, tucked my shirttails into the opening in my trousers, put "provisions" in my hand—and off I went to Reb Meir's heder.

My heart had not deceived me. A new heder—a new world. Everyday, after the morning nose-clean, I would take my provisions and set off for Reb Meir's heder—and I could not get enough of it. Beyond the suburb at the very beginning of the valley's slope, just near its edge, stood Reb Meir's lonely little home, slightly lopsided, with a shed at its end, and at its side a tree with a vegetable garden in front of it. Most of the house was sunk into the valley under the canopy of the tree, but the top of its roof and chimney, sparkling white amid the tree's green foliage, announced its presence to passersby above. It seemed as though the chimney had originally climbed on top of the roof to catch a glimpse from there through the network of branches of what was happening beyond, on the crossroads. . . . The exterior part of the house shone hap-

pily; all of it white as snow, but below the windows a blue strip flecked with orange surrounded it like a girdle. The windows, too, were adorned with a painted framework of blue buds and flowers like swallows in flight. . . . The arch below, in the foundations of the house, was all green as if new. At the edge of the house on the right stood a propped-up ladder by which one could climb to the attic through a dark and somewhat frightening hole. Above the

ממש. חוזר על צירו בלי הפסק גלגל קטן, דוגמת "ריחים של רוח", חוזר ומזמזם ומפכח קצת את אימת החור... את הגלגל עשה ותקן ר' מאיר בידי עצמו. אמן גדול הוא ואת הכל הוא עושה בידי עצמו. בויכים קטנים של עצם, מנקיות לאזנים, מחצצות לשנים, וכיוצא באלו כלים זעזעורים לנו ולתשמיש. יש לו שתי שפופרות לטבקה, אחת של קלפת אילן לחול ואחת של קרן איל לשבת — ושתייהן מעשה אצבעותיו. ה"מזרח" ותמונת מרדכי והמן שבתוך ביתו על הקיר — אף הם מלאכת ידו הם. כשהוא מגיע למלאכת המשכן, הוא מראה לתלמידיו "בעין", בתבנית קטנה, את המשכן ואת כליו, ואת בגדי הכהונה, את המנורה והשלחן ואת המנקיות והקשוות ושאר המכשירין. ר' מאיר טרח בהם וחתך באיזמל כמה "זמנים", והם שמורים משנה לשנה בשדה המשולשת הקבועה בקרן זוית. אומרים עליו, שהוא גם "מחוקק", אבל איני יודע זה מהו. כלומר, יודע אני ש"מחוקק" תרגומו "קריצלר", אבל איני יודע מהו תפקידו של ה"קריצלר". גם שאר חברי אינם יודעים, ולשאלו את ר' מאיר בעצמו אני מתביש, לפי שהוא נוגע בדבר. הסוכה של ר' מאיר, זו שבכתף הבית, טובה ויפה מכל הסכות שבעולם. עומדת היא בהיותה משנה לשנה, ור' מאיר מספק ממנה כמה ספוקים. משמשת היא אצלו בסירוגין, כל תשמיש בעונתו, לדברים הרבה: דיר לעצים, מכלא לעז, לול להלעטת אוזים, מגורה לתפוחי-אדמה ולקשואים, ובימות החמה — אף "חרר" לתלמידים. צנה קלילה ואפלולית דקה שרויות שם תמיד והאור מטפס על-גבי החומשים דרך הסכך ספין ספין של זהב. כשלבנו של ר' מאיר טוב עליו והוא רוצה לעשות לנו קורת רוח, הוא מוציא עם נטות היום את השלחן ואת הכסא ואת שני הספסלים הארוכים חוץ לסוכה ואנו קובעים ישיבה ועוסקים בתורה תחת כפת האילן, בין הבית ולגנה, וחיכמ, שאין לי שעה יפה מזו. מלמעלה מסך עלינו האילן בחופתו הירוקה, המלאה צפוף צפרים ופרפור כנפים נעלמות. מימין משתפעת ויורדת הבקעה, היא וים הצמחים. בקרקעיתה למטה משתלשלת ומוזהרת רצועת הכסף של אמת-המים. הומה היא ומבעבעת, ורצה רצה, עד שמתעלמת תחת מכסה עשבים. מנגד — הר גבוה וצהוב של חול וחרושה ירוקה בראשו. שמש גדולה ואדומה נתקעת שם בין האילנות ומציתה בתוכם אש. "סנה בוער באש" — מנצנץ במחי ציצין די נור ושרביטין של זהב נמתחים משם, מבין רשתות עפאים, מדליקים את האש בעינינו ומקרינים את מצחו החור ואת זקנו השחור של ר' מאיר. כל שערה ושערה נוצצת לעצמה. הרי הוא עתה בעיני כאחד מן התנאים הקדמונים, רבי שמעון בן-יוחאי, למשל, שיושב בראש תלמידיו באחד המדברות תחת החרוב, ופרושים מכל העולם הם עוסקים ב"סתרי תורה". השעה שעת רצון וכלות הנפש ושפע קדש. החמה קרובה לשקיעה. האויר מתבסס. ואנו קוראים ומנעימים לפני רבי מזמורי תהלים: "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים... כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה וילילה. והיה כעץ שתול על פלגי מים..."; או: "ה' רועי לא אחסר. בנאות דשא ירביצני, על מי מנוחות ינהלני, נפשי ישובב. גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע..." תרגום המלים נעשה כמיותר, כמעט שהוא פוגם. שוטפים ושוטפים הדברים מן הלב ופירושים כרוך בתוכם. שער הבינה נפתח מאליו: "כעץ שתול" — פשוטו כמשמעו: זה האילן שבצלו אנו יושבים. "על פלגי מים" — דברים ככתבם: זו אמת-המים שבבקעה. "גיא צלמות" — זו החורבה, שהמויקין מצויים שם ורבי אוסר עלינו דריסת הרגל בתוכה. "תערך לפני שלחן" — הא אינו אלא השלחן שאנו יושבים עתה אצלו ועוסקים עליו ב"תורת ה'". "נגד צוררי" — מי הם הצוררים, אם לא אלו "השקצים", צעירי הרועים. ימח שמם, שמתגלים עלינו לפרקים במקלם ותרמילם מראש ההר, מראים לנו מרחוק "אודנא דחזירא" ומלעזים בנו: "גיר, גיר, גיר..." הרי הם אותם ה"רשעים" עצמם שב"אשרי", שעתידיים, אם ירצה השם, להיות "כמוץ אשר תדפנו רוח", פהה — ואינם...

ופעמים שעומדת לפוש על-גבי הבקעה הקטנה מלמעלה עדת עבים קלים, מלאכים צחורים. האורחה שוהה קצת — ופתאם צפה והולכת לה כשבאה. רק אחד מהם, הצח והיפה שבכולם, יש שהוא נקשר בראש ההר שכנגד ושוהה שם יחידי. צופה הוא ממרומיו עלינו, על החבריא הקטנה, שיושבת כאן בבקעה ועוסקת בתורה. "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו..."

ועם הערב שמש, בעליתי מתוך הבקעה, אני שוהה עוד על שפתה מלמעלה, לבי הומה ועיני בסוף העולם. הר, חורשה, שולי רקיע, לפידים, נהר די נור, גיהנם...

hole, at the very top of the roof, a little wheel like a windmill rotated ceaselessly on its axle, humming as it spun, and reducing the fear of the hole a little. . . . Reb Meir had made and fashioned the wheel with his own hands. He was a fine craftsman and made everything himself. Little bone cups, ear cleaners, toothpicks, and other similar tiny objects for ornament or use. He had two snuff-boxes, one of oak for weekday use and one of ram's horn for the Sabbath—both his own handiwork. The symbolic painting of Jerusalem on the east wall and the pictures of Mordechai and Haman on another wall of his house—they too were his own work. When he reached the description of the Tabernacle, he would show his pupils a scale model of the Tabernacle and its furnishings; the priestly vestments, the menorah, and the table, the cleaning tools and the goblets, and the other implements. Reb Meir had labored on them with a knife for a number of "terms," and they were kept from year to year in a triangular cupboard fixed in a corner. It was said that he was also a *mebokek*, but I did not know what that was. Or rather I knew that *mebokek* was translated into old Yiddish as *kritzler*, but I did not know what was the function of a *kritzler*. Nor did any of my companions know, and I was too ashamed to ask Reb Meir himself because it was a personal matter. Reb Meir's shed, the one at the end of the house, was the best and finest of all the sheds in the world. It stood from year to year just as it was, and Reb Meir employed it for many purposes. It served him consecutively in a number of ways, each according to its season: a wood store, a goat pen, a coop for fattening geese, a space for potatoes and cucumbers, and in the hot season—even as a schoolroom for the pupils. A slight chill and a welcome shade were always present, and through the branches on the roof, the sun shed drops of golden light on the pages of the Bibles. When Reb Meir was in a good mood and wanted to please us, he would, toward evening, bring the table and chair and two long benches outside the shed and we would

take our places and study Bible under the tree between house and garden. Believe me, that was my favorite time. The tree covered us with its green canopy, full of the chirping of birds and the flutter of unseen wings. To the right, the valley sloped downward, together with its sea of plants. Down at the bottom, a silver water channel twisted and sparkled; gurgling and bubbling, it ran on and on until it disappeared under a covering of grass. Opposite—a lofty yellow hill of sand with a green grove on top. A great red sun was fixed between the trees, setting them aflame. "A Burning Bush"—flashed through my mind. Sparks of fire and rods of gold radiated between the network of branches, setting our eyes on fire and making Reb Meir's pale forehead and black beard glow. Each single hair sparkled by itself. To me he seemed like one of the ancient sages, Rabbi Shimon Bar-Yochai, for example, sitting at the head of his pupils in some desert beneath a carob tree, while students from all over the world engaged in "the mysteries of the Torah." A moment of delight, of yearning and outpouring of the spirit. The sun was close to setting. The air was heavy with scent. And we were reading and intoning psalms before the teacher: "Happy is the man that has not walked in the counsel of the wicked . . . but his delight is in the law of the Lord and in His law does he meditate day and night. And he shall be like a tree planted by streams of water." . . . or: "The Lord is my shepherd; I shall not want. He makes me lie down in green pastures, He leads me beside the still waters, He restores my soul. Yea, though I walk through the valley of the shadow of death, I will fear no evil." . . . The translation of the words became superfluous, almost detrimental. The words flowed and flowed from the heart with the meaning bound up inside them. The gate of understanding was opened of its own accord, "like a tree planted"—quite literally, that was the tree under whose shade we were sitting. "By streams of water"—plainly, this was the water channel below. "The valley of the shadow of death"—that was the ruin, where evil spirits lurked, and the teacher had forbidden us to enter it. "You prepare a table before me"—this was surely the table that we were sitting at now, engaged in "God's Torah." "In the presence of my enemies"—who are these enemies if not the "hooligans," the young shepherds, a curse upon them, who sometimes appear with their staffs and packs on top of the hill, showing us from the distance "pigs' ears" and mocking us with their "geer, geer, geer"? . . . Surely they are those very same "wicked" in the psalm, who are destined, God willing, to be "like chaff which the wind drives away," one puff—and they are gone. . . .

Sometimes a cluster of light clouds, white angels, would appear above the little valley. It would hover for a little while on its path—and suddenly it would float away, just as it came. Only one of the clouds, the purest and loveliest of all, sometimes attached itself to the top of the hills opposite and remained there alone. It looked down upon us from on high, on the little community sitting in the valley and studying Torah. "Who shall ascend the mountain of the Lord and who shall stand in His holy place?" . . .

And at sunset, as I climbed out of the valley, I lingered at its edge above, my heart full and my eyes fixed on the ends of the earth. Mountain, grove, the skirts of heaven, torches, a river of fire, Gehenna . . .

חררו של ר' מאיר — מאיר באמת את העינים. צופה אני דרך בו מסוף העולם ועד סופו ועיני לא תשבע. אני הקטן שמואליק אפרוח בן יומו, אפס בר אפס, יושב לי כפוף ומצומצם על ספסל נקשה בחדר צר ונמוך של בית חומר קטן, עמום ורעוע, משוקע בבקעה בקצה העולם מזה, ורוחי משוטטת וצופה מעבר לאלפי שנים ורבבות פרסאות בקצה עולמות אחרים ורחוקים. מתוך האותיות המטושטשות של הספרים הבלים — חומש, רשי, "פסוק" — אלו שאני הוגה בהם למקוטעים, בסירוגים ובדלוגים רבים ושלא כסדרם, מבצבצים ועולים לפני בערבוביה ובצורה מסורסת דורות ויובלות, עמים וארצות, מעשים ועלילות, שכבר נמחו מספר החיים וזכר בעולם אין להם. בא אני עם כל הקדמונים בדברים ושותף אני לחיהם ולמעשיהם. ואיני זקוק בזה גם לפרשיות שלמות. בונה אני לעצמי את עולמם החרב אפילו מתוך שברי פסוקים ורמזי דברים מקוטעים: שם משונה, מלה שלא כדרכה, כ"ף קטנה, עי"ן תלויה, גר"ן הפוכה, טעם קרני פרה ושלשלת, תגין וזיונין — אף הם חומר נאה לבנין. בשעת הדחק בא רשי ומסיף נופך — והדברים מאירים ושמיים, כפתור ופרח. לומד אני סתום מן המפורש, ויותר ממה שכתוב משלים כח הדמיון. והדברים שנגלו לי בחררו של ר' מאיר — באמת כמה גדולים ונאים הם. הגיעו בעצמכם: מהודו ועד כוש בלבד יש שבע ועשרים ומאה מדינה. כימי שני חיי שרה בצמזום, לא פחות ולא יותר. ונינגה היא עיר גדולה לאלהים, מהלך שלשה ימים רצופים, בדיוק גמור, והגבעונים, הצטירו ו... הצטירו בשתי מלות משונות אלה, שחשודות לפי חזונון בשמץ לועזיות, וטרחו ובאו מארץ רחוקה מאד בשמלות בלות ונעלות מטולאות, כלומר, בסוויטעס ופאסטעלעס בלעז, ככרות של לחם נקודים בתרמיליהם ונאדות מבוקעים על שכמם. והמרגלים באו לערים גדולות ובצורות בשמים, וכשראו שם ברחוב את בני הענק, עם גדול ורם, את שלשת האחים, בריונים מפורסמים לגנאי, את אחימן, את ששי ואת תלמי (שלשה אחים הללו, בחורים כארוים, מגודלי בלורית ומוטי כובע, והאמצעי שבהם מנגן בהרמוניקא, מהלכים, כנראה, תמיד ביחד ואימתם על כל סביבותם) מיד היו בעיניהם כחגבים — כחגבים הללו שמנתרים ומצרצרים במגרשי הפרבר — ומהרו להמלט על נפשם כל אחד ואחד אל מחבואו: נחבי בן ופסי — אל מאחורי השער, גדי בן סוסי — למלונה שבמקשה, גמליאל בן פדהצור — אל בין גפני הכרמים, או אל בין קפלוטות של כרוב... שם ישבו נחבאים כלם, גם הציצו בפחד החוצה... ובהם, כלומר, בכרך המפורסם "הם", ישבו, כידוע, הזוים — מה, אין אתם יודעים מי הם? הלא הם אלה שהעמונים יקראו להם זמזומים, מה שאין כן האימים: הללו, דעו לכם, התגוררו בשוה"קריתים, ובעולם המדינה מלך אדם מאוים מאד, גדול ונורא שמו: כדרלעומר! פרא אדם: שפש ולא מצא לעצמו שם נאה מכדרלעומר! שונים מכלם ה"כפתורים היוצאים מכפתור" עם הפתרוסים והנפתוחים והכסלוחים שבצדם. אמנם, הללו איני יודע ברור מה ענינם, אבל לבי אומר לי, שאינם אלא עממים קטנים ואנשיהם בריות זעירות וסגלגלות, מעין גמדים, שדרים תמיד בכפיפה אחת כנמלים בחוריהן וכל מעשיהם בשותפות. זה מנין לי? אולי משום ששמותיהם באים תמיד בלשון רבים. יש לי, מלבד זה, קצת מיודעים גם בין "אלופי אדום" —

The heder of Reb Meir (as his Hebrew name implies⁵) really lit up my eyes. It helped me see to the ends of the earth, and I could not get my fill of it. I, little Shmulik, a day-old chick, of no account to anyone, would sit bent and huddled on a hard bench in a narrow little room of a small clay house, all dark and rickety, sunk in a valley at the end of the earth, and my spirit would soar high over thousands of years and tens of thousands of leagues to the ends of faraway distant worlds. From the crabbed letters of worn-out books—Pentateuch, Rashi, Bible—all of which I learned in a fragmentary, disconnected manner, with great disorderly leaps, emerged for me in confused and inverted form: generations and jubilees, peoples and lands, deeds and adventures, which had long disappeared without trace from the book of life. I conversed with men of old and took part in their lives and actions. Nor did I even need complete chapters. I could build their long-gone world even from fragments of verses and allusions of word segments: a strange name, a word with

a different spelling, and a little letter kaf, a suspended letter ayin, an inverted letter nun, the musical notation known as cow horn, or chain, jots and tittles—were all excellent building materials. In the hour of need, Rashi would come along and add a comment—and all would become happily clear. Capital. I learned how to derive the hidden from the explicit meaning, and my power of imagination filled in whatever was unclear in the stated text. The things that were made known to me in Reb Meir's heder—were really very wonderful. Just imagine: from India to Ethiopia alone there were 127 countries. Exactly the same as the years of Sarah's life, neither more nor less. And Nineveh was a great city of the Lord, with a circumference of three days' walk precisely. And the Gibeonites' *hitzayru* (meaning "disguised themselves") and *hitzaydu* (meaning "provided themselves")—two strange words, which I suspected were not quite Hebrew in form—and went to the trouble of seeming to come with worn-out garments and patched shoes, loads of moldy bread in their packs, and split wineskins on their shoulders. And the spies came to great cities, fortified to the skies, and when they saw in the streets the sons of giants, a people tall and mighty, including three brothers, violent men of great renown, Ahiman, Sheshai, and Talmai⁷ (these three brothers, stout as cedars, with flowing locks and caps askew, the middle one playing a harmonica, always apparently walking together and spreading fear all around them), the spies at once regarded themselves as grasshoppers—like the grasshoppers that jumped and chirped in the fields around the suburb—and rapidly fled for their lives, each to his own hiding place: Nahbi son of Vophsi—behind the gate; Gaddi son of Susi—in a hut in the cucumber field; Gamaliel son of Pedahzur—among the vineyards or among the cabbage stalks. . . . There all of them lay hidden, pecking outside fearfully. . . . And in Ham, that is to say, in the famous city Ham, the Zuzim⁸ dwell, as is well known—what, you don't know who they are? They are the people that the Ammonites call Zamzumim,⁹ who are different from the Emim: the latter, you should know, inhabited Shave Kiryatayim. And in the land of Elam reigned a terrible man of great and fearsome name: Chedarlaomer! A veritable savage. For all

his searchings he could not find for himself a better name than Chedarlaomer! Different from them all were the Kaphtorites, who came from Kaphtor, together with the people of Pathros with the men of Naphtah and Kasluh¹⁰ at their side. As for them, I have no clear idea of what to make of them, but my heart told me that they were only little people and their men were tiny, round creatures, like dwarfs, who always dwelt together in one bunch like ants in their holes, doing all their work in common. And how did I know that? Perhaps because their names always came in the plural.

Apart from this, I also had some acquaintance among the "Princes of Edom"—petty monarchs, not unlike our local

⁵Meir and the word for "light" and "one who makes light" have the same Hebrew root.

⁶Joshua 9:3-4 and 13.

⁷Numbers 13:28.

⁸Genesis 14:5.

⁹Deuteronomy 2:20.

¹⁰Genesis 10:13.

מלכים קטנים, מעין „פריצים“: אלוף קנו, אלוף געתם, אלוף שובל, אלוף יעוש. במשפחתם יש בחור נפלא אחד, איש מצליח! ענה שמו. הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר. בר מזל! אני תועה לפרקים שעות שלמות במגרשי הפרבר, נותן עיני וידי בכל השיחין וההריצין והאשפתות ומעלה בידי חרס הנשבר או קרן תלושה של נבלת פרה, והוא, המאושר, יצא לרעות החמורים לצבעון אביו — ותיכף ומיד מצא את הימים. מה סיבם של הימים הללו? — קונם אם ידעתי! רבי פירש לי: „פרדות“, כלומר, מין בריה משונה, שאינה לא סוס ולא חמור, אלא תערובת שניהם יחד. ומכאן אני משער, שהיה הים מחובר משני פרקים: מראשו ועד סבורו — סוס, ומסבורו ועד זנבו — חמור. יש מקום גם לקומבינציה אחרת: צלעו הימנית למלוא ארכו — סוס, וצלעו השמאלית — חמור. הדבר שקול, וקשה להכריע. ואין זאת כִּי־אם אח קרוב היא הים למשפחת האחש־תרנים בני הרמכים, שהיו, כפי הידוע, בעלי שמונה רגלים, בארבע רצים ובארבע נחים... על כל פנים, מציאה כשרה מצא ענה. מאחר שהכריז עליה הכתוב, ולא כל אדם זוכה.

עוג מלך הבשן — מילדי הרפאים אף הוא, מיתר הפליטה. בשעת המבול רחם עליו נח איש צדיק ונתן לו מקום מחוץ לתיבה על־גבי זיו, ודרך הצוהר היה מושיט לו מזונו בכל יום. היה עוג יושב לו על־גבי הזיו, מצחו נתקל כל שעה בעבים ורגליו משכשכות במים כמה מילין, יושב ומטיל לתוך בית־

הבליעה ככרות לחם שלמות וגומע מתוך קלחת גדולה ומפוחמת פסולת הגריסין משיורי שלחנם של נח ובניו. וכמה גמל אותו רשע לישראל? לבסוף, כשיצאו ישראל ממצרים, עקר הר ורצה להשליכו עליהם. כמעט שנתקעקהע ביצתם, לולא משה עמד בפרץ וקפץ בקרדומו למעלה מעשר אמות והכהו על קרסולו והרגו. כן יאבדו. עתה לא נשארה אחריו אלא ערשו, ערש ברזל, תשע אמות ארכה וארבע אמות רחבה, באמת איש; דיוק נפלא, שאינו מניח אחריו עוד שום ספק בעולם כלל. לגבי אדם שמעניק גלגל המה בקומתו ושקרסולו הוא למעלה משלשים אמה — מדה ועומה כזו של הערש היא אמנם מקופחת קצת ויש בה באמת כדי למעט בעיני את דמותו המאוימת של הענק מעוט הנפך, אלא שרש"י הקדוש, יהי זכרו ברוך, מהר והוסיף נופך קטן, וכבודו של עוג ניצל, לא נפל ממנו צרור ארצה. „באמת איש“ — כלומר, באמת עוג עצמו — ואמת עוג, בידוע, שהיתה מחזקת כמה מילין. הערש היתה אם כן לפי כבודו של עוג, ומעתה אין עוד שום סבה להצטער. הנה היא, הערש, עומדת בכריה ובכסתותיה ברבת בני עמון עד היום הזה, ומי שאינו מתעצל, ילך לשם ויראנה. משכב מרווח יש בה לגדוד שלם של אנשי צבא...

פרק עשירי

בדרך לביתי ומסעי במדבר ובים

מלא וגדוש ידיעות ברורות ומדויקות מעין אלה, הייתי יוצא בכל יום לפני השקיעה ללכת הביתה. חברי מתפורים בשמחה ובצהלה לבתיהם או לשעשועיהם ואני נשאר בדרך לבדי. בית אבא עומד מחוץ למחנה, מרוחק מן הפרבר, קרוב לחורשה, ועד שאבוא לשם עלי ללכת יחידי בדרך כבדה בחול, נמשכת בין שורות אילנות. על פני כבדת ארץ שוממה מאין בית, ולעבור עוד מקום סכנה באמצע הדרך: גשר קטן נטוי על פני אמת־המים, שלפי השמועה קבע לו שם ישיבה מתחת שד קטן אחד מכת ליצנים. השדון הוא אמנם, לפי הקבלה, נוח לתינוקות ואין פגיעתו בהם רעה, ואף־על־פי־כן כשאני רואה בראשי האילנות את עטרת הזהב של אור השקיעה פוחתת והולכת — לבי נמס. מעבר לנהר, מן החורשה, מגיע אלי „קוקר“ נעלם שמפחידני קצת ואני מתנהל לאט, עוזב ובודד, בין שורות האילנות שבצדי הדרך. כתמי אור אדמדמים מהבהבים עלי, רגלי טובעות בחול ורוחי העגומה תשאני למרחקים...

“squires”—“The Prince of Kenaz, the Prince of Gatam, the Prince of Shobal, Prince Jeush.”¹¹ Of similar kind was a certain remarkable personage, a very successful man by the name of Anah—the same Anah who found the *yemim* in the wilderness.¹² Lucky man! Sometimes I wander for hours on end around the outskirts of the suburb and poke about among the bushes, ditches, and rubbish heaps to extract a broken pot or a horn from a dead cow, whereas he, fortunate man, went out to graze the asses of his father Zibeon—and at once found the *yemim*. What kind of creatures are these *yemim*?—I am blessed if I know! My teacher explained it to me: “mules,” that is to say, a strange kind of creature that is neither horse nor ass, but a mixture of them both together. From which I infer that the *yem* is made up of two parts; from its head to its navel, a horse; and from its navel to its tail, an ass. There is also room for another combination: the whole length of its right side is a horse, and its left side an ass. It was a fine point and hard for me to decide. It would appear that the *yem* was closely related to the family of Ahashtaranites, sons of the Ramachites, who were, as is well known, endowed with eight legs, four for running and four for resting. . . . At any rate Anah made a worthy find, since Scripture reports it and not everyone merits that.

Og, King of Bashan,¹³ was one of the last remaining sons of the Rephaim. At the time of the flood, Noah the Righteous took pity on him and found him a place on top of the ark, and Noah handed him

out his food through the window everyday. Og used to sit on top, with his forehead continually brushing the clouds and his feet dangling several miles down in the water. There he sat, stuffing whole loaves into his throat and gulping down from a large, dirty pot all the leavings and remains of the table of Noah and his sons. And how did that villain reward Israel? Finally, when Israel left Egypt, he uprooted a mountain and wanted to throw it down on them. They would have been completely flattened had not Moses entered the breach by leaping with his battle ax more than ten cubits into the air and smiting him on his ankle so that he died. So may they all perish! Now all that remains of him is his iron bed,¹⁴ nine cubits long and four cubits wide, “by the cubit of a man”: a wonderful precision, which leaves not a shadow of doubt in the world. Admittedly, for a man whose height reached the orb of the sun and whose ankle was more than thirty cubits—such a small measure for a bed is a little restrictive and serves to lessen the terrifying form of the giant in my eyes to a considerable degree, but the holy Rashi, may his memory be blessed, hastened to add a little comment to rescue the honor of Og, which was not diminished in the slightest. “By the cubit of a man”—that means by the cubit of Og himself—and the cubit of Og, as is well known, was several miles long. In which case the bed was in keeping with Og’s dignity and henceforth there is no reason for regret. Indeed, the bed, with its pillow and cushions, remains at Rabbat Amon until this day, and if you are not too lazy, why not go and see it for yourself? It’s big enough for a whole regiment to sleep on.

10

MY WAY HOME AND MY JOURNEY THROUGH WILDERNESS AND SEA

Overflowing with clear and precise information of such kind, I used to leave for home each day at sunset. My companions scattered happily and noisily to their homes or to their pleasures while I remained alone along the way. My father’s house stood apart at some distance from the suburb, near a grove, and to get there I had to walk alone along a path heavy with sand, which wound its way between rows of trees, across a desolate stretch of land without a house, and cross en route another place of danger: a little bridge arching over a canal where, as rumor had it, a little devil from a company of imps had taken up residence. This little devil, however, was well disposed to children, so tradition maintained, and meant them no harm. Nevertheless, when I saw the golden halo of the setting sun disappearing beyond the treetops—my heart skipped a beat. Across the river, from behind the grove, a hidden “cuckoo” reached me and frightened me a little, as I slowly made my way, alone and forsaken, between the rows of trees at the sides of the path. Reddish drops of light flickered above me, my feet sank into the sand, and my mournful spirit carried me away into the distance. . . .

¹¹All in Genesis 36.

¹²Genesis Chapter 14.

¹³Deuteronomy 3:2. The legends referring to the *yem*, *yemim*, and Og are taken from Rabbinic literature.

¹⁴Deuteronomy 3:11.

לא לביתי אני הולך אלא עובר אורח, איש הלך, העובר
במקלו ותרמילו ימים וארצות. זה לי ימים אין מספר —
שכחתי מתי — שיצאתי לשוט בארץ ולהתהלך בה, ועד עתה,
אוי ואבוי לי, לא באתי אל המנוחה. הרים עליתי, בקעות
ירדתי, נדדתי מעיר לעיר ומכפר לכפר, ואיש לא ידע מי אני,
מאין באתי ולאן אני הולך.

בדרך נטפתי לאורחת ישמעאלים או לשירת דודנים
וידי לא זה מתוך דם. באשר ילכו אלך ובאשר ילינו אלין...
יומם נעבור במדברות, בארץ ציה וצמאון, מקום נחש,
שרף ועקרב. הבחורים הולכים בצדי גמליהם הסעונים חבילי
חבילות של משי, שש ורקמה וארגמן ותולעת שני, וצוררי
צורות של נכאת ולוט וצרי וכל ראשי בשמים; והישישים,
לבני הזקן ועטופי המצנפות, רוכבים בראש, מהודרים וכבדים,
על אתונות צחורות, ורגליהם המפוזקות והמסונדות כמעט
שנגררות בארץ ורושמות חריצין בחול.

לילה נסור ללין ביערות בערב, ושם נדליק מדורות ונישן
סביבן על הארץ מוקפים מכל צד אבנים עשויות כעין מרוב,
חציצה מעולה בפני החיות הרעות, כמו שנהג, לפי פרשי,
יעקב אבינו...

באחד המקומות יליו אלינו גם הגבעונים, אכרים ערומים
הללו, בשמלותיהם הבלות ובנעלותיהם המטולאות ובנאדותיהם
המבוקעים והמצוררים. כל הדרך ילכו להם מן הצד, כחבורה
בפני עצמה, ופניהם עצובים ועיניהם מפוחדות כאלו דבר לאט
עמם. איש מן השירה לא ידע מי הם ומה בלבם, חוץ ממני
שמואליק, לפי שאני — כבר נגלו לי כל תעלומותיהם למפרע,
מתוך ספר יהושע...

אלו הקרה אלהים לפני — הייתי סר ללין לילה אחד
גם בבית-מדרש של שם ועבר, מקום שנטמן שם יעקב אבינו
ארבע עשרה שנים רצופות בברוהו מפני עשו אחיו. מובטחני,
שהייתי מוצא עוד את העמוד שלמד עליו יעקב ואת הספסל
שישן עליו עומדים שם אחורי התנור עד היום הזה...

וכך חולפים ימים, שבועות, ירחים... בקענו מדבר צין,
חצינו מדבר פארן — ואין סוף, הרגלים בצקו, השמלות והנעלות
בלו, לחם הצידה יבש והיה נקחים, והנאדות התבקעו כלם
מאין בהם טפה של לחלוחית. כמעט היינו בכל רע, ופתאם —
האח! את חצוץ-תמר ראתה עיננו! אנשי השירה חיתה רוחם!
החמורים והגמלים שוו רגליהם כאחשתרנים, ועד בוא השמש,
לפני קבלת שבת, הגענו כלנו אל המנוחה. שם, בחצוץ-תמר,
מצאה השירה שתיים עשרה עינות. מים מתוקים וצוננים ושבעים
תמרים, וישבתו שם על המים.

מחצוץ-תמר ואילך הדרך נוחה וקלה, טיול של תענוג;
מרמון-פרץ למתקה, ממתקה לחור-הגדגד, מחור-הגדגד ליטבתה,
ערים וכפרים עוברים כבני מרון. כל פרשת „מסעי“, דרך
ארבעים שנה במדבר — בשעה קלה.

ופתאם — ואני בתוך אניה. הולכת היא לבוא אופירה.
הים — ים תרשיש, שמים ומים. בירכתי האניה נרדם על צוררו
איש זקן. האין זה יונה הנביא?... אם נגיע בשלום למחוז
חפצנו — שלל לא נחסר! זהב יתן כאבנים! את כל חורי
האניה נמלא זהב. אם לא נתעצל נסור לפי הדרך גם אל ארץ
החווילה, שנהר פישון סובב אותה. זהב הארץ ההיא הוא הטוב
ביותר, מן ה„בחינה“ הגבוהה, 96 טהור. ושם גם הבדלח ואבן
השהם. ולפי השערת, נהר סמבסיון אף הוא מן הסתם אינו
רחוק הרבה משם, מאותם המקומות.

בהקיצה מדמיונתי — כבר ירדה החמה אל מאחורי
החורשה מעבר לנהר. בין ענפי האילנות מסתככים עוד חוטי
זהב קרועים של נגה השקיעה, מחליקים ונופלים מעלה לחברו
באין מעמד... רגע — והחמה נבלעה בנרתיקה. מתוך השיחים
שבחורשה הרחוקה השתרכב שוב, כתמול שלשום בשעה זו,
במלוא קומתו למעלה מכל העצים אחד גבוה וקוף, בעל ראש
וכתפים, וצופה בזעף על פני כל הככר. מי הוא זה? אילן?
ענק? לסטים מזויני? „צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו“...

והנה גם הגשר הקטן ואמת-המים תחתיו. המים כהתה
עינם והם מפכים ובוכים בחשאי מתוך עגמת נפש וגעגועים
טמירים של בין-השמשות... אחרים הסומא, היושב כאן על
אבן כל היום בתרמילו ולירתו ומבקש נדבות בקול צרוד
ומרוסס, אף הוא נעלם. שממה ויגון. השדון...
ואני עוצם עיני מתוך בולמוס של פחד ומחנק גרון
ורץ רץ לביתי.

I was not walking to my home, but I was a traveler, a wayfarer,
with staff and pack, crossing land and sea. Countless days had
passed since—I had forgotten when—I had set out to wander about
the earth, and thus far, alack-a-day, I had found no rest. I had
climbed mountains, I had descended valleys, I had wandered from
city to city and from village to village, and nobody knew who I was,
from whence I came, or whither I was going.

On the way I had joined a caravan of Ishmaelites or a convoy of
Dodanites.¹⁵ I would not move from their side. Wherever they went,
I went, and wherever they camped, I camped. . . .

By day we passed through deserts, a dry and thirsty land, a place
of serpents, snakes, and scorpions. The young men walked beside
their camels laden with roll upon roll of silk, satin, embroidery, purple
and scarlet, and piled high with aromatic gums and resins, bal-
sam, and all kinds of spices; while the old men, white bearded and
wrapped in turbans, rode at the head in splendid raiment, on bright
she-asses, with their slippered and sandaled feet almost dragging on
the ground and tracing grooves in the sand.

At night we would turn aside to camp in the woods, and there we
would light bonfires and sleep around them on the ground, com-
pletely encircled with a curved wall of stones to protect us from wild
beasts, in the manner, according to Rashi, of our ancestor Jacob. . . .

At one place we were joined by Gibeonites, those cunning peasants
with their ragged garments and patched-up shoes, and their cracked,
worn-out wineskins. Throughout the journey they walked to one
side, a self-contained company, with sad countenance and frightened
eyes, as though nursing some secret. No one in the caravan knows
who they are and what they intend, except for me, Shmulik, because I
know all their subterfuges in advance from the Book of Joshua. . . .

If God had led me that way—I would have turned aside to spend
a night in the study house of Shem and Eber, a place where our an-
cestor Jacob hid for no less than fourteen years when he fled from
his brother Esau. I am convinced that I would still have found the
lectern at which Jacob studied and the bench on which he slept,
standing behind the stove until this day. . . .

And thus passed days, weeks, months. . . . We traversed the
wilderness of Zin, we covered the desert of Paran—and still no end.
Our feet were swollen, our shoes and garments worn out, our bread
had become dry and moldy, and our water skins, without a drop of
moisture left, had all split. We were almost at the end of our tether,
when suddenly—hurray!—our eyes beheld Hazazon-Tamar!¹⁶ The
men of the caravan revived! The legs of the asses and camels perked
up like those of royal steeds, and before the sun set and the Sabbath
arrived we all reached the place of rest. There, in Hazazon-Tamar
the caravan found twelve springs¹⁷ of cool, sweet water and seventy
date palms, and they spent the Sabbath there at the water. From
Hazazon-Tamar onward the way became much easier, a positive
pleasure; from Rimmon-Perez to Mithkah,¹⁸ from Mithkah to Hor-
hagidgad,¹⁹ and from Hor-hagidgad to Jotbathah.²⁰ Towns and vil-
lages passed like flocks of sheep. All the journeys of the forty years
in the wilderness passed by in no time.

And suddenly—I am in a ship. It is bound for Ophir. The sea—the
Sea of Tarshish.²¹ Sea and sky. At the side of the ship an old man lies
dozing on his bundle. Is that not the prophet Jonah? . . . If we reach
our destination safely—we shall not lack booty! Gold is as common
as stones! We will fill the ship's hold with gold. If we stir ourselves,
we will turn aside to visit the land of Havilah, which is surrounded
by the river Pishon.²² The gold of that land is of the highest quality,
of the very best, 96 percent pure. And there is also crystal and onyx.
And in my estimation, the river Sambation²³ too must surely be not
far from there, from those places.

When I awoke from my reveries—the sun had already gone down
behind the grove across the river. Golden threads from the bright
setting sun played among the trees, constantly slipping and falling
from one leaf to the next. . . . A moment later—and the sun was
swallowed into its sheath. Amid the trees in the distant grove, just as
on previous days at this time, a tall and upright shape appeared
again, head and shoulders above all the rest, peering angrily over
the whole plain. Who was this? A tree? A giant? An armed robber?
“An evil man watching a righteous man and seeking to kill him
. . . .”

And here too is the little bridge and the canal beneath. The water
has lost its sparkle and flows weeping silently with hidden longing
and the grief of twilight. . . . Even blind Ochrin, who sits here on a
stone all day with his pack and his bowl begging for alms in a
hoarse, quavering voice, he too has disappeared. Desolation and
sorrow. The imp. . . .

And I close my eyes in an orgy of fear, and with choking throat I
run and run for home.

¹⁵Isaiah 21:13.

¹⁶Exodus 15:27 and Numbers 33:9.

¹⁷Numbers 33:9.

¹⁸Numbers 33:20–28.

¹⁹Numbers 33:29–32.

²⁰Numbers 33:33.

²¹Jonah 1.

²²Genesis 2:12–13.

פרבר הזפתים וכיכותיו

בהם, בכרך הם, ישבו הזוזים. נינוה היתה עיר גדולה לאלהים, ובה אדם ובהמה רבה. ביתר, זו שהחריבוה האויבים, ארבע מאות שוקים היו בה, ובכל שוק — ארבע מאות שקקים, והיו בה טבח והרג מצד זה והלולים ומחולות מצד זה, ולא ידעו אלה באלה. ומעבר לסמבטיון הנהר יש יהודים אדמונים בעלי קומה, ואחד משלנו, כשהוא מתגלגל לשם, משימים אותו מחמת קטנו בכיס הבגד כאגוז או כמטפחת-האף, למשל, ואין מרגישים בו עוד.

בפרבר הזפתים אין מכל אלה הגדולות דבר. לא מהן ולא מקצתן. פרבר הזפתים אינו אלא מקום ישוב קטן, ישוב דל ושקט מאד. אדם מתעטש בו בקצהו מזה — חברו משיב כנגדו „אסותא“ בקצה השני. תרנגול קורא בצהרים מאחת החצרות שבטבורו — קולו מפוצץ ויוצא עד מעבר לנהר... די לי לעלות ולעמוד על-גבי הסכך של סוכתנו או בראש האוג הנבוב שלפני פתח בית אבא — והפרבר וכל סביבותיו פרושים לפני כשמלה. רואה אני לפני כשליש בתי חומר וצריפי עץ נמוכים, רובם ככולם עקומי כתלים, קטני חלונות ובלויי גגות. תחתונים מכונסים למטה, בתוך הבקעה, מבצבצים שם בענוה מן הארץ ביחד עם הדשאים וחוסים בצלם של אילנות בודדים, ערמונים ולוזים, הנטועים בצדם; ועליונים עומדים רוחים משני צדי הדרך ונראים כמי שנמלטו ועלו לשם מתוך הבקעה בכונה, כדי לפשט קצת את עקמומיותיהם ולהחליץ את עצמותיהם המפורקות. שנים שלשה בתים מן הנחשלים, ובית רבי בתוכם, פגרו לעלות ונשארו מוטים ועומדים כנבובים באמצע השפוע: לרדת אינם רוצים ולעלות אינם מעיזים. בימות החמה הבקעה מתמלאת גדולי בר גבוהים: נעצוצים ונהלולים, ובימות החרף — שכבת שלגים עמוקים, ומקומת הבתים נגרעת על-ידי כך עוד מחצה. ויש שאין העין רואה מהם אלא ארובות-העשן...

כל ימות השנה הפרבר נראה כמנמנם. רוח התנומה עולה ושורה עליו מכל העברים: מן הדרך הרחבה, הכבדה בחול, שנמשכת אליו מן היער וחותרתו באמצע, מעגלת השורים היחידית, שזוחלת לפרקים באותה הדרך, משוקעת בחול עד חצי אופניה; מן האכר רחב מכנסי-הכדה, נעול הגמי חבוש המגבעת, שמחמר אחרי העגלה ומקטרתו בין שניו, ומן ה„צבצבה“ המרושל, שנפלט מאליו מפי האכר כלפי השורים המקרינים ההולכים לאטם; מן החורשות והמגרשים הדוממים; מקמות הזהב הגבוהות, שמתנפפות שם מקרוב בשדות לרוח

חרישית של היום, ומן הצרצור והזמזום שמנסרים שם בלי הפסק בין העשבים עד כדי לשעמם את כל החושים ולהאחז את שמורות העינים; מבין צלבי העץ הנמוכים והבלים, שעומדים מוטים על תליהם בבית הקברות „שלהם“ ומציצים בעגמת נפש חשאית מעבר לגדר הדחוייה החוצה; מערבת החול שמתפשטת כמדבר אין-סוף מאחורי אותו בית-הקברות... ואנשי הפרבר גם הם אינם לא מן הזוזים ולא מן הזמזומים. קטני ארץ הם, בני אדם דלים ושקטים, נמוכי רוח ושפלי ידים. גדולות לא יבקשו ובנפלאות מהם לא ילכו. משאם ומתנם — פרוטה, וסחורתם — פסולת ושירים. בימות הקיץ סניף גדול יש להם לפרנסתם — זפת ועטרן, נוזל אלם, ששותת בחשאי מכלי אל כלי ואינו משמיע קול ואינו קובל. אדם מעמיד בכרמלית שלפני פתח ביתו או לפני פתח חנותו הפעוטה גיגית ועביט ומוכר מהם לוגין לוגין זפת ועטרן לאכרים בעלי קרונות מעוברי הדרך. בין קונה לקונה החמה עומדת ברקיע בטלה — והזפת שוקטת שעות שלמות בלי תנועה בתוך הגיגיות והעביטים, מבהקת במנוחה שלמה בשחרוריתה השמנה ומשמשת מתוך בטלה אספקלריה של חנם, אספקלריא שחורה ועגולה, לשמש, לרקיע, לעבים הקלות, לבחולה עוברת ולעוף פורח.

והנהר הסובב את פרבר הזפתים — טיסירוב שמו, ולא פישון; ו„סובב“ לאו דוקא, אלא הולך הוא לו רוב ימי השנה לתומו במישרים, בלי עקמומיות יתרות ובלו עקיפים. מקבל הוא בחשאי, כלאחר-ידי, כל מיני מתן בסתר ובגלוי, הכנסה מן הצד, מי שופכים ומי גשמים ומי תהום, שמביאים לו חדשים לבקרים שלוליות ופלגים, מעינות וביבים, ופניו תמיד כלפי מרום פני תם, כמי שאומר: עשה בי רצונך, אבי שבשמים, הנני בידך, בימי השרב יש שהוא מצטמצם בענוה ובצניעות יתרה צמצום אחר צמצום — עד שהוא מתגבש כמעט. או יגלו מתוכו שרטונות וחוליות, כעין איים קטנים, מגודלי קנה וסוף, וכחום היום באים בני ישראל מתושבי הפרבר וחונים שם

In Ham, the great city Ham, dwelt the Zuzim. Nineveh was a mighty city of God, containing many men and beasts. Bethar,²⁴ which the enemy destroyed, had four hundred marketplaces, and in each marketplace there were four hundred stalls, and on one side there was slaughter and mayhem, and on the other, weddings and celebrations, without either knowing what was happening elsewhere. And across the river Sambation are the huge, red-headed Jews, and if any one of our people happens to find his way there, they put him in a coat pocket like a nut, for example, or a handker-

chief, because of his small stature, and pay no more attention to him.

In the pitch-makers' quarter there were none of these wonders. Not even in the slightest. The pitch-makers' quarter was only a small residential area, quiet and poverty-stricken. If anyone sneezes at one end—somebody at the other end would say, "Bless you." If a cock crows at noon in one of the courtyards in its center—the sound echoes right across the river. . . . I only had to climb on the roof of our Sukkah or the fork of the hollow sumac tree in front of our house—and the whole quarter and its surroundings lay stretched out before me like a garment. I see in front of me about thirty clay houses and low wooden huts, all of them with low crooked walls, small windows, and patched roofs. The lower ones were crowded into the valley, peering humbly out of the ground alongside the grass and hugging the shade of lonely trees, chestnuts and hazelnuts, planted beside them; the upper ones stood comfortably on both sides of the road, looking as though they had got there by deliberately escaping from the valley in order to relieve their crookedness a little and to ease their twisted limbs. Two or three of these laggard houses, including that of my teacher, had delayed their ascent and remained standing precariously and hesitantly in the middle of the slope—unwilling to descend and not daring to reach the top. On summer days the valley was full of tall, wild plants: thorns and thistles; and in winter—a layer of deep snow, so that the houses were reduced to half their height. And there were times when the chimneys were all that could be seen. . . .

Throughout the year the quarter seemed half-asleep. An air of slumber engulfed it on every side: from the wide, sandy track, which reached out to it from the forest, cutting it in half; from the solitary oxcart that sometimes crawled along that track, its wheels half-buried in the sand; from the peasant in broad linen breeches, gum boots, and cap, driving the cart with a pipe between his teeth, and from the lazy "gee-up" unconsciously escaping the peasant's lips toward the slow-moving horned oxen; from the silent groves and fields; from the tall golden corn waving in the nearby meadows in the quiet daytime wind, and from the chirping and humming emerging uninterruptedly from the grass, dulling all the senses, and making the eyelids droop; from the low, worn-out wooden crosses planted on the mounds in the gentile cemetery and peeping with quiet grief beyond the rickety fence; from the sandy plain stretching like an endless desert from behind that cemetery. . . .

The inhabitants of the quarter are equally unlike the Zuzim or the Zamzumim. They belong to the humble of the earth, poor, quiet men, lowly of spirit, and feckless. They seek no greatness nor aspire to wonders beyond them. They deal in pennies, and their merchandise are leftovers and remnants. In summer, an important part of their livelihood derives from tar and pitch, a dumb fluid, which drips silently from one vessel to another, making no noise and uncomplaining. A man will place in the little open space in front of the door of his house or the door of his shop a tub and a pot from which he sells measures of pitch and tar to peasants passing along the road with their wagons. Between one customer and the next, the sun hangs idly in the heavens—and the pitch lies quietly for hours on end, motionless in the tubs and pots, gleaming in perfect tranquillity and rich blackness and idly serving as a free mirror, a black, round mirror for the sun, the sky, light clouds, a passing girl, or a wandering bird.

The river that flows round the pitch-makers' quarter is called Titirov, and not Pishon; nor does it really "flow round" it, but for most of the year it proceeds innocently in a straight line without excessive twists or turns. Quietly and almost casually, it accepts as additional income all kinds of gifts offered both openly and in secret, effluents and rainwater and water from the depths, carried to it unceasingly from streams and rivulets, fountains and drains, but its surface is always facing upward innocently, as if to say, "Do with me what you will, O Father in heaven, behold, I am in your hand." In the hot season there were times when it gradually contracted in all humility and modesty—until it almost dried up altogether. Then sandbanks and protuberances were revealed in its midst, like little islands, covered with reeds and sedge, and in the heat of the day Children of Israel from the suburb would come and camp in groups,

²⁴A legendary river. See next section.

למשפחותיהם, ערומים ופשוטים כיום הולדם, משתטחים על החול בסתר קנה ושיחים ומגלגלים יחד בעדשים, או מפצחים לזנים בחבורה. ופעמים שמבעירים שם אש ומרתיחים קומקום. באותה שעה דומים הם עלי כבני השירה של רבה בר בר חנה, שעלו בקלות דעתם על גבו של דג ובשלו ואפו עליו, וכמעט שנהפכו וירדו מצולה.

יש גם בני חיל מן הנערים, אמיצילב ועזינפס, שמסתכנים ועוברים אל שפת הנהר השניה שכנגד, ושם הם מתפלשים בחול ומרקדים ערומים כתישים פראים, בלי בושה ובלי פחד, בין סבכי היער ואילניו וממלאים אותו המון ותרועה. תמיהני אם ישובו משם בשלום. כפשע בינם וכין דוב שכול או זאב ערבות, שיגיח עליהם פתאם וישא את אחד מהם אל מאורתו...

רק אחת בשנה, בשעת הפשרת שלגים, יש שגם טיטירוב הנהר יוצא מגדרו ומשתובב קצת. אז ישא ממרחק על כתף גליו וגלידיו אל הפרבר שבירי לוחות, עריבה הפוכה על פניה, חביות, קורת עץ, דלת עקורה, סוכת נוצר, ופעמים גם אוזים ותרנגולים חיים צפים בלוליהם על-גבי גליו וצורחים מרה-ערמת שחת וכלב מטושטש נובח בראשה, ואולם גם במשובתו.

רוחו טובה עליו ועינו יפה. גליו ימחאו כף, שוחקים וקורצים עין, כמרמזים וקוראים לכל: משכו וקחו! כל הקודם זכה! ובני ישראל ילבושו פתאם גבורה והשליכו את נפשם מנגד ואצו במגרפותיהם אל הנהר לשלול שלל ולבוז בו. הפשילו אבות ובנים את כנפות בגדיהם ואת שולי מכנסיהם, וחצו במים עד מתנים, ובזו במגרפותיהם איש לו. היה מעשה והעלתה מגרפתו של מרדכי-אהרן עגלה תמימה בת שנתה כשהיא במכלא על אבוסה. הכניסה לדיר וגדלה והיתה לפרה, ועתה היא מפרנסת את בני ביתו בריוח ובכבוד.

פרק שנים עשר

החורשה אשר בעברי הנהר טיטירוב

החורשה שבשני עברי הנהר — אין בה לא מארזי הלבנון הרמים ולא מאלוני הבשן הנשאים. אלא מה יש בה? שיחים שפלים, חישות נמוכות של קנים, מורביות של ערבה להושענות, סבכי אשוחים לסכך בהם סוכות וזרדים דקים וכחושים ליטול מהם חבילין למרחץ. זקני הפרבר מראים באצבע על גזעים כרותים, פרוכי רקב, מתמיהים בעבים, שמבצבצים עד היום מן האדמה ומעידים בלי לשון על דור ענקים וחסינים, שנעקר מן העולם ופנה מקומו לדור קלוקל ופתלתול. בין הגזעים הכרותים יש כאלה, שעומדים בלחלוחיתם ורטיבותם ימים רבים, ומדי שנה בשנה, בכל תקופת אביב, עורקיהם המחותכים מדמיעים עסיס אדמדם, כעין דמעות מהולות בדם. בוכים ומבכים הם בלשד תמציתם ולא יוכלו להתנחם על תפארת עוזם שנכרתה מן העולם בעצם תומה, לפני מלאת ימיה, קול דמיהם צועקים מן האדמה: מדוע שלחה בנו יד! לדברי בקיאים עסיסם של אלה אסור בהנאה, כדין דמעת מתים. לא נשארו מדור האבות אלא אילנות יחידים, בעלי מומים עלובים, מפי אלהים וידועי חולי, עקומי גב, בעלי חטטורות, רטושי בטן, שסועי קדקד, משולשי סדנים ויבשי איברים וסתם פסולי אילנות משחתי תואר ומסורסי צורה, שדומים יותר לבריות משונות מבעלי-חיים, כגון הקוף והקיסוף והגמל והברדלס והסירני, או לשדים ולילין וקינטורין מכת ליצנים, שנתקללו להתגלגל בעצים ולהיות נטועים כמסמרים במקומם כל ימי עולם, להתמיה את הבריות ולהטיל אימה על עוברי יער בלילה.

עלובים אלה, שפסח עליהם המשחית הניחם לחיי בוז ודראון אחר זמנם, היו חביבים עלי ועל חברי חבה מיוחדת, ורבים מהם היו ידועים לנו בכנוייהם, לפי צורתם המשונה, ומשמשים לנו בימי שבתון מקומות מועד לשעשועים ולהוללות. ידעתי אחד מהם, ערבה זקנה וכפופה, שבסדנה המפושח עם שני החורים המפולשים זה לעומת זה בראשו — גומות לעיקרי שוכות מלשעבר, שנשרו מן האילן מחמת זקנה ויבשות כסנים רעועות — היתה דומה לדג גדול ויבש, שסוע מגבו ומנוקר שתי עיניו, העומד קוממיות על זנבו, בטנו כקבר פתוח ופיו פעור — נכון לבלוע חיים את כל הקרב הקרב... עוד אחד, אורן עקש ופתלתול, היה דומה לשרף מעופף ופרש רוכב על גבו ומעורר עליו שוט. שוב אחר — היה דומה דמיון גמור למנורה בעלת חמשה קנים, וה שמו בפי כל: המנורה.

naked as on the day they were born, stretched out on the sand, hidden by the reeds and bushes, eating lentils together or cracking hazelnuts in company. Sometimes they would light a fire there and boil a kettle. At such a time, they seemed to me like the men of the caravan of Rabba bar bar Hanna,²⁵ who thoughtlessly landed on the back of a great fish, baking and cooking on it, and who were almost drowned in the depths.

Some of the lads were stouthearted, bold, and brave and risked their lives by crossing to the far bank of the river, where they wallowed in the sand and, without fear or shame, danced naked like wild goats, between the trees and thickets of the forest, filling it with noise and shouting. I wondered whether they would return from there in safety. They could be in peril from a bear bereft or a wolf from the steppes, which might suddenly pounce upon them and carry one of them off to its lair. . . .

But once a year, when the snows began to melt, even the river Titirov would overflow its channels and become somewhat turbulent. Then, from afar, it would carry to the suburb on its waves and ice floes pieces of board, an overturned bowl, barrels, logs of wood, a dismantled door, a watchman's hut, and sometimes even live geese and hens in their coops, cackling bitterly, or a pile of fodder with a dog on top barking bewilderedly. But no matter how mischievous, the river remained in good spirits and kindly. Its waves clapped hands, laughing and winking as though beckoning and calling to everyone: "Help yourselves! First come, first served!" And the Children of Israel would suddenly take heart and risk their lives hurrying to the river with pitchforks to loot and pillage. Fathers and sons would roll up their coattails and trouser cuffs and wade in up to their waists, snatching what booty they could with their rakes. The story goes that Mordechai-Aaron caught with his rake a perfect one-year-old calf tied to its crib. He put it in a pen and raised it until it became a cow, and now it supports him and his family comfortably and honorably.

THE GROVE THAT LIES BEYOND THE RIVER TITIROV

The grove on both sides of the river contained neither the lofty cedars of Lebanon nor the tall oaks of Bashan. So what was there? Humble bushes, low thickets of reeds, willow branches for the *Hosanna* celebrations,²⁶ pine thickets for roofing the booths on

Sukkot, and thin, pliable twigs from which to make birches for the bathhouse. The elders of the quarter would point at sawn-off tree stumps of astonishing dimensions but now broken and rotting, which protrude from the ground to this day and bear silent witness to a generation of mighty giants that had been removed from the world to make way for a corrupt and worthless generation. Among these sawn-off stumps were those that remained moist and fresh for many days, and from year to year with the coming of spring their severed veins would ooze a reddish juice like tears mixed with blood. They weep and mourn away their very essence and refuse to be comforted for the glory of their strength that had been cut off from the world in its prime and before its time. The voice of their blood calls out from the ground: "Why was a hand stretched out against us?" According to the experts, this juice could not be used, because it was like the tears of the dead. Of that generation of patriarchs, nothing remained but individual trees, wretched cripples afflicted by God and stricken with sickness, twisted and hump-backed, with torn bellies and cleft skulls, with triple trunks and dried-up boughs; outcast trees without proper shape or form, resembling strange creatures of the animal kingdom such as monkeys, apes, camels, leopards, and sirens, or like demons, devils, and centaurs of impish kind who had been transmogrified into trees planted in place like nails forever to astonish folk and cast dread on night wayfarers through the forest.

These wretches, whom the ax had spared and left for a life of scorn and shame after their time, were the particular favorites of my friends and myself, and many of them were known to us by nicknames according to their strange shape; on holidays they served us as meeting places for games and capers.

One of them I knew, a bent old willow, with a split trunk and two empty holes facing each other at the top—hollows that had once held boughs, now fallen off the tree from dryness and old age like decaying teeth—looked like a big, dry fish, with a torn back and both eyes gouged out, standing upright on its tail, its belly like an open grave with a gaping mouth—ready to swallow alive anything approaching it. . . . Another one, a crooked, twisted pine, was like a flying serpent with a rider on its back raising a whip above it. Yet another was remarkably like a menorah with five branches, which everyone called: Menorah.

²⁵A Talmudic sage noted for his exaggerated tales.

²⁶On the seventh day of Sukkot it is customary to walk in procession in the synagogue bearing willow branches.

תדהר גבן אחד לא נמנע מלביש את זקנתו, נתהפך כלך הולל ועמד על ראשו ורגליו מפושקות בחרפה כלפי שמים. ואחד, לבנה ישיש ומסורבל, כפף קומתו כקשת לארץ, ומגבו צמח לו ועלה כיונק למעלה לבנה צעיר ורך, לבן ככסף טהור, ישר קומה וירקרק תלתלים, דורך על במתי אביו ושואף למרום...

יש לשער, שרבים מאותם האילנות המשונים אינם באמת אלא שרידי עבודה-זרה מן האשרים והחמנים, שקוצי הגויים הקדמונים, שסרס הקדוש-ברוך-הוא אה צורתם והניחם למשמרת לדור אחרון, לראוה בם...

מבין השיחים יש שמזדקרים ועולים למעלה סדנים חשופים ויבשים שלוחי זרועות בדיהם באויר. אלה הם שלדי עצים מתים, מעין חנוטים, שלא היתה להם קבורה והם עומדים מחוברים לגלי שרשיהם, נתונים ב"עולם התוהר", גופם צפד ונקשה, עצמם חרה והשחיר מני חורב וגשם, וכלם נקובים-נקובים מבחוץ ונבובים מבפנים.

שקצי הפרבר, ברעותם בחורשה את החזירים ואת העגלים לאיוואן אביהם, או ילדי החדרים, כבואם בל"ג בעומר לירות בקשת ובחצים, אפילו אם יחפשו בנרות לא ימצאו שם — ערב אני בדבר — לא את הימים ולא את התחשים ולא את התאו והיהמור. אלא מה ימצאו? את "גפיתות הדוב"¹, קטלידידיבי², לסת של פגר סוס, טלפי חזיר, ובדרך גם — גם "מפל עבים", שמראיתו כריר חלמות שבספר איוב או כעין מקפה של רוטב דגים ב"סעודה שלישית", קרוש ומרטט... הנשים קוראות למין זוהמה זו: "דמעת רחל אמנו", והיא לדבריהן, סגולה למקשה לילה. ונער שזוכה אחת בשמיטה באותה מציאה — מיד יריצנה בשמחה לאמו, וזו מענקת ממנה טפין טפין לשכנות מעוברות, לתלותן בתרמיל קטן על הצואי. כקמיע.

לשמע און שמעתי, שגדלים בחורשה גם לזוים ואגסי כל-נדרי, ויש מעידים, שמצאו שם גם תפוחי ארץ-ישראל. המאמין יאמין. אני לא זכיתי לפייעה לראותם כמו עיני. בשעת הכושר כדאי להפליג ביער ולהכנס בעביו. ראוי לבדוק. מי יודע את המוכן לי שם? רבות מחשבות בלבי על היער.

פרק שלשה עשר

פרבר הזפתים ומעשה אבות

אכן קטן ושקט דל הוא פרבר הזפתים, אבל בעיני הוא הוא רוב מנינו ורוב בנינו של עולם. עיקר מעשי בראשית בו נאמרו. כאן, למעלה מן הגנות, נתלו בששת ימי הבריאה המאורות ברקיע; כאן, בתוך הגנות והקרפיפות ובתוך החורשה, הדישיאה הארץ דשא עשב והוציאה עץ פרי ואילני סרק; וכאן בנהר טיטירוב ובאגמי הפרבר, שרצו המים כל נפש חיה, דגים ותנינים וצפרדעים וסרטנים ועלוקות ועוף יעופף למינו. הקדוש-ברוך-הוא, דאי מלוא כל הארץ כבודו — אבל

שיבת קבע בחר לו למעלה ברקיע במקום מכוון כנגד הפרבר ממש ואת שכנית עזו צמצם בארון הקדש של בית-התפלתנו, בין כנפי הכרובים המרחפים למעלה מן הפרכת.

כל המאורעות הגדולים האמורים בחומש וברש"י ובשאר ספרי הקדש — אלו שאני הוגה בהם בחדרו של ר' מאיר — כלם יש לבקש להם סמוכים ומקום אחיזה בפרבר וסביבותיו. הרבה דברים יש, שקשה לי להכריע בהם, איפה נגלו אלי תחלה ומאין באו ראשונה ללבי, אם מן הספר או מאחד המקומות מחוץ לו.

יכולני להראות באצבע על המקום בשדה שיצאה שם מכירת יוסף אל הפועל. הבור שהושלך יוסף אל תוכו, עודנו נמצא שם בעינו ובזורתו, כמו שהיה בימים קדמונים, עד היום הזה. הוא הוא הבור שבחומש לכל סימניו המובהקים, אין נגרע דבר. מה הבור שבחומש ריק ואין בו מים, אף שלי כך. ולא עוד, אלא שיש בו, לפי השערת, גם נחשים ועקרבים, ממש כמו בזה של יוסף.

אלו הייתי רוצה לסכן בעצמי ולהפליג לבדי באותו השדה, מובטחני שהיתה פוגעת בי מיד אורחת ישמעאלים. הפרות שראה פרעה בחלום עדין הן, או צאצאי צאצאיהן. רועות באחו על שפת היאור טיטירוב, וזה הנהר העלוב זוחל לו בלאט ובחשאי כדרכו בצד פרברנו ואינו משער כלל, הפרות הללו שמהלכות לתומן על שפתו ומלחכות עשב, מה הן ומה סיבן.

One hump-backed elm, mindlessly shaming its old age, had turned turtle, like a mischievous imp, and stood on its head with its legs shamelessly stretched out toward heaven. A fat old poplar bent itself to the ground like a bow, and from its back a young, thin poplar, white as pure silver, rose upright like a suckling with green foliage, treading on its father's back and reaching for the sky. . . .

One might imagine that many of these strange trees are the sole idolatrous remnants of sacred groves, the abominations of ancient peoples, whose forms the Holy One, blessed be He, had altered and left as a memorial for a later generation to see. . . .

From among the bushes their bare dry trunks sometimes thrust themselves aloft, their branches stretching into the air like arms. These were the skeletons of dead mummified trees, which had never been buried but remain attached to their pile of roots fixed in the "world of chaos," with hard, shrunken bodies, their bones dry and blackened by drought and rain, all full of holes on the outside and hollow within.

The young hooligans of the quarter, pasturing the pigs and calves of their father Ivan in the grove, or the heder children coming on Lag be-Omer to shoot bows and arrows, even if they were to search with candles, would find there—I can guarantee—neither the *yemim* nor the badger nor the buffalo nor the roebuck. So what would they find? Toadstools and fungi and the jawbone of a dead horse, pigs' feet, and miraculously even cloud-fall mushrooms, which look like egg-white from the Book of Job, or a kind of congealed and quivering fish jelly for the last meal of the Sabbath. . . . The women call this kind of concoction: "Mother Rachel's Tears," and according to them, it is helpful for women who have difficulty in bearing children. Any boy who was lucky enough to alight on this delicacy—once in a blue moon—would dash home joyfully to his mother, who would present drops of it to her pregnant neighbors to hang in little bags round their necks as a charm.

I have also heard tell that hazelnuts grow in the grove and Kol Nidre pears. And some people testify that they have found apples from the land of Israel there. Believe it if you wish. I have not been fortunate enough to see them with my own eyes. At some suitable time it might be worth entering the forest and scouring its thickets. It ought to be investigated. Who knows what might await me there? I often ponder about the forest.

THE PITCH-MAKERS' QUARTER AND TALES OF OLDEN TIMES

For all that the pitch-makers' quarter was small, serene, and poor, in my eyes it was the very hub of the world. The essential tales of creation were told about it. Here, above the roofs were hung the luminaries of the six days of creation; here, in the gardens and allotments and in the grove, the earth brought forth grass and plants and produced fruit trees and shade trees; in the river Titirov and in the ponds of the quarter the water swarmed with living creatures, fish, whales, frogs, crabs, and leeches and various kinds of winged creatures.

The Holy One, Blessed be He, surely fills the whole world with His glory—but He chose his fixed abode in the sky at a place directly above the suburb, and He concentrated the power of His Divine Presence in the Holy Ark of our synagogue, between the wings of the cherubim hovering above the curtain.

The great events related in the Pentateuch and in Rashi and in the other holy books, which I studied in Reb Meir's heder, could all be properly confirmed in the suburb and its surroundings. And there are many matters that I find hard to determine where they were first revealed to me and from whence they first came into my mind, whether from the written page or from somewhere outside it. I could point my finger to the place in the field where the sale of Joseph took place. The pit into which he was cast could still be found in its exact form, just as it was in ancient days, right down to the present. It was the very same pit as in the Pentateuch, with all the obvious signs, not one of which was missing. Just as the pit in the Pentateuch was empty, without water, so was mine. Moreover, it contained, in my opinion, both snakes and scorpions, just as did Joseph's pit.

If I had wanted to take the risk of crossing that field alone, I am certain that I would at once have met a caravan of Ishmaelites. And the cows that Pharaoh saw in a dream were the very same as those grazing in the meadow on the banks of the river Titirov, or the descendants of their descendants; and that humble river, crawling slowly and quietly as always alongside our suburb, would never guess that these cows walking innocently along its banks, chewing their cud, were of such fine pedigree.

1. *פורחובסקא* בלעז, מין פטריות, שלמותיות מלאות פיה צהוב

ומעוסט, כעין אבקת טאבאק.

2. מין פטריות פסולות, *мухоморы*

לא נעלם ממני גם המשעול שירדה בו בתיה בת פרעה ונערותיה עמה לרחוץ אל היאור. נמשך הוא ורץ כל ימות החמה מן הפרבר אל הנהר כלשון משורבבת. שלחה למים. היום בוער כתנור. המשעול — עתים משתלשל ומלבין מבין מעלות ומורדות קטנים ודשואים ועתים מתעלם ונבלע בן שיחים וקמה. בת המלכה הולכת הלוך וסופף בראש ונערותיה אחריה. היא — מוסך של משי תכלת, ומלל כסף לו. על ראשה — שמלה דקה וצחורה על בשרה, וברגליה נעלי תחש דקות מרוקמות זהב. והן — הולכות אחריה יחפות ופעמי רגליהן נכוות כויה נעימה באבק הלהט של המשעול. בדרך הלוך תשלחנה ידן בקמה ובשיחים, לקטוף מלילות וענבי-שעול, ושמלותיהן מסתכסכות בגבעולים ובשבילים ומשמיעות רחש דק ונעים. פרפרי רקמה מפוזים לפניהן באויר דבורי זהב. עם זבובים כחולים באזניהן יהימו. ובין קנה וסוף שעל שפת נהר טיטירוב, בתוך מסכת הצללים הדקים והמתוקים שם, שוכב לו באותה שעה התינוק משה חבוש בתיבתו הקטנה והוא פועה ובוכה: א הו! א הו! ואינו ידע, הפטיט, שאחותו מרים, היא ולאטה בת דבורה האלמנה, נצבת גם היא פה מרחוק חבויה מאחורי אילן של אגסי כל-נדרי ועטופה במטפחתה, ובסוככה בכפה על עיניה, תביט בדאגה ובחרדה כלפי הנהר ולבה הולם פעם...

אבותינו הקדמונים, תרח אבי אברהם ואבי נחור, ישבו מעולם בעבר הנהר — מעבר לטיטירוב. שם בתוך החורשה ישבו וגם חטבו עצים ועשו אותם צלמים. וביום יריה, כשהיה הזקן תרח צריך להוציא מעשה אצבעותיו למכירה, היה מטיל את הצלמים לשקים ולסלים, מעבירים בסירה את הנהר, מעלה אותם לשוק וקובע לו שם, בין שאר התגרים, שלחן ומעמד

אצל בית-הקברות שלהם, סמוך לבעל-פעור, הוא הצלם הגדול המוקע שם על צלב עץ גבוה, הנטוע באמצע פלטיא ומקומו משמש מקום יריד לאכרים וקרונותיהם מן הכפרים הקרובים. בני ישראל יוצאי מצרים שכנו לשבטיהם, לפי השערתי, בערבת החול הגדולה שמתפשטת והולכת מאחורי בית-הקברות והלאה, הרחק הרחק מן הפרבר. שם, כמדבר הגדול והנורא ההוא, „נטיו אהליהם נחלים” וחנו איש על מחנהו ואיש על דגלו, לצבאותם ולאותותם, ממש כמחנות הצבא שלנו, הנוטים בערבה ההיא את אהליהם מדי קיץ בקיץ.

ופרשת בלעם אף היא, בטוח אני, באה ונהיתה בדרך הרחבה, זו העוברת לפני ביתנו, עבור והמשך בין קמה וניר, עד שהיא נבלעת לבסוף ביער. כאן עבר בלעם רכוב על אתונו ושני נערי עמו, הלוך לקלל את ישראל, וכאן על אם הדרך, עם שדה השעורה אשר לטרוכים, נצב לשטן לו מלאך ה', וחרבו, הנוצצת כנגד החמה, שלופה בידו. הדבר נעשה לפתע פתאום, כאלו צץ המלאך מתוך הקרקע או קפץ מתוך אחת הפחתים מבין השעורים. בלעם, כמובן, לא הרגיש בו והיה רוכב והולך לו כדרכו, וואלם האתון נטתה פתאום מן הדרך ותלך בשדה בין שבלי-השעורים. אחר-כך נטתה שוב ובאה בין המצרים, בסמטא הדחוקה שבין גנת יאנקא ובין המקשה של מתיא החרש: גדר של קנים וכלונסאות משופים מזה וגדר של נצרים קלועים מזה. אין ברירה, ר' בלעם. באת במצודה, רד, במחילת כבודך, מעל האתון ואחוז בזנבה ומשכה אחורנית, אין דרך לנטות ימין ושמאל...

סוף הדבר ידוע לכל. לאחר שיגע אותו רשע ומזמתו הרעה לא נתקמה — עמד והכריו יריד! יריד גדול, כזה שהיה אשתקד באחד מימי אידיהם בפלטיא של בית-הקברות שלהם מסביב לצלם. כל המדינים והקצפים מן הכפרים והסלובודות הקרובים והרחוקים נועדו ובאו ליריד זה והביאו עמם בקרונותיהם גם את בנות מדין: „שקצות” מאדמות ותפוחות לחיים, רעולות ופרופות במיני מטפחות משוקדות ומצויצות. לבושות צבעונים ורקמות ומסובלות חרוזי אלגומים ופניני זוגיות, ענקים לגרורותיהן, ועגילי נחשת עם גזמי זכוכית, לזית חן לאזניהן. מקושטות בעדי עדיים אלה, תאה לעינים, סבבו בנות מדין בשוק על קובותיהם ותריסיהם של היהודים הרוכלים והתגרים בני דור המדבר, שתו קנס ופצחו ורעונים ונהגו בדרך כלל בפריצות יתרה. מתחלה לא נתנו בני ישראל דעתם עליהן. מה איכפת להם? תשחקנה להן בנות הערלים! הן טמאות ופרוטתן כשרה. אך לפנות ערב, בחסוף בחורי הקצפים של השכונה הקרובה איש שקצתו והמחולות התלקחו מסביב לצלם לקול חליל וכתרינה ולרעש תוף ומצלתיים — באותה שעה — וי, וי — הצליח מעשה שטן, ובני ישראל — אוי לאותה בושה — זנו אחרי בנות מדין ויצמדו לבעל פעור... צלם התועבה הגה הוא מוקע באמצע הפלטיא עד היום הזה, וכל העובר רוקק שלש פעמים ולוחש פסוק ידוע.

Nor was I unaware of the path on which Bathyah, Pharaoh's daughter, and her handmaids descended to bathe in the river. Throughout the summer days it stretched out from the suburb to the river like an extended tongue and reached down to the water. The day was burning like an oven. The path wound its way brightly between little grassy mounds and hollows, at times disappearing and swallowed up among bushes and standing corn. The princess walked with mincing gait in front, with her handmaidens behind, her head covered with blue silk edged with silver; she was clad in a fine white robe, with light badger-skin shoes embroidered in gold on her feet; her handmaidens walked after her barefoot, the soles of their feet pleasantly scorched in the glowing sand of the path. While walking, they stretch out their hands to the corn and the bushes to pluck ripe ears of wheat and red currants, their robes rustling against the stalks and ears of corn with a faint and pleasant sound. Colorful butterflies dart about in the air in front of them, while golden bees and blue flies buzz in their ears. And among the reeds and rushes on the banks of the river Titirov, in a tracery of sweet, light shadows, at that very hour, the infant Moses lies fastened in his little ark mewling and crying, "Aho, aho!" Nor does the little fellow know that his sister, Miriam, namely, Zlata, daughter of the widow Deborah, stands at some distance hidden behind a Kol Nidre pear tree, wrapped in a kerchief and shading her eyes with her palm, looking anxiously and fearfully toward the river, with beating heart.

... Our forefathers of old, Terah, father of Abraham and father of Nahor, always dwelt beyond the river, on the other side of the Titirov. There they sat within the grove, carving wood and making idols. And on market days, when old man Terah had to bring his wares for sale, he would put the idols in sacks and baskets, ferry them across the river in a boat, bring them to the market, and set up a stall there among the other merchants near the gentile cemetery, close to Baal Peor, that is, the great idol fixed on a high wooden cross, planted in the middle of a square, a place that serves as a market for the peasants and their wagons from the nearby villages. I imagined that on the great sandy plain that stretches out behind the cemetery, far, far away from the suburb, the Children of Israel who left Egypt settled in their tribes. There, in that great and terrible wilderness, "their tents were spread out like the brooks," and each man stayed in his camp, by his flag, according to their hosts and their insignia, exactly like the camps of our army, which pitches its tents on this plain every summer.

I was sure too that the episode of Balaam also took place on the broad road that passes before our house and runs on between the corn and the plowed land until it finally disappears in the forest. Here Balaam passed, riding on his she-ass, his two lads with him on his way to curse Israel, and here on the crown of the road by Trochim's barley field, the Angel of the Lord stood in front of him like a Satan with a drawn sword in hand flashing in the sun. It all happened very suddenly, as though the angel had sprung from the ground or jumped from one of the pits among the barley. Balaam, of course, was not aware of him, and continued riding on his way, but the she-ass suddenly turned off the road and continued through the field between the stalks of barley. Later she turned aside again and came to a narrow place, the little alley between Yanka's garden and the cucumber patch of deaf Matthew, with a fence of canes and poles on one side and a hedge of interwoven branches on the other. There is no choice, Reb Balaam. You are caught in a trap. Get down, if you will be so kind, from the she-ass and take hold of her tail and pull her backwards; you can turn neither right nor left. . . .

Everyone knows how it ended. For all the wicked man's efforts, his evil design was not fulfilled—so he went and proclaimed a fair! A great fair, like the one that took place last year at one of the gentile festivals in the cemetery square around the cross. All the Midianites and the *katsaps* of the villages and settlements both near and far converged on this fair and brought with them in their wagons the daughters of Midian: plump, red-checked wenches, veiled and wrapped in fringed kerchiefs, in bright, embroidered dresses, weighed down with coral necklaces and glass beads, ornaments on their throats, bracelets of bronze and glass nose rings and ears adorned with earrings. Resplendent in all this finery, a delight to behold, the daughters of Midian wandered about the market by the booths and the stalls of the Jewish peddlers and merchants of those desert days, drinking *kvass* and cracking sunflower seeds, and, in general, behaving wantonly. At first these sons of Israel paid no heed to them. What concern was it of theirs? Let the daughters of the uncircumcized rejoice! They might be defiled, but their money was good. But toward evening, when the youths of the neighboring quarter each caught hold of his girl and the dancing commenced all round the cross to the sound of flute and hurdy-gurdy and to the noise of cymbal and drum—at that very hour, alas, Satan's wiles succeeded, and the sons of Israel, woe to their shame, went whoring after the daughters of Midian and were joined to Baal Peor. . . . And the image of abomination was stuck in the middle of the square to this day, and every passerby spits three times and whispers a well-known verse.

הרבה הרים גבוהים יש בעולם: הרי אררט, הר סיני, הור החר, הר נבו; אבל הגבוה מכלם אינו אלא הר זה, שמתרומם מעבר לבקעה וראשו השסוע בשמים. הוא הראש הפסגה הנשקף אל פני הישימון. עבים קלים בהליכתם נתקלים בו ומניחים קרעיהם אחוזים בין אבניו וגבשושיותיה.

ואלו יעלה עליו אדם וחי, היה מוצא שם את הקרעים נטושים הפקר על פני כל ההר ואין מאסף. בצלעו החשופה, שנתלשו ממנה על-ידי מפולת וכריה כמה חוליות ומקומן המגולה נראה באדמומיתו כבשר חי של ההר, עשויים כמין כוכים ומערות, ובהם ודאי נתחבאו המואבים, בארבע לישראל במדבר עם אשד הנחלים ארנון. המואבים — ממילא משמע — אמנם נטלו את שלהם! עד שהם יושבים במחבואיהם ומצפים לישראל, שיעברו בעמק, כדי להתנפל עליהם מאחוריהם — והנה דבקו פתאם שני ההרים משני צדי העמק זה בזה, והגבשושיות שבצד זה נכנסו, כשדים לנרתיקיהם, לתוך הכוכים שכנגדן וכל המואבים נתרסקו כפשפשים! ולא נתקררה דעתו של הקדוש-שברוך-הוא, עד שהעלה את בארה של מרים — באר חביבה! — המתגלגלת והומיה כאן בקרקעיתה של הבקעה מלמטה, והיא שטפה מתוך הכוכים גולגלות וזרועות מרוסקות והציפה אותן לעיני כל ישראל אל טיטירוב הנהר, כלומר: לנחל ארנון...

אכן מקום סגולה הוא הפרבר, מועט המחזיק את המרובה, מעין אוצר עולם. כל מעשי בראשית וקורות הדורות מראש מקופלים בו כאותה השמלה האגדית בקלפת אגוז. ואין לך דבר בתורה שאין כנגדו בפרבר דוגמא מפורשת או רמז גדול. מי לקח ממי? — תיקו. אפשר שנסתכל הקדוש-שברוך-הוא בחומש ורש"י וברא על פיהם את הפרבר, ואפשר גם להיפך; נסתכל בפרבר וסביבותיו וכתב על פיהם את החומש והרש"י. ואולי כך מעורים הם זה בזה מימות עולם ואין אחד מהם קודם לחברו.

פרק ארבעה עשר

חכמת הטבע והאמנות

בקעת ר' מאיר המציאה לנו, חוץ מזה, גם חומר נאה להתאמן בתולדות הטבע, בסוגי החי והצומח למיניהם, וכן בכל מיני אמנות.

בימי התמוז, בשעת תנומת צהרים לר' מאיר, אני וחברי יוצאים לשבת מאחורי הבית בשפוע הבקעה, מקום המוכן לנו לשעשועים ולשיחה בטלה. כאן בני חורין אנו לעשות כל מה שלבנו חפץ, איש איש כיד אלהים הטובה עליו.

הזריזים, מיכה וגדי, מקדימים ורצים אל בין הסבכים והסנאים, הגדלים שם במעלה ההר, מטפסים במסירות נפש מסבך לחברו ומבקשים ענבי-שועל. לפי מסורת אגדה שבידי התלמידים איש מפי איש, צריכים אותם הסנאים להוציא בכל שנה ענבי-שועל, אלא שמעולם לא שב משם אחד מן הזריזים וענב בידו. כנראה, יש עוד אחרים, זריזים מהם, שמקדימים גם אותם. אומרים, שהעזים חייבות.

ולולה מזיק מטפס ועולה מיד לראש אילן, יושב בסתר וקולע משם באבנים על כל אכר שעובר בעגלתו בדרך למעלה הבקעה. זכר לגלית ודוד.

נחום ותדי, שני עסקנים בדברים, גבורי ציד, מומחים לזבובים ולחגבים ולחסילים ולכל מיני צרעים ויתושים ופרפרים — מוציאים כלי-אומנותם, מיני מחסן וצינורין ועוקצין ודוקרנין ועקרבינין וכל כלי משחית דקים מן הדקים

למיניהם, ונגשים מיד אל המלאכה. לעשות את "נסיונותיהם" השונים בכריות קטנות ואומללות אלה שנופלות בידם. לא יעברו רגעים אחדים — ומרכבת כבוד קטנה, מרכבה נהדרה מאד, מעשה גיר מקופל, יוצאת רתומה לצמד חסילים מקרינים, וחבורה נעלסה של זבובים וצרעים ופרפרים, שוני תאר ומראה: זהובים, כחולים, אדומים, מנומרים, יושבים וזוגות-זוגות כבודים בתוכה פנימה ומרקדים כתות-כתות מסביב לה מבחוץ. אלה ואלה רתוקים למושבם או זה לזה על-ידי עוקצים דקים ודוקרנים, נעוצים בבני-מעיהם ובאחוריהם, וכלם מרעידים גפים ורגלים דקיקות ומסלדים בחילה כשהם מפרפרים בין החיים ובין המות וזמזומם בוקע רקיעים: אך שני חכמי הטבע שלנו, נחום ותודי, אינם חוששים כלל ועושים בשלות פילוסופים ובשקידה נמרצה מה שעושים.

There are many lofty mountains in the world: Mount Ararat, Mount Sinai, Mount Hor, Mount Nebo; but the loftiest of them all was none other than this mountain that rises beyond the valley, with its cleft summit high in the sky. That is the top of Pisgah, which looks over the face of the wilderness. Light clouds meet it as they pass by, leaving strands of themselves attached to its boulders and hillocks; and if any man should climb it and live, he would find fragments lying abandoned all over the mountain for anyone to claim, but no one does so. On its exposed flank, some sections had been detached by a rockfall or by digging, and the exposed places looked in their reddish color like living flesh of the mountain, with holes and caves in which the Moabites certainly lay hidden, lying in ambush for Israel in the desert at the waterfall of Arnon. The Moabites—it stands to reason—certainly took their share! They were sitting in their hideouts waiting for the Israelites to pass through the valley, in order to fall upon them from behind—when suddenly the two mountains from both sides of the valley pressed together and the projections on one side entered the hollows on the other, like genies in their bottles, and all the Moabites were crushed like bugs! And the Holy One, Blessed be He, was not satisfied until he had brought up the well of Miriam—that beloved well!—which meanders here murmuring at the bottom of the valley below; and it washed skulls and torn-off limbs out of the valley, floating them away before the eyes of all Israel into the river Titirov, namely the Brook of Arnon. . . .

The quarter was indeed a remarkable place, a kind of miniature hub of the world. All the works of creation and history since the first generations were enfolded within it like the legendary garment in a nutshell. And there was nothing in the Torah that did not have a corresponding explicit example or near-parallel in the quarter. Which borrowed from which? An unsolved question. Perhaps the Holy One, Blessed be He, looked into the Pentateuch and Rashi and created the quarter on that basis; but the opposite is also possible: He may have looked at the quarter and its surroundings and then written the Pentateuch and Rashi from them. Or perhaps they have been intertwined from the very beginning of time, with neither of them preceding the other.

NATURAL HISTORY AND ART

Quite apart from all this, Reb Meir's valley provided us with suitable material for the study of natural history, the various species of plant and animal life, as well as all kinds of art. On summer days when Reb Meir took his midday nap, my classmates and I would go out to sit behind the house on the valley slope, a handy place for games and idle chatter. There we were at liberty to do whatever our hearts desired, each one according to God's wish. Micah and Gadi, the liveliest of all, ran ahead into the thickets and bushes that grew on the hill slopes, climbing assiduously from one thicket to the next in search of red currants. According to the tradition that the pupils handed down to one another, those bushes were supposed to bear red currants every year, except that not one of these lively lads had ever come back with currants in his hand. Apparently there were others more lively still who got there first. They said the goats were to blame.

Velvele, a young imp, at once climbed up to the top of the tree, where he sat hidden and threw stones at every peasant passing with his cart along the track at the top of the valley. A kind of David and Goliath.

Nahum and Todi, both brave and active hunters—experts on flies and grasshoppers and locusts and every kind of wasp as well as gnats and butterflies—produced the tools of their trade, various kinds of needles, tubes, stings, piercing hooks, and pincers and all kinds of thin and delicate instruments of destruction, and immediately set about their work performing various "experiments" on the tiny, wretched creatures that fell into their hands. A few moments later—a small but very beautiful coach, made of folded paper, started out, harnessed to a pair of shining locusts, with a merry band of flies, wasps, and butterflies of various shapes and hues: golden, blue, red, spotted, sitting enthroned inside in pairs and dancing in groups roundabout outside. They were fixed to their seats or to one another by means of thin, sharp thorns thrust through their insides and backs, all of them with quivering bodies and tiny legs, praying in terror as they hovered between life and death, and piercing the sky with their buzzing. But our two naturalists, Nahum and Todi, were not at all concerned and concentrated on their work with philosophic calm.

24

השלה, ילד כרסתן וסגלגל כחבית, יושב בין העשבים הגבוהים ומרביץ שם בחשאי צפורת אחת. גלגלת מת שמה על פרוטסת קטנה של נחשת. מתוך תקווה ואמונה שלמה שלמחר ישכים וימצא תחתיה שתי פרוטטות... רז זה גלה לו בלחשה ובשכר שני כפתורים ופלח תפוח. נטקה גנב, שתיכף לאחר קבלת השכר נשא את רגליו ונסתלק לאחורי החורבה. לצוד שם זבובי אספנין.

כת אחת של תלמידים מלקטת מבין הדשאים וחורות „מרגליות“, מין גרגרים דקים עגולים ומרודדים. כעין גרוגרות זעירות; וכת אחרת עוסקת בנטיעה ונכוש, או גושרת גשרים ומשיטה ספינות על-פני „בארה של מרים“, היא אמת-המים שלמטה בבקעה.

מתחלה גם אני נגרר אחרי אחת מן הכתות ועסקיה. אך בעוד שעה קלה, ובטרם אדע איך היה הדבר, והנה אני מבחור... בלי משים, כחוליה רפויה בשלשלת. נשמטתי ונפלתי מתוך חבורת המשחקים, ואיש לא הרגיש בחסרוני. מוטל אני ככלי אובד ונשכח בין העשבים, גבעוליהם וטרפיהם סתר לי ואין רואני ואין יודעני. וכך יפה לי. לא מהם ולא מהמונם. רואה ואינו נראה, ארבץ לי לבדי מן הצד, חבוי בחיקו של עולם, עוזב לנפשי ולחלומותי, מסתכל, מאזין ומחשה.

הנה נמלה זוחלת, מטפסת ועולה בגבעול עשב, ונופלת ושוב עולה. תועה היא בריה דקה וזעירה בחורש. מצל ואין מוצא. והנה סוסו של משה רבנו. דבק הוא לאחורי כפי כחצי עדשה: עגול, אדמדם עם נקודות שחורות, נקשה, חלק ונוצץ, כמצופה שריון ממורס. לפי מראהו ראוי הוא להקבע כנופך בחותם טבעת. פתאם השריון משתסע באמצע. נצנצו גפים דקיקות, והזאטוט איננו! פרח לו האדמוני! יהי אלהיו עמו ויפרח לו בשלום. ידי לא תהיה בו. בריה הוא, יצור כפיו של הקדוש-ברוך הוא כמוני. ומי יודע, אפשר הולך הוא עתה למקום שהולך בשליחותו של מקום. ככל עושה הקדוש-ברוך הוא שליחותו, אפילו על-ידי צפרדע ויתוש, חוץ מן העכביש. שהוא מנודה לשמים ולבריות, לפי שהביא אש לבית-המקדש. והעשבים אף הם לכל אחד ואחד מהם יש ממונה ברקיע שמכה בו ואומר לו: גדל! וזה הדבר, שהם מתעוררים לפרקים משנתם בחפזן גדול, וחיל ורעדה יאחזו, מזרזים זה את זה בלחש: „גדל, גדל, המלאך מכה ואומר: גדל“. כדאי היה לדעת, במה הוא מכה: באצבע צרדה או ברצועה קטנת.

הס! על אזני ממש — ואולי בתוכה — נמתחה נימה אחת בעלמה והיא מנהמת ומנהמת בקול דממה דקה, דקה מן הדקה, חוט השערה... יתוש מנגן! הקולות הקרובים והצוחלים של חברי נעשים לי פתאם רחוקים רחוקים והם באים אלי כמו מעבר לכתל אטום או דרך כרים וכסתות, מובלעים ומבוטלים בקול המונו של גלגל חמה המנסר ברקיע ומושל עולם בגבורתו. והנימה הדקה עדין מנהמת ומנהמת באזני, בנפשי פנימה. מה תהמי עלי, נימה, ומה תשוחי עלי. האריכה מיתרך, יתושי מתחהו היטב, העמיקה נגן. כך יפה לי, כך נעים וכך מתוק... צף אני עתה ונמוג עם העב הקטנה והזכה בזהר הרקיע. שלום לכם, חברי! שלום לכן, אמי ואחותי! שלום שלום לרחוק ולקרוב!... הולך אני עתה מכם בדרך רחוקה, רחוקה... הולך אני אל פיגלה...

ס ר ק ח מ ש ע ש ר

ואני בכפר מולדתי

הנימה מנהמת, עיני נעצמות מאליהן — ואני בכפר מולדתי.

...בקר בהיר, שמש וזהר רקיע. בתי חומר סכוכי תבן מבהיקים מבין ירקרק דשא ואילנות טלולים. בית וגנתו, בית וחצרו וקרפיפו. קדרות וכדי חרש כפיוות כמגבעות בראשי יתדות וקנים של גדרות ובשוכות של אילנות. דובדבנים וחמונים מציצים מעבר לגדרות ומשוכות. גדר גדר, משוכה משוכה וצלה הצונן בצדה. קילוני בארות עולים ויורדים בשריקה ו„ביד רמה“ והדליים מטפטים רסיסים חיים וזכים של כסף ובדלח. קול בעלת-בית וקול שפחה. צהלת סוסים, נחרת חזירים וגעית בקר וצאן — המולה נעימה של סדרת בקר. ריח זבל וריח חלב חם נודף. הגגות מקטרים לשמים מארובותיהם ומעלים עמודי עשן. מרחוק, על מרומי שדה, מטחן של רוח פורש כנפים. ושם, מעבר למטחן, בקצה העולם — ערבות שדה, מעלות ומרודות, ארחות, שבילים, יערים, ערפלי טהר...

Hershele, a pot-bellied child as round as a barrel, sat among the tall grass secretly fixing a butterfly known as “dead man’s skull” on a small copper coin, in the hope and perfect faith that on the next day he would wake up and find beneath it two coins. . . . This secret was revealed to him in a whisper and at the cost of two buttons and a slice of apple by Netka the thief, who, immediately after receiving his reward, took to his heels and disappeared behind the ruin to hunt for Spanish flies.

One group of pupils was gathering in the grass and stringing together “pearls,” namely, fine, rounded, flattish grains, like small dried figs; and another group was busy planting and weeding or making bridges and sailing ships across “Miriam’s Well,” the canal at the bottom of the valley.

At first I was attracted to the activities of one of these groups, but soon enough and without my knowing quite how, I found myself outside. . . . Unwittingly like a weak link in a chain, I slipped out of the playing group and nobody noticed my absence. Like a discarded and forgotten object, I lay among the grass, hidden by stalks and leaves, with no one to see me or know about me. That was how I wanted it. I had no need of them or their commotion. Seeing but unseen, I would lie by myself to one side, concealed in the bosom of the world, left to myself and my dreams, watching, listening, and keeping silent.

Here comes a crawling ant, climbing up a grass stalk, falling, and climbing again. This tiny little creature was wandering in a thicket of shade with no way out. And here is a ladybug, the horse of our master Moses.²⁷ It is stuck to the back of my hand like half a lentil: round, reddish with black spots, hard, smooth and gleaming, as though clad in polished armor. It looks as though it should be fixed like a ruby in a signet ring. Suddenly the armor is parted in the middle. Slender flanks gleam, and the little creature is gone! The red insect has flown away! May God be with it and may it fly in peace. I shall do it no harm. It is a creature like me, fashioned by the Holy One, Blessed be He. And who knows, perhaps it is just now going on a mission for the Omnipresent. The Holy One, Blessed be He, makes use of everything for His missions, even a frog or a gnat—apart from the spider, which is anathema to heaven and the creatures of the earth because it brought fire into the Temple.

The same applies to the blades of grass. Each one of them has an angel appointed in heaven who slaps it and orders it: “Grow!” And that is why blades of grass sometimes waken from their sleep in great haste, as fear and trembling takes hold of them, and they encourage each other in a whisper: “Grow, grow, the angel is slapping and saying, ‘Grow.’” It would have been nice to know what he slaps them with: his middle finger or a little strap.

Hush! Right at my ear—and perhaps inside it—the sound of a hidden melody, drawn out in a still, small voice, smaller than small, a mere hairbreadth. . . . A gnat is playing! The nearby voices of my happy classmates suddenly seem absolutely remote, reaching me as though from the other side of a thick wall or through pillows and cushions, and swallowed up and negated by the sound of the sun cutting through the heavens and ruling the world with its might. And the faint melody still reverberates in my ear, in my innermost soul. Why do you vibrate above me, melody, and why do you come down to me? Stretch your strings, my mosquitoes, extend them well, strike a deeper note. That’s what I like, that is, nice and sweet. . . . Now I am floating and melting into the tiny, pure cloud in the brightness of the sky. Peace upon you, my comrades! Peace upon you, my mother and my sisters! Peace, peace to far and near! . . . I am leaving you now on a long, long road. . . . I am going to Feigle. . . .

The melody continues, my eyes close of their own accord—and I am in my native village:

. . . A bright morning. Sun and a glowing sky. Clay houses with thatched roofs gleam between the green grass and the dew-flecked trees. Each house has its garden, its courtyard, and its paddock. Pots and earthenware jars hang like hats on pegs and on fence palings and on the branches of trees. Cherry trees and sunflowers peek through the fences and railings. Every fence and every railing has its own cool shade alongside it. The pump handles of the wells creak haughtily up and down, and the buckets drip pure, live drops of silver and crystal. The voice of a housewife and the voice of a servant girl. The neighing of horses, grunting of pigs, lowing of cattle, and bleating of sheep—the pleasing sounds of animal husbandry. The wafting smell of manure and the warm scent of milk. The roofs spread incense to the skies from their chimneys and send up pillars of smoke. On a lofty field in the distance a windmill spreads its sails. And there beyond the windmill, at the end of the world—are undulating stretches of field, tracks, paths, forest, pure white mists. . . .

²⁷The “cow of Moshe Rabbeinu” is a Hebrew translation of the Yiddish for “ladybug”: “Moshe Rabbeinu’s K’fite.”

בקצה הכפר, בירכתיים, שופעת ועולה גבעה קטנה וירוקה. בראשה בית וחצר ובתחתיתה בית וחצר — שער מול שער. משעול צהבהב חוצה את דשא הגבעה ומתמתח משער לחברו. עופות הבית ואפרוחיהם הרכים יוצאים ללקט של שחרית משפחות משפחות. סגנוניות קושטות באויר כחציים. צפצופי, קרקור, געגע, צויצה — המולת חדה של בקר. פתאם, ובחלון הפתוח של הבית התחתון מתגלה ילד רוה חור, כבן חמש למראה, והוא עוטה כנת לבנה. אני הוא. עומד בכתנתי האחת לבשרי על אדן החלון, עיני מעומצות מפני שטף האור, וגיל הבקר בפני ובעצמותי. ראשי נשוא למעלה, לראש הגבעה, ועיני תלויות בצמאון לחלון הפתוח שם. אותה אני מבקש בעיני, את חברתי היחידה וכלתי, את פיגלה.

בעוד רגע ובחלון שלמעלה מופיעה היא, פיגלה. חמה ומתוקה ושטופת אור עומדת היא שם בכתנתה הצחורה ובתלתלי זחבה, פניה שוחקים וקרנים וכלה רעננות בקר, כלה זחר וזון.

„פיגלה!“ — צועק אני לעומתה בפשוט ידים, כנכון לפרוח, וגל מתוק מנשוא שטף לבי.
„שמאלייק!“ — מצפצפת היא מלמעלה ושולחת ידים קטנות כנגדי...

המראה נעלם. הנימה עודנה מנהמת. ואני רואה שוב: ...הכפר אחרי הגשם. העבים נתפורו והשמש זרחת. ברכה גדולה ירדה לעולם ואור חדש ומצוחצח נגה עליו. טהור העולם, טהור. הכל התחדש פנים — מתכלת הרקיע ועד ירק גנה ושדה. האלון החסון, רחב הצמרת וכבד העפאים, עומד על תלו באמצע הכפר והוא רענן ונהדר משהיה. האדמה שתתה לרויה והותירה והיא מבשרת שפע ששונה לקרובים ולרחוקים בצהלת יבלי מים שוקקים וברטט אגמים נוצצים. גנות ואילנות נוטפים זהב וציצים ופרחים חורזים פנינים ובוכים מאושר. על משעול הגבעה, בחול הרטוב שם, מוטל רסיס זכוכית והוא נוצץ ונוצץ, כאלו עלה פתאם לגדולה. אל אלהים! כמה שמשות! כמה רקיעים! אגם אגם ושמש בקרבו, שלולית שלולית ורקיע מתחתה. שברי עולמות הפוכים וגורי רקיעים חדשים מתחת למים עד לאין מספר — שיי עולמות! צפרים מבין עפאים ואפרוחים רכים מבין חציר משתגעים מחדוה והם משרבבים גרון, פורשים גפים, פוצים פיפיות — וצוחים וצוחים... שיר ושבח מלמעלה, רון ופצח מלמטה. פתאם, ושני תינוקות, אני ופיגלה, יחפי רגל וטפוחי כתנת, יוצאים חבוקים מאחורי הבית. צועדים הם קוממיות יחד, כרגל ישרה, גרונם נטוי, ראשיהם נשואים, פיהם פתוח — וגם הם צוחים וצוחים... לא מלה ולא זמר — רק צוחת תרועה וקול ענות, כצוחת הכרוכיה מראש אילן ביער, במלוא פה וגרון: להילה ולהילה-לה ושוב — להילה ולהילה-לה! חדה אחת רבה, חדות אלהים, אחזה עתה את כלם, את יבלי המים ואת הצפרים ואת האילנות והדשאים ואת רסיס הזכוכית ואת שני הילדים, ותסחפם בהמון גליה. שמחה אחת, שמחת עולם כלה, על ראשם, וצוחה אחת בגרון כלם — שיר ושבח לחי העולמים...

...והנימה עודנה מנהמת, ואני הוזה ורואה שוב: לפנות ערב. אני והיא לבדנו במגרש הכפר. השמש נטה לערוב מאחורי אחת הגבעות וכל המגרש על ציצי ופרחיו רוח כלו נגה אדמדם, זהב השקיעה. העלים והדשאים — שקופים וסגנוני אור והאזנים הלבנים הרועים שם העלו זיהוב קל — כסף מוזהב! צלעות האילנות הבודדים זבות דם וצלליהם משתרבבים ובאים, משתרבבים ובאים, דממה גדולה מסביב. אימה מתוקה ותוגת פלאים. הפרפרים רפו כנפיהם והם מרפרפים אט-אט על השיחים. נשמעת גריסת שנים של עגלים וסיחים המפוזרים במגרש ומלחכים דומם, מתוך הרהורים... פיגלה בשמלתה הלבנה מרחפת כצפור משיח לשיח ומלקטת פרחים ואני מעולל אחריה. מה הרבתה ללקוט היום: אלומה שלמה בידה! פתאם נרתעה לאחוריה: נבלת נחש-בית ראתה בדשא. „אל נא תיראי!“ — מרגיעה אני כמנוסה — „מת הוא. ראי!“ — ואני מרים את הנחש בידי. לבי גס בנחשים. מצויים הם בגנתנו, ואיני מתירא מפניהם. — הנח, הנח!“ — קוראת היא בבהלה ונסוגה אחור — „השליכהו!“ יצר הגבורה פוחו עלי ואני מנופף לעומתה את הנחש, כמעורר שוט. היא נסה בפחד וצועקת. ואני, האכזר, דולק אחריה. בתוך מרוצתה, הפרחים

At the end of the village on both sides, a little green hill slants upward. It has a house and courtyard at the top and a house and courtyard at the bottom, gate facing gate. A yellow path divides the foliage of the hill stretching from one gate to the other. Hens and their tender chicks go out in families for their morning pickings. Swallows dart through the air like arrows. Twittering, chirping, gurgling, and tweet-tweeting—the delightful sounds of morning. Suddenly at the open window of the bottom house a thin, pale child appears, apparently about five years old, wearing a white shirt. It is I. I stand at the windowsill clad only in my shirt, my eyes half-closed against the flood of light, and the joy of morning in my face and in my bones. My head is lifted up to the top of the hill, and my eyes are fixed thirstily on the open window. My eyes seek only for her, my one companion and my “bride,” for Feigele. A moment later she appears in the window above. Warm, sweet, and radiant, she stands there in her white shift and her golden curls, her face bright and shining, and all of her as fresh as the morning, all radiance and charm.

“Feigele!”—I shout toward her with outstretched arms as though ready to fly, and a wave too sweet to bear floods my heart.

“Shmulik!” She chirrups from on high, stretching out her little hands toward me. . . .

The vision disappears. The melody continues still. Another scene appears.

. . . The village after rain. The clouds have dispersed and the sun is shining. A great blessing has descended on the earth and a fresh, polished light shines upon it. The world is pure, pure. Everything looks renewed—from the blue of the sky to the green of garden and field. The mighty oak, with its wide top and heavy branches, stands on its mound in the middle of the village, fresh and more splendid than ever. The earth has drunk its fill and to spare, and it proclaims abundant joy to all both near and far in the song of running streams of water and in the trembling and sparkling rills. Roofs and trees drip gold, while buds and blossoms don necklaces of pearls and weep with happiness. There on the wet sand of the hill path lies a fragment of glass sparkling and sparkling as though it had suddenly achieved greatness. God in Heaven! How many suns! How many skies! Every pond has its own sun within it, every puddle reflects its own heaven. Fragments of worlds upside down and shreds of new heavens beneath the water beyond counting—310 worlds!²⁸ Birds among the branches and tender chicks within the grass are wild with delight, opening their throats, spreading their wings, stretching wide their little mouths, and singing for all they are worth. . . . Song and praise above, melody and jubilation below. Suddenly two children, Feigele and I, barefoot and shirts blowing, emerge hand in hand from the house. They walk together, upright, keeping in step, with throats outstretched, heads high, mouths open—and they, too, sing for all they are worth. Without tune or words—only sound and exaltation. Like the song of the crane on a treetop in the forest, at the top of its voice. “La-la” and “la-la-la” and again “la-la” and “la-la-la”! One great joy, divine joy, has seized them all, the streams of water, birds, trees, grasses, the fragment of glass, and the two children, sweeping them away in the multitude of its waves. One happiness, the happiness of all the world, is above them, and one sound in all their throats—song and praise to the Lord of all worlds. . . .

And the melody continues and again I have a vision:

. . . Toward evening. She and I are alone in the village square. The sun is about to set behind a hill, and the whole square with its blossoms and flowers is all bathed in a reddish glow, the gold of the setting sun. The leaves and grass are transparent and drenched with light and the white geese feeding there are faintly tinged with gold—gilded silver! The sides of the solitary trees drip blood, and their shadows keep lengthening, lengthening. All about there is great silence.

A sweet dread and wondrous grief. The butterflies spread their wings and flutter slowly over the plants. One can hear the grinding teeth of calves and colts scattered across the common, chewing in silent contemplation. . . . Feigele in her white dress flutters like a bird from bush to bush, gathering flowers, and I follow her. How much she has managed to gather today! She is holding a complete bunch! Suddenly she draws back: she has seen a dead house snake in the grass. “Don’t be afraid!”—I calm her confidently—“It’s dead, look!”—and I pick up the snake in my hand. I am quite familiar with snakes. They are to be found in our garden, and I am not afraid of them. “Drop it, drop it!” she cries in terror and draws back—“Throw it away!” A spirit of bravado takes hold of me and I shake the snake toward her, as though it were a whip. She flees, frightened and screaming, and I, cruel fellow, pursue her.

²⁸A Talmudic figure of speech meaning many worlds.

נופלים מידה אחד אחד ומתפורים אחריה — כחולים, צהובים, לבנים; זהר השקיעה העז מסתנן בעד שמתלה הוֹקָה ותנוכי אזניה, ואני — הנחש בידי ודולק. פתאם — לא אדע איך נפל הדבר — ופיגלה נעלמה מעיני. התחמקה ואיננה, ואולם רוח הגבוהה לא רפתה מעלי ועודני שוטף במרוצתי. אך לא אחרי פיגלה כראם כלפי החמה השוקעת. הנה היא קרובה, מעבר לגבעה ההיא. ארדוף, אשיג. אסורה נא ואראה, יד אחזה בי ותשאני הלאה — ואני בראש הגבעה. נשאתי עיני — ואהי לאבן: אש אש! כל כנפות הארץ והשמים היו למאכולת אש. נחלי אש והררי אש. ארמנות אש ויערות אש. אש מתלקחת בתוך האש ואש אוכלת אש. אש אדומה. אש לבנה ואש ירוקה. רכב אש ופוסו אש יודון וכפירים בויערים דולקים אחריהם. והנה זה האלהים נורא הוד יורד באש...

לבי מה כפחד אלהים ואני מסתיר את פני ובורח...

...הנימה כנהמת פלאים ואני הוזה ורואה טוב:

...צהרים. חרבוני קיץ. עז האור מנשוא ולא יכיל היום את זהרו. יחידי אשב לי על אם הדרך משוקע בחול לווה ועיני אל היער. אפס כתפו האחת אראה. הודה של קרן-זוית אחת הנשענת לכפר, וכלו לא אראה. יושב אני מנגד לו ותוהה. כתמול שלשום יחוד לי מרחוק את חידתו האפלה, ואני קטן ובער ולא אבין לו. מסביב אין איש. שרב ודממה. ריח אבק יבש נודף. האבנים בשדה קלויות אש וגדרות כתנור נכמרו. אילנות ושיחים נלאו מארוג תחתם את קורי צלליהם. אזלת כל יד וקצרה כל רוח. שדות ומגרשות נחריים מנשמים בתמצית לחם ונראים כעשנים ומרטטים, כלבי הפקר נבוכי עין ושפלי זנב נהלכים כצללים, בטנם מפוח מהיר ולשונם שותת. צל צל! מי יתן מעט צל. באים הם עד אחד השבילים, עומדים רגע, נושאים עין עכורה אל ההרים, אל היער — ושבים בפחיתפש. שרב ודממה. פתאם, והנה רעד קצה היער אשר ממולי, רעד וירגש. מעבי אפלתו ונקו לפתע החוצה שלשה בני בקר צעירים וטובים: עגלה יפה־פיה אדומה כלה ושני פרים בני בקר שחורים כעורב. אחד מהם כוכב זרח לו במצחו. העגלה כצאתה מן היער כן עמדה, והפרים, בלי להפסיק שטף מרוצתם, החלו לסובב אותה במעגל רצוא וסב. קלה ויפה היתה מרוצתם. מתחלה לא נראה להם בלתי־אם חלקת עור שחור נוצץ ומהבהב, רגלים מהירות טופפות בקצב, נוגעות ולא נוגעות, עקיפת חן של צואר נטוי בשפוע, כמחזה קידה, ורתחי אבק קל-עולים מתחת סלפיהם, מזויבים רגע ומאנדפים. הבכרה עמדה כל העת במנוחה, כבוחנת: למי היתרון. ואולם מרגע לרגע קצרה רוח המתחרים ולהטם גבר. שריריהם צבו. נחיריהם התרחבו ורעדו ונשימתם תכפה. בולמוס אחזם. העינים מלאו דם והשעון הציץ מתוכן. האבק מתחת הטלפים הלך ורב והצוארים העמיקו שוחו לארץ. "אסון יהיה" — חרד לבבי. בו ברגע ובעל הכוכב הפך פתאם, ובעמדו נטוי מצח וקרן לעומת רעהו השוטף עוד במרוצתו, השתער אליו בהמת רצח — וחבט! נאקת פרא, געיה איומה ומרה, עלתה מתוך ענן האבק והארץ מסביב היתה לחרדת אלהים. לבבי תעה ועיני חשכו מראות. ובהתפזר הענן ראיתי והנה אחד מן הפרים רץ רץ במישור, דמו שותת לארץ ונוצץ, וגעיתו בוקעת ריקיעים, והשני, בעל הכוכב, ועמו העגלה, נבלעו שוב מתוך מרוצה נאה וקלה בעבי היער ונעלמו. המחזה

תם. לא השאיר אחריו בלתי־אם עקבות טלפים טרופות על פני אבק ה...זירה" אשר עם קצה היער ותמהון אלהים בלב ילד קטן, היושב בדד מנגד בחול ותוהה...

והנימה נמתחת עד תכלית ומנהמת חרש חרש... ואני חולם ורואה טוב:

...ליל קיץ מלא ירח וכליל תכלת וכוכבים. הכפר ישן כלו, נסוך אור תעלומות. ובחוץ אין איש זולתי. לבדי עומד אני מחוץ לחצר על-יד השער ואין הדבר תמוה בעיני כלל, היאך אני, הילד הקטן, עומד כאן יחידי בשעה זו. עיני בגבעה הירוקה, היא גבעת פיגלה, השופעת ועולה לפני. הירח קבוע למעלה מנגו של בית פיגלה. והגבעה בשפועה ורועה כלה אור כסף בהיר ורסיסי טל. הבית היחידי בראשה, בית פיגלה, נראה עתה בלבנוניתו גם הוא כיצוק כסף. יתר בתי הכפר הווים חולמים למטה, איש במקומו, בצללי אילנות, מנצנצים לפעמים משם כנגד הירח בזוגיית אשנב או בלהב חרמש. תלוי מבחוץ על-גבי כתל ועל-גבי שוכה. בירכתי הכפר. מימיני, נצבת ומאפלה מלא רחבה וקומתה החומה הגבוהה של צלע היער, השחור מבחוץ ומסורג כסף מבפנים. מסביב אין קול ואין קשב. תרנגול לא קורא, כלב לא נובח, צפרדע לא מקרקרת, העולם מחריש וחולם ואני בתוכו כהלום בתוך חלום. פתאם רואה אני —

As she runs, the flowers fall from her hand one by one and lie scattered behind her—blue, yellow, white; the strong radiance of sunset filters through her thin dress and carlobes, and I chase after her, snake in hand. Suddenly, I don't know how it occurred, Feigele has disappeared. She has slipped aside and gone. But the spirit of bravado has not deserted me and I continue to run on regardless, not after Feigele, but toward the setting sun. How near it is. Just beyond that hill. I shall pursue and reach it. I shall get there and see. A hand takes hold of me and carries me forward—and I am at the top of the hill. I lift my eyes—and turn to stone: fire, fire! All the corners of heaven and earth are consumed with fire. Streams of fire and mountains of fire. Palaces of fire and forests of fire. Fire burns within the fire, and fire consumes fire. Red fire, white fire, and green fire. A chariot of fire and horses of fire stampede, and burning lions pursue them hotfoot. And behold, the dread and glorious God descending in fire. . . .

My heart has grown faint with the fear of God, and I hide my face and flee. . . .

The melody continues in wondrous fashion, and once again I see a vision:

... It is noon, at the height of summer. The light is too strong to bear, and the day cannot contain its brightness. I am sitting alone in the middle of a path covered with burning sand, with my eyes fixed on the forest. I can see only one flank, a corner's edge adjoining the village, but I cannot see it all. I sit facing it in wonder. As always in the past, it confronts me with its dark secret from afar, but I am small and ignorant and I cannot understand it. There is no one round about, only heat and silence. The wafting scent of dry dust. The stones in the field are scorched by the sun, and the fences burn like an oven. Trees and bushes are too weary to weave the threads of their shadows beneath them. All strength is dissipated, all spirit drained. Dried-up fields and gardens pant with their last moisture and appear to smoke and quiver, stray dogs with confused eyes and drooping tails drag along like shadows, with swollen bellies and lolling tongues. Shade, shade! My kingdom for a shade. They reach a path and stop for a moment, lifting their bleary eyes to the hills, to the forest—and turn back hopeless. Heat and silence. Suddenly the edge of the forest facing me trembles, trembles and moves. From its thick darkness three fine young head of cattle suddenly emerge: a lovely red heifer and two young bulls, black as ravens. One of them has a star shining on his forehead. As the heifer comes out of the forest, she stops, but the bulls without relaxing their pace start running round her in a circle. Their movement is light and graceful. At first nothing is seen of them except a patch of black, shining, quivering skin, legs galloping swiftly and rhythmically, scarcely touching the ground, the graceful curve of their necks held downward as though about to make a bow, while light flecks of dust rise from beneath their hooves, turning yellow for a moment and melting away. Meanwhile the heifer stands quietly as though considering which is better. But the competitors grow less patient by the minute, and their excitement grows. Their muscles swell, their nostrils widen and quiver, and their breath becomes more rapid and seized with desire. Their bloodshot eyes gleam madly. The dust beneath their hooves increases, and their necks descend steeply toward the ground. "Something dreadful is going to happen," my heart warns me. At that moment the one with the star suddenly turns and stands with forehead and horns inclined toward the other, who is still rushing round, charges him with murderous fury—and strikes! A savage bellow, a terrible bitter roar arises from a cloud of dust, and the ground round about trembles mightily. My heart leaps and my eyes grow dark at the sight. And as the dust clears, I see one of the bulls running, running across the plain, with blood streaming glittering to the ground, and his bellowing splitting the heavens; while the second, with the star, together with the heifer, disappears again at a light and easy pace into the forest. The scene ends. Nothing remains except the crazy traces of hooves on the dust of the "arena" at the

edge of the forest and a great amazement in the heart of a little child, sitting alone and wondering in the sand opposite. . . .

And the melody goes on to the end humming very quietly . . . and I dream and once again, I see:

... A full moon on a summer's night, completely blue, and stars. The whole village is asleep, bathed in mysterious light, and no one is out of doors but me. I am standing alone outside the yard by the gate, not at all surprised that I, a little child, should be standing here alone at this hour. My eyes are fixed on the green hill, Feigele's hill, sloping up in front of me. The moon stands high above the roof of Feigele's house, and the slope of the hill is sown with clear silver light and drops of dew. The single house at the top, Feigele's house, now seems in its whiteness as though it, too, were cast in silver. The other houses in the village dream down below, each in its own place, in the shadows of the trees, sometimes glistening as the moonlight catches the pane of an attic window or the blade of a sickle hanging outside on a wall or on a fence. At the end of the village on my right, the high wall of the forest edge is silhouetted to its full width and height, black without and flecked inside with silver. Not a sound, not a whisper round about. No crowing of cocks, no barking of dogs, no croaking of frogs; the world dreams silently and I within it like a dream within a dream. Suddenly I see—I do not know

לא אדע אם בעיני בשר או בעיני רוח — והנה שתי שורות קצרות, כשתי מחרוזות שחורות, של גמדים קטני קטנים, זרת קומתם, עוברים לפני אחוזי ידים בשפוע הגבעה, כלם לבושים שחורים וצנופים שחורים, וכלם צועדים בנחת ובהדר, הכולכי חג, מנערים דרך הלכום רסיסי טל נוצצים מעל הדשא ומרננים חרש חרש. לא כפיהם רננו, כי-אם מהתקום, בקרבם ובנפשם, ובלי קול, כרון הכוכבים, וגם אני לא במו אזני שמעתי רננתם, כי-אם בלבי ובשרי ובכל עצמותי, ובכל זאת בוא באה אלי הרנה בעצם תומה, ברורה ומפורשת, לא נפל ממנה חצי הברה ארצה. לבי גוע ממתקות ורוחי נפעמה מפחד סתרים. „אמי! חפצתי לקרוא בקול, ואולם גרוני נסתם והקול נחנק. את אחרית החזון לא אזכר, ואולם ימים רבים אחרי כן נאלמתי דומיה ואלך משמים בתמהון רוחי, נגינת פלאים, רקומת אור סהר ומתוקה עד לכלות נפש. צללה במעמקי פנימה ואיש לא ידע... והנהימה הולכת ורחוקה, הולכת וגועת, וצליל לה —

דק עד דק, עד אין נתפס, ומתוך כמיתת נשיקה... תם! נתקה הנימה והצליל פסק. עיני הבשר שבו אלי ואני עודני מוטל בדד בדשא מאחורי בית ר' מאיר — נופל וגלוי עינים. מתחתית הבקעה יגיעו אלי שוב קולות חברי המשחקים...

ואני פונה כה וכה בלאט ובפחד כגנב, ובראותי כי אין נער מקרוב, מציא אני בצנעה מכיסי את כלי הקסמים אשר לי, את צעצועי הזכוכית הצבועה, ארבע זכוכיות במספר: ירוקה, צהובה, כחולה ואדומה — ואני מכונן אחת אחת כנגד עיני וצופה בעולם. כח וסגולה בשברי זכוכית אלו לתת מאורם על כל מראות עיני ולהנחילני לפי רצוני ארבעה עולמות נפלאים, לא שערם אדם ולא שזפתם עין זולתי. עולם עולם ואורו המיוחד, אור פלאי, מוזר, נאצל מאיזה מקור נעלם ומפעפע בכל. מה רב טובך, אלהים, אשר צפנת ליראיך... אך אל נא ידע הקסם לאיש. חלילה וחלילה! העולמות ההם לי לבדי הם, לי לבדי.

פרק מ, ספיח'!

אבא קורא לי בועפו „הבחור“ בה"א הידיעה, ומדי דברו בי ים של משטמה הומה חומר בתוך מעיו, רואה אני בחושי, שהוא שונא אותי שנאת מות, על שום מה? איני יודע, ודאי יש בפרצופי, בהלוכי ובכל ישותי מה-שהוא, שמביא אותו לידי רתיחה. כלי פגום אני בעיניו, פגום עד היסוד: מן הבלורית הקטנה המוצנעת תחת כובעי ועד הסדק שמאחורי ה„סורדוס“ שלי, ומן הבעבעועין הדקין שבפני ועד הסיגריטא הדקה שבין שני אפילו הרהורי הנעלמים, שלא שלטה בהם עיני, אף הם בחזקת מוזהמים עליו. חשודים הם בעיניו כקובה זו, שתריסי חלונותיה מוגפים לעולם.

כשאבא עובר עלי מאחורי — מיד גבי סולד... מרגיש אני עלי את מבטו אפילו מאחורי. כמין סמרמורת קלה חולפת אז דרך כל חושי-שדרתי ומתפזרת על כל פני עורי כמחטין דקין ומצוננין. דמי נקרש וגופי משתתק, ואין אני יכול להפוך ראשי ולזוז ממקומי.

וכשאני ואבא מזדמנים לפרקים פנים אל פנים — מיד אנו מוציאים כלי-הזיון מנרתיקם: את העינים, ומסוכנת פגיעת עינים זו!

לפי שעה אבא שותק — וזהו סמן רע. שתיקת אבא כלה אכזריות ומרורת פתנים: זהו מדור שמיני בגיהנם שחדש לכתחלה בשבילי, מאה מיתות — ולא שתיקת אבא, מדה יפה זו של השתיקה התחיל נוהג בי משנעשיתי „הבחור“ בה"א הידיעה, קודם לכן, כשהייתי עדיין בחור סתם, היה נוהג בי מדת ה„דבור“; וכשנתקל בי בבית, היה מתעכב עלי בחצי כתפו, הופך פניו כלפי אמי ובוטה בלזות שפתים ונגון משונה כהאי לישנא:

— פסי! (כך שם אמי) שמא היית שואלת, כדומה, עד אימתי יהא בחור, דרך משל, הולך בטל?

וכאן אף אני הייתי הופך חצי כתפי כלפי אמי, מפטיר בשפתי ומלעזו באותו נגון עצמו:

— שמא היה אבא, כדומה, יועץ, כדומה, מה יהא עושה, דרך משל, בחור?

— היי-היי — מצחק לו אבא בנעימה משונה והופך אלי עינים מהבהבות — הולכים ונעשים מלמד'ל...

whether with eyes of flesh or spirit—two short lines, like two black necklaces, of tiny little dwarfs, no higher than a finger, passing hand in hand in front of me on the hill slope, all of them dressed in black and wearing black hats. And all are walking slowly and solemnly, as though on a holiday stroll, and while walking, shaking glittering drops of dew from the grass and singing very quietly. They sing not with their mouths, but from within, inside their very souls, and without sound, like the music of the stars; I did not hear the song with my ears, but in my heart and in my flesh and in all my bones. Nevertheless the song surely came to me in its full innocence, clear and explicit, not even a semiquaver failing to reach me. My heart melted with sweetness, and my spirit trembled with secret dread. „Mama!“ I wanted to cry out, but my throat was blocked and my voice choked. I do not remember the end of the vision. But for many days afterwards I remained quite silent and walked in a daze with wonderment. The magic melody, embroidered with moonlight sweet enough for the soul to languish, reverberated in my very depths and no one knew. . . .

. . . And the melody grows more distant, dying away, and its echo—ever fainter, until it can no longer be caught. Sweet as death with a kiss . . . finished! The melody has ceased, the sound has gone. My physical sight has returned to me, and I am still lying alone in the grass behind Reb Meir's house—prone with open eyes. From the bottom of the valley the voices of my playmates reach me again. . . .

And I turn this way and that, quietly and fearfully like a thief, and when I see that there is no child near me, I furtively bring out from my pocket all my magical treasures, my colored glass marbles, four in number—green, yellow, blue, and red—and one by one I hold them in front of my eyes and look at the world. These fragments of glass have a wonderful power to cast their light over everything my eyes see and lead me at will into four marvelous worlds, which no man has imagined nor any eye beheld but mine. Each world has its special light, a strange and wondrous light, emanating from some hidden source and penetrating everything. How great is your goodness, Lord, which you have stored away for those who revere You . . . but let not the charm be known to anyone else. God forbid! Those worlds are mine alone, mine alone.

An Additional Chapter

When angry, my father calls me „the lad,” stressing the definite article, and when he speaks to me, a wave of hatred seethes and ferments in his bowels.²⁹ It is quite clear to me that is a mortal hatred. Why? I do not know. There must be something in my face, in my walk, and in my very being that brings him to boiling point. He regards me as a tarnished instrument, utterly tarnished: from the little forelock peeking out from under my hat to the slit in the back of my overcoat, and from the faint pockmarks on my face to the thin cigarette between my teeth. Even my hidden thoughts, which his eye has never seen, he supposes to be impure. In his eyes they are as suspicious as a brothel, the shutters of whose windows are closed to the world.

When Father passes behind me, my back immediately contracts. . . . I can feel his gaze upon me even from behind. A kind of faint shudder passes through my spinal cord and spreads all over my skin like cold, sharp needles. My blood congeals, my body becomes paralyzed, and I cannot turn my head or move from my place.

And when Father and I sometimes happen to meet face to face—we immediately draw weapons from their scabbards: namely, our eyes. And this meeting of the eyes is dangerous!

For the moment Father is silent—and that is a bad sign. Father's silence is all cruelty and snake venom: it is an eighth division of hell,³⁰ which he has designed particularly for me. A hundred deaths are preferable to Father's silence. He began to apply this exquisite quality of silence to me when I became „the lad” with the definite article. Previously, when I was just an ordinary lad, he used to favor me with the quality of „speech”; and when he came across me in the house, he would present me with half a shoulder, turn his face to my mother, and say something like this in a strange and disparaging tone:

—Pessi! (That was my mother's name.) Might it be proper, perhaps, to ask, for example, how long a lad will remain idle?

At this point I too would turn half a shoulder toward my mother and mouth in exactly the same tone:

—Might Father, perhaps, advise what, for example, a lad might do? „He-he-he,” Father would cackle in a queer voice, turning burning eyes upon me. He could go and become a „teacherling.”

1 פרק זה, הנמצא בעובונו של המחבר, הוא קטע ספרקי „ספיח”, שנכתבו ימים רבים לפני אותם הפרקים שנתפרסמו בדפוס. כיוון שהמחבר החליט להתחיל את ספרו בימי הילדות הראשונים, הניח קטעים אלה, עד שיגיע לכך בהמשך מסורו.

²⁹Discovered among Bialik's posthumous papers, this chapter belongs to *Random Harvest*, but was written before the published section. Having decided to begin his autobiographical story with the earliest childhood days, he put this chapter aside until he might reach it in the course of the story.

³⁰Rabbinic tradition speaks of seven divisions of hell.

כך בטא בפירוש דרך הקטנה: „מלמד'ל". כורך במלה זו את כל הארס שבשפתיו ואת כל הבז והשמחה-לאיד שבעיניו, ונועץ אותה כמחט בעצם לבי.

פעמים הוסיף אבא לדבורו מין תבלין חריף בדמות „סטירת לחי", וזוהי שוב מדת דין אחרת, שלישית, שיעור מוזהה אבא משתמש בה כשהייתי עדיין בן חדר. עכשו אבא דן וממית אותי בשתיקה — וזוהו, כאמור, סמן רע מאד.

הרי אני כבן שבע עשרה, והרי חתימת שפם וזקן יש לי, ואף-על-פי-כן הבה אגלה לכם בלחשיה — פעמים כשאני מלא

עברות כרמון וחרטות אוכלות בשרי כתולעים, אני מתגעגע על סטירת לחי, ודוקא על סטירת לחי חריפה, מהודרת, שמופיעה פתאם כברק ויוצאת מתחת היד עגולה חדה וחלקה, צורבנית וצלצלנית. סטירת לחי כזו נתונה בעתה יפה כאמבטי רותחת לגוף מזהה. אבא היה אמן מופלא במקצוע זה, סטרן רבא! הוא היה יודע את „סוד הצמצום" שבאמנות. ואפשר לומר שהיה סוטר ברוח הקדש, כביכול, וכך היה נוהג בילדותי: מכיון שהרגיש בי שאני טעון סטירה ומתאוה לה (יש גם רגעים כאלה בחיי ילד) — מיד התחיל שותק... אני משתדל להמציא את עצמי בידו בשעת כעסו, את פשעי אני אדע וכל פרצופי אומר: „סטירני!" — והוא עומד בשתיקתו. „הואיל ואתה עכבר-רשע, מתאוה — לפיכך לא אתן לך... אימתי אתן? בהסח הדעת, ודוקא כשתהא צדיק תמים בעיניך..." וכשנתן לא גמר את החשבון ולא פרט את החטא, אלא נתן ושייר, נתן נתינה סתם, עד לחשבון, מוצא לו עילה של מה בכך, ממין הטענה, ואתה הוי שוב תלוי בספק, לא זכאי ולא חייב, באופן שלא תתקרב דעתך לעולם...

עכשו נשתנה וסתו עמי והוא נלחם כנגדי בכלי-זין אחרים — בעינים. כשנפגעות עינינו זו בזו לפעמים — נדמה לי כאלו מלתעות שנינו ננעצות זה בעצם לבו של זה, וכל אחד נושך ונשוך בבת אחת. הנשיכה היא שתוקית, אבל תאונית, ממושכה, ארסית, מתוך מין בולמוס של איבה חריפה וטינא כבושה, מעין זו של ערפד, שהוא שוהה ומאריך בנשיכה עד כדי מציצת כל דם התמצית... מרגיש אני עלי את מבטו אפילו מאחורי... כמין סמרמורת קלה הולפת או דרך כל חוטה-השדרה שלי ומתפזרת על פני כל גבי כמחטין דקים וקרים. דמי נקרש. אני ירא להפוך את ראשי ולונו ממקומי... וכך אני נשאר קרוש בהויתי עד שאבא מסתלק.

עיקר שכחתו: השדכנים אינם נותנים לי מנות. אבא כנראה כבר נתיאש ממני או משתדל להראות מתיאש. זה לו ימים אחדים שאינו משגיח בי כביכול כלל. רואה הוא אותי כאלו איני — ודיו. בבקר כשסיים את תפלתו התחילה אמי מאיוו סבה לדבר עמו עלי. הוא נענע בידו דרך בטול גמור ואמר: „הבחור? אי?" כלומר, ירעה עד שיסתאב — ומיד רקק ב„עלינו" ריקה חטופה ופסקנית, מהר וחלץ תפלו ושלשל בתיידו וברח לחנות — ואיננו. אמי התחילה מקנחת חוטמה בסינר, רמו לבכיה, ואני הייתי יושב לי, כדרכי בשעה מעין זו, על גבי המסב המדולדל ועיני נשואות לתקרה בעיון רב, כאלו אני רואה שם מלאך, או צופה במים העליונים... אחר-כך נעצתי עיני בחוטם נעלי וכשאני מרעיד את פסת הרגל תוססת בתוך כך מאליה בין השינים כעין סמך אריכתא: ס-ס-ס... מההרהר הייתי בשעת מעשה מעין זה: „והם מה היו סבורים? שאורה הוראות בישראל? בתמיה? או שמא היו אומרים שאלך ואשמש לפניהם בחנות וארד שם לפני התיבה הריקה — אתמהה?"

ושוב צפה לפני באויר באותיות שבורות המלה „תכלית", זה כשנתיים שאני משתמט ובורח מפני מלה אכזרית זו ואני חוזר אליה חלילה בכל יום תמיד. טרחנית וטורדנית היא נצבת לפני, מצננת את דמי ונוטלת מאור חיי... היא נורקה מפי אבא בשעת זעם — ונברא ממנה מלאך רע לענותי. פעם אחת היינו מסובים, אני ואבא, בסעודת חפזון בצהרים. שנינו יושבים כדרכנו וסועדים בשתיקה של זעף, אני יושב ולועס ומעין דרך אגב בספר מליצה ואבא יושב ולועס גם הוא. לוטש אלי עיני בשתיקה וחותר את בני מעי בלא סכין... פתאם והנה יד שלוחה — והספר עף אל פי התנור שכנגד.

— אבא — שאגתי כנשון נחש — מה אתה רוצה?
— רוצה אני שתחנק בפרוסת לחם זו שאתה גוזל, ממור משומד, משלחני, שתהא יהודי רוצה אני. בריה ככל הבריות, תכלית בקש לך, תכלית!

He deliberately stressed the diminutive „teacherling." Into this one word he injected all the poison of his lips and all the scorn and delight at someone's misfortune, which appeared in his eyes, thrusting them like a needle into my very heart.

Sometimes my father would add a sharp spice to his words in the form of a „slap across the face," and that was a third and different kind of penalty, a reminder of what he had used when I was still a heder boy. Now Father condemned and executed me by silence—and that, as said, was a very bad sign.

I was then about seventeen, with the first signs of mustache and beard, and nevertheless let me reveal a secret to you—there were times when I was as full of sins as a pomegranate has seeds and remorse would gnaw at my flesh like worms. I would yearn for a slap across the face, indeed, the sharp, polished slap, which appears suddenly like lightning and departs rounded, sharp, and smooth, burning and ringing. Such a slap across the face delivered at the right time is like a hot bath to a dirty body. Father was a wonderful craftsman in this art, a master slapper.

He understood the artistic economy of the process; one might even say that he used to slap with „divine inspiration," so to speak. That had been his custom in my childhood: when he felt that I deserved a slap and wanted it (there are such moments in a child's life)—he would immediately fall silent. . . . I would try to put myself in his hands when he was angry, acknowledging my sin, with my whole face declaring: „Slap me!"—and he would remain silent. „Since you are a wicked rodent, and want it—I won't give it to you. . . . When shall I give it to you? Unexpectedly, and when you think yourself to be perfectly innocent." . . . And when he did slap, far from closing the account or detailing the sin, he slapped and left something over on account, using any excuse that would serve his purpose; meanwhile you were again left in doubt whether innocent or guilty, so that your mind would never be at rest. . . .

Now he had changed his habit, and he fought me with other weapons—his eyes. When our eyes sometimes met—it seemed to me as though our fangs were being thrust into each other's heart, and each of us was biting and being bitten at the same time. The biting was silent, but passionate, prolonged, venomous, like a tidal wave of bitter enmity and suppressed loathing, like a vampire, which prolongs its bite until it has sucked out the last drop of blood. . . . I can feel his gaze even from behind. . . . A kind of faint shudder passing through my spinal cord and spreading throughout my back like cold, sharp needles. My blood congeals. I am afraid to turn my head or move from my place. . . . And so I remain congealed within myself until Father goes away.

I forgot the essential thing. The matchmakers give me no rest.

Father, it seems, has already despaired of me or is trying to show that he has. For some days now he has not, apparently, paid any attention to me. He looks at me as though I don't exist—and that is all. This morning when he finished his prayers, my mother began to

speaking to him about me for some reason. He waved his hand in a gesture of complete dismissal and said, „The lad—No!" meaning, let him feed until he bursts—and immediately after the final prayer he spat quickly and deliberately, hurriedly rolled up his tefillin, pulled down his sleeve, fled to the shop—and vanished. Mother started wiping her nose on her apron, a sign that she was about to cry, while I sat down as was my habit at such a time on the thread-bare sofa, my eyes fixed firmly on the ceiling as though I could see an angel there or was contemplating the heavens. . . . Afterwards I fixed my gaze on the tip of my shoes, rotating the sole of my foot and allowing a sort of prolonged s-s-s- sound to escape from between my teeth. . . . My thoughts at the time were something of this sort: „So what do they think? That I would become a great teacher in Israel? What a thought! Or perhaps they would like me to go and serve in the shop and preside over empty boxes—I wouldn't be surprised." . . .

And once again the word *purpose* floated in the air before me in italics. For two years now I have been trying to avoid that cruel word, and, alas, I return to it every single day. Disturbing and troubling, it stands before me, chilling my blood and dimming the light of my life. . . . It was flung from Father's mouth in anger—and an evil angel was created from it to afflict me. On one occasion, Father and I were seated at the table for a hasty, noonday meal. Both of us were sitting as usual and eating in angry silence. I was chewing away and meanwhile glancing through a novel, and Father was also chewing away, sharpening his eyes on me in silence, and cutting out my bowels without a knife. . . . Suddenly his hand stretched out—and the book flew into the stove opposite.

—„Father"—I shouted as though bitten by a snake—„what do you want?"

—„I want you to choke on the crust of bread that you are stealing from me, bastard, apostate, sponger, I want you to be a proper Jew, a person like everyone else, go and find a *purpose*, a *purpose*!"

את המלה תכלית בטא ברעד כל הגוף ובחריקת זנים:
תכיליית!!! וברגע זה נדמה לי כלסטים מזוין ססכין מלוטש
בידו. מכוון בראש חודו כנגד לבי ממש... אני אמנם הבינותי
שהדין עמו, אבל לא ידעתי בשום פנים כיצד ענין זה של
"תכלית" נעשה ומהיכן מתחילים בו. בכל יום אני נודר בלבי:
"מחר, אם ירצה השם, עם הנץ החמה אתחיל, אם ירצה השם.
בדבר... בודאי אתחיל... חייב אדם להתגבר כארי... ולהיות קשה
כארו חייב אדם... ולמחר כשאני מתעורר משנתי ופוקח עיני,
האורלוגין שכנגדי מראה לי באצבעו: עשר חסר רביע —
ונדרי מופר... מתעטף אני יפה יפה בסדין ומוסר את כל גופי
ברצון לרשות הרהורי הבקר. בנחת, בנחת הם באים אלי,
בזה אחר זה. נוחים וקלים, בהירים ורכים, ונשמתי צפה
ומתנדנדת על גביהם כדוגית הנשואה מאליה, בלא מלח, על
גבי גלים קטנים וחמים... החתול שוכב מקופל למרגלותי
ומתחמם והחמה טופחת על פני בציציותיה. קול המונו של בקר
עולה מן הרחוב, ומן החדר השני מגעת שירת שפחתנו הצעירה
מתוך חבוט כסתות... הגוף נעשה רך וקלוש, הדעה צלולה
הלב חומד... מצית אני לי פפירוסא דקה ועיני מרפרפות מתוך
עשון בין השטין של איזה רומן... ובחיי ראשי, שאין לי שעה
של קורת רוח יפה מזו, הכל נבלע בזיו החמה ומסתבך בתלתלי

עשן דק וכחלחל והכל מצטרף לעולם קטן וקל מנוצה, עולם
שכלו שכחה ומנוחה, זיו וחלום יעוף... והעברה לעולם שאין
בו "תכלית"... אלא כל בריותיו גדלים כצמח השדה והולפים
כענני בקר בלא ראשית ובלא "תכלית"...

ואולם דיה כניסת אבא ברגע זה שתחריב עלי כל עולמי
היפה... שוכב הייתי פעם אחת בבקר על המסב, כלי מעוטף
מתוך נומה דקה בסדין ומאיון בעינים עצומות לשירת שפחתנו
הצעירה, עלידי כך נראית לי השירה עגומה ומתוקה ביותר,
מתוקה עד כלות הנפש. פתאם נפסק הקול: "הוא" נכנס לבית.
מציץ אני דרך חור קטן שבסדין והנה הולך הוא ישר אלי וידו
נפשטת אל האספקלריא התלויה למעלה ממשכבי. לבי מת,
מוטל אני כאבן תחת היד הנטויה ומאהילה עלי כעין צורת
הפתח ואני מרגיש על גבי עצמי, לרוחב מתני, את רצועת
צלה... מעין זה שמרגיש הצואר חודה של חרב כשזו עדין
תלויה באויר רגע לפני שחיסה... רצון אחד תקפני — להתנדף...
רוצה הייתי להעלים את עצמי בתוך עצמי, כחמט בנרתיקי,
ובלבד שלא ירגיש בי הוא... והוא הוציא את פנקס החנות
מאחורי האספקלריא, הקיש בדלת ופרח לו... ברוד שפטרני,
שפחתנו הצעירה חזרה לשירתה ואני להרהורי: מעשה
בשפחה וכר.

למה אני מתירא כל כך מפני אבא? איני יודע. מין
מיחוש שנשתיר בי מילדותי. ברם, אין זו יראת הגוף אלא
דבר אחר, שאיני יודע לו שם. הייתי אומר: בושה או זהירות
מפני היוק ראייה. דומה שיש לי בנשמתי איזה מקום צנוע, נקודה
קטנה, וכשאבא מעפעף בי עין — אותו מקום סולד ומתעלם...
איך שהוא, אני ואבא — קשה לשנינו האויר בבית אחד,
קשה עד כדי חניקה... וכל פעם כשהוא פורח לו מן הבית —
אני מרגיש סביבי ובתוכי רוחה גדולה, כזה שיצא פתאם
מסמטא לרחבה...

He pronounced the word "purpose" with his whole body shaking
and through gnashing teeth: p-u-r-p-o-s-e!!! At that moment he
seemed to me like an armed bandit with a flashing knife pointed
straight at my heart. . . . Indeed, I realized that he was right, but I
simply had no idea how this "purpose" could be achieved or where I
could even begin. Everyday I made a vow: "Tomorrow, God willing,
at sunrise I will begin. . . . I will certainly begin . . . a man must be as
strong as a lion . . . a man must be as firm as a cedar." . . . But the
next day when I wake up from my sleep and open my eyes, the clock
points to a quarter to ten—and my vow has been broken . . . I wrap
myself comfortably in my sheet and willingly yield my whole body
into the power of morning daydreams. Gently gently they come to
me one after the other, gentle and light, soft and clear, and my soul
floats, swaying on them like a boat carried along on its own without
sailors, on tiny, warm waves. . . . The cat lies curled up at my feet
warming itself, and the sun pats my face with its fringes. The sounds
of morning arise from the street, and from the next room comes the
song of our young servant girl as she beats the pillows. . . . The body
becomes soft and pliable, the mind clear, and the heart yearning.
. . . I light a thin cigarette and my eyes wander through the smoke as
I scan the lines of some novel. . . . Upon my soul, I know of no more
pleasant time than this. Everything is swallowed in the sun's glory
and caught in the rings of fine, blue smoke; and everything is joined
to a world that is small and light as a feather, a world that is all for-
getfulness and rest, brightness and passing dream . . . a passage to a
world in which there is no "purpose" . . . but where all creatures
grow like plants in a field and pass by like morning clouds without
any beginning and without "purpose." . . .

But at such a time my father's mere entrance is enough to de-
stroy all my beautiful world. . . . One morning I was lying on my
couch, wrapped up in my sheet and half asleep, listening with
closed eyes to the singing of our young servant girl; and the song
seemed to me to be very sad and very sweet, sweet to the point of
swooning. Suddenly the voice stopped: "he" had entered the
house. I peeked through a little hole in the sheet, and there he was
coming straight toward me with his hands stretched out to the
mirror hanging over my bed. My heart died. I lay like a stone be-
neath the outstretched arm covering me like a kind of sword, and
on my own back, across my loins, I could feel the strap of its
shadow. . . . Just as the neck must feel the sharpness of a sword
hanging in the air for a moment before slaughter. . . . I had only
one desire—to disappear. . . . I wanted to hide inside myself, like a
chameleon in its sheath, so long as he did not notice me . . . and
"he" took the shop's account book from behind the mirror,
slammed the door and hurried away. . . . Blessed be He who has
set me free. Our young servant girl returned to her song, and I to
my thoughts: about a servant girl and so on.

Why am I so afraid of Father? I do not know. It is a kind of pain
left over from my childhood. It is not physical fear but something
else, for which I have no name. Perhaps it is shame or anxiety lest I
be hurt by his gaze. It is as though there is in my soul some small,
hidden spot, and when Father fixes his eye on me—the spot burns
up and vanishes. . . .

However that may be, it is difficult for Father and me to breathe
the air of one house, difficult to the point of choking . . . and on
every occasion when he rushes out of the house—I feel around me
and within me a greater space, like a person suddenly emerging
from an alley into a broad avenue. . . .